

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İLAVELİ MECMUA-I CEDİDE'DE FERAİZ İLE İLGİLİ
FETVALARIN TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Emin ERKAN

Çorum 2019

İLAVELİ MECMUA-I CEDİDE'DE FERAİZ İLE İLGİLİ FETVALARIN TAHLİLİ

Mehmet Emin ERKAN

**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

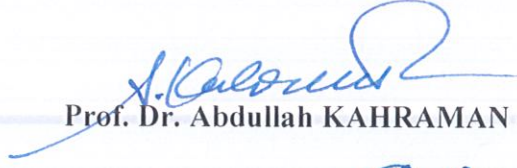
Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Kâşif Hamdi OKUR**

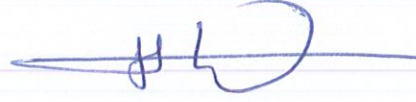
Çorum 2019

KABUL VE ONAY

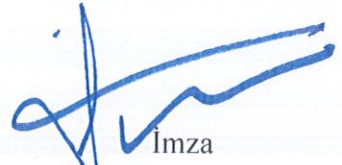
Mehmet Emin ERKAN tarafından hazırlanan *İlaveli Mecmua-ı Cedide"de Yer Alan Miras ile İlgili Fetvaların Tahlili* başlıklı bu çalışma, 27/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN (Başkan)

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR(Danışman)

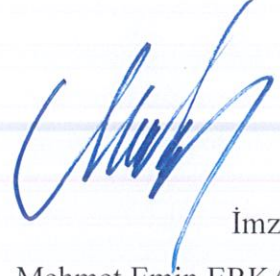

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza
Enstitü Müdür Yardımcısı
Doç. Dr. İlker SAKINÇ

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (27/06/2019)

İmzası

Mehmet Emin ERKAN

ÖZET

ERKAN, Mehmet Emin, *İlaveli Mecmua-ı Cedide'de Feraiz İle İlgili Fetvaların Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Bu tez, Osmanlı'nın son döneminde Yakovalı Ali Mürteza tarafından derlenen İlaveli Mecmua'-i Cedide isimli eserin feraiz bölümünü konu edinmektedir. İlgili bölümdeki Osmanlıca fetvalar transkripsiyon edilerek içerdiği fetvaların tahlili yapılmıştır. Tezde miri arazinin çıkarılan kanunlarla intikal hakkı sahiplerinin genişletildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca incelediğimiz kitap ve yazıldığı dönemle alakalı bazı bilgilere ulaşmayı hedeflemektedir.

Çalışma, Giriş ve iki ana bölümden müteşekkildir.

Giriş'te, fetvanın ve fetva kitaplarının öneminden bahsedilmiş ve faydalanılan kaynaklara değinilmiştir.

Birinci Bölüm'de, fetva olgusu ve Osmanlı'da fetva olgusu tartışılmış ve fetvaları veren şeyhulislamların hayatı özetlenmiştir. Ayrıca nakillerde kullanılan kitaplar tanıtılmıştır.

İkinci Bölüm'de ise, feraiz alakalı fetvaların transkripsiyonu verilmiş, akabinde ilgili fetvaların değerlendirmelerine yer verilmiştir. Son olarak, ilgili bölümle alakalı genel bir değerlendirme kaleme alınmıştır.

Anahtar Kavramlar: İslâm Miras Hukuku, Osmanlı Toprak Hukuku, ferâiz, miriarazi.

ABSTRACT

ERKAN, Mehmet Emin, *The Investigation of Fatawa related with Farâiz in İlaveli Mecmua-ı Cedide*, (MA Thesis), Corum, 2019.

This thesis is about the ferâiz (science of islamic inheritance) section of the artifact named İlaveli Mecmua-i Cedide compiled by Yakovalı Ali Mürteza in the last period of the Ottoman Empire. In this section, the transcripts of the Ottoman fatwas were transcribed and their fatwas were analyzed. In thesis, miri aims to reach some information about the shape and period of land acquried by laws issued.

The study consist of an Introdiction and Two Sections.

In the İntroduction, the importance of the fatwa and the fatwa boks were explained and also the referances of the thesis were mentioned.

In the first chapter, the phenomenon of fatwa and phenomenon fatwa in the Ottoman Empire were discussed and the life of the şeyhülislam (shaykh al-islams) who gave the fatwas were summarized. In addition, boks used in footnotes were introduced.

In the second part, the transcription, analysis and evaluation of the fatwas were included.

Keywords: Islamic Heritage Law, Ottoman Land Law, (ferâiz) science of Islamic inheritance, fatwa, miri land.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ.....	vi
RESİMLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR	viii
ÖN SÖZ	x
GİRİŞ	1
A. KONUNUN ÖNEMİ.....	1
B. KONUNUN SUNULMASI VE SINIRLANDIRILMASI.....	2
C. METOT VE KAYNAKLAR.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ VE TEORİK ARKA PLAN

1.1. TARİHİ ARKA PLAN	4
1.1.1. Fetva Olgusu	4
1.1.2. Osmanlılarda Fetva Uygulaması.....	6
1.1.3. İlaveli Mecmûa-i Cedide'nin Telif Süreci	8
1.1.4. İncelenen Fetvaları Veren Şeyhülislamlar	9
1.1.4.1. (14)-Mehmet Ebüssuûd Efendi (ö. m./1574).....	9
1.1.4.2. (43)-Çatalcalı Ali Efendi (ö. m./1692).....	11
1.1.4.3. (87)- Dürrizade Mehmet Arif Efendi (1740-1800).....	12
1.1.4.4. (98)- Dürrîzâde Seyit Abdullah Efendi- (ö. m. 1828).....	12
1.1.4.5. (100) - Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi - (ö. m./1846).....	13
1.1.4.6. (101) -El-Hacc Halil Efendi- (ö.m./1821).....	13
1.1.4.7. 102-Seyyit Abdülvehhab Efendi- (m. 1758-1833)	14
1.1.4.8. (104) - Kadızâde Mehmed Tahir Efendi- (m. 1747-1838)	15
1.1.4.9. (105) - İsmetbeyzade Ârif Hikmet Bey Efendi - (m. 1786-1859)	15

1.1.4.10. (107) - Mehmed Sadeddin Efendi - (m. 1798-1866)	16
1.1.4.11. (109) - (Hacı) Mehmet Refik Efendi -(m. 1814-1871)	17
1.1.4.12. (110) -Hasan Fehmi Efendi - (ö. m. 1881)	18
1.1.4.13. (111) -Ahmet Muhtar Beyefendi (Molla Bey) - (m. 1807-1882)	19
1.1.4.14. (113) - İmâm-ı Sultânî (Hafız) Hasan Hayrullah Efendi-(ö.m. 1898)	19
1.1.4.15. (114) -Kara (Hacı) Halil Efendi- (m. 1804-1880)	20
1.1.4.16. (115) - Uryanizade Ahmet Esad Efendi - (m. 1814-1889)	21
1.1.4.17. (116) - (Hacı) Ömer Lütfi Efendi- (m. 1818-1897)	21
1.1.4.18. (117) - Hâlidefendizâde Mehmed Cemâleddin Efendi - (m. 1848-1919)	22
1.1.4.19. (118) - Mehmed Ziyâeddin Efendi - (1847-1918)	23
1.1.4.20. (119) -Pirîzade Mehmed Sahib Efendi- (1838-1910)	24
1.1.4.21. (120) - Çelebizâde Hüseyin Hüsnü Efendi - (1849-1912)	24
1.1.4.22. (121) - Mûsâ Kâzım Efendi-(1858-1920)	25
1.1.5. Fetvaların Fıkıh Literatüründeki Kaynakları	27
1.1.5.1. Bedâiu'sanâi' fi tertîbi'ş-şerâi	27
1.1.5.2. Şerhu's-Sirâciyye	28
1.1.5.3. el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr	28
1.1.5.4. Fusûlü'l-ihkâm fî usûli'l-ahkâm	29
1.1.5.5. Ferâizi'l-İmâdiyye	29
1.1.5.6. Hulâsatü'l-vecibe	29
1.1.5.7. el-Fetâva't-Tatarhâniyye	29
1.1.5.8. el-Cevheretü'n-neyyire	30
1.1.5.9. el-Fetâva'l-Bezzâziyye (el-Câmi'u'l-vecîz / Fetâva'l-Kerderî)	30
1.1.5.10. Gurerü'l-ahkâm	30
1.1.5.11. Mülteka'l-ebhur	31
1.1.5.12. el-Âlemgîriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)	31
1.1.5.13. ed-Dürri'l-muhtâr	32
1.1.5.14. Fetâvâ-yı Ali Efendi	32
1.1.5.15. Reddü'l-muhtâr	32
1.1.5.16. Fetevâ-i Ayniyye	33

İKİNCİ BÖLÜM

**İLAVELİ MECMUA-İ CEDİDE'DE FERAİZ İLE İLGİLİ FETVALARIN
TRANSKRİBE, NAKİLLERİN TERCÜMESİ VE FETVALARIN TAHLİLİ**

2.1. İLAVELİ MECMUA-İ CEDİDE'DE FERAİZ İLE İLGİLİ FETVALARIN TAHLİLİ.....	34
2.1.1. Fetvaların Kaynakları ve Metinleri.....	34
2.1.1.1. Kaynaklar.....	34
2.1.1.2. Metin.....	34
2.1.1.2.1. Kitâbu'l-ferâiz.....	34
2.1.1.2.2. Fi'l-haml	61
2.1.1.2.3. Fi'l-arazi.....	66
2.1.1.2.4. Babu'l-mer'a	92
2.1.2. Fetvaların Değerlendirilmesi	93
2.1.2.1. Kitâbu'l-ferâiz.....	94
2.1.2.2. Fi'l-haml	117
2.1.2.3. Fi'l -arazi.....	119
2.1.2.4. Babu'l-mer'a	146
DEĞERLENDİRME	148
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	158

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Şeyhulislamların Meşihatta Kalma Süreleri.....	26
Tablo 1.2. Fetvasına Nakil Yazan Şeyhulislamlar İle Nakillerde Kullandıkları Kitaplar Ve Nakil Kullandıkları Fetvaların Konuları.	27
Tablo 1.3. Arapça Nakillerde Kullanılan Kitapların Dört Ana Başlık Altında Hangi Fetvalarda Kaç Defa Kullanıldığını Gösterir.....	33
Tablo 2.1. Bu Surette Diye Başlayan Fetvaların Bab Başlıklarına Göre Genel Dağılımı.	93
Tablo 2.2. (Değerlendirme) Fetvaların Bab Başlıklarına Göre Dağılımı.....	148
Tablo 2.3. (Değerlendirme) Fetvaları Veren Şeyhulislamların Verdikleri Fetvaların sayıları ve Bab Başlıklarına Göre Genel Dağılımı.	148
Tablo 2.4. (Değerlendirme) Feraiz Bahsinde Verilen Fetvaların Konuları ve Hangi Şeyhulislam Hangi Konuda Kaç Fetva Verdiğini Gösterir.	149

RESİMLER DİZİNİ

Resim	Sayfa
Resim 1 Değerlendirme (280. ve 734. sahifelerdeki fetva)	153
Resim 2 Değerlendirme (280. ve 735. sahifelerdeki fetva)	153

KISALTMALAR

a.	:Anabir
ab.	:Ana baba bir/ Öz
age.	:Adı geçen eser
agmd.	:Adı geçen madde
agmk.	:Adı geçen makale
agml.	:Adı geçen müellif
AK	:Arazi Kanunu
AÜHFY	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
b.	:Baba bir
bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
DEÜİFD	:Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	:Diyânet İslam Ansiklopedisi
DİB	:Diyânet İşleri Başkanlığı
DİR	:Diyânet İşleri Reisliği
DÜHFD	:Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Edr.	:Editör
Ens.	:Enstitü
Er.	:Erkek
F.	:Fakültesi
FÜSBE	:Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
h.	:Hicrî
Hz.	:Hazreti
İFAV	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı
İÜEFCB	:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
m.	:Milâdî
Mat.	:Matbaası
md.	:Madde
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFK	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

sad.	:Sadeleştiren
sav.	:Sallallâhü aleyhi ve sellem
ŞİA.	:Şamil İslam Ansiklopedisi
SÜİFD	:Selçuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜSBE	:Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TİK	:Tevsi-i İntikal Kanunu
TMK	:Türk Medeni Kanunu
Çev.	:Tercüme eden
t.s.	:Tarihsiz
TTK	:Türk Tarih Kerûmu
Yay.	:Yayınları
Ün.	:Üniversitesi
Yy.	:Yüzyıl

ÖN SÖZ

İctimai hayatın devamı, hukuki kuralların tatbiki ile mümkündür. Müslüman toplumlar açısından ictimai hayatın devamı (dünyevi saâdet) konusunda başlıca etmen dinin kazaâî kurallarına uyulmasıdır. Müeyyidesi dünyevi olan kazaâî hükümlere uyulması durumunda, İslâm Dîni hem dünyevi hem uhrevi saâdet vaad eder. Hayatı dakik kuralları ile kuşatan fıkıh, müslüman toplumların dini ve sosyal yaşantılarında karşılaştıkları sorunlara cevap verememesi düşünülemez. Bu ihtiyacın giderilmesi hususunda fakihler fetva vermişler, fetva ehliyetine haiz olmayanlar ise haleflerinden intikal eden ilmi birikim ve -kanun gibi işlevsellik üstlenen- fetva kitaplarına müracaat etmişlerdir. Osmanlı'da devletin her türlü işleyişi, dönemin dini-ictimai hadiselerin şekillenmesinde, şeyhülislâmlar'ın verdikleri fetvaların yadsınamaz bir rolü vardır. Hukuki düzlemde önemli bir yere sahip olan fetvalar, birçok kez iki kapak arasına toplanmış ve şer-i davaların görülmesinde de yön tayin eden önemli bir görev üstlenmiştir. İslam Hukuku alanında önemli bir birikim olarak zikredilmesinin yanı sıra, fetâva mecmuası kültürünün oluşmasına da katkı sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Behçetü'l Fetâvâ, Neticetü'l Fetâvâ, Fetâvâ-i Ali Efendi ve Fetâvâ-i Feyziyye gibi muteber fetva mecmuaları mahkemelerde kadıların ilk müracaat ettikleri başucu kitapları olmuşlardır. Belki de bu hacimde vücuda getirilmiş son eser olan İlaveli Mecmua'-i Cedide dikkat çekmektedir. Yakovalı Ali Mürteza tarafından derlenen eser, son dönem şeyhülislamlarının verdikleri fetvaları mezkûr eserde derleyip, Şeyhulislam Musa Kazım Efendi'nin izniyle neşretmiştir. Halefleri kadar özgün bir eser olmasa da, birçok Şeyhülislâm'ın fetvasını içermesi, fetvaların içeriği ve verildiği dönemle alakalı bazı bilgiler taşıması bakımından önemlidir. Mesela arazi bahsinde geçtiği kadarı ile intikal hakkı sahiplerinin genişletilmesi kısa zamanda kadıların verdikleri fetvalara da yansımış verilen fetvalar bu doğrultuda değiştirilmiştir. Bu sebeplerden dolayı mezkûr eserin feraiz ve arazi bahsinin transkripsiyonunu ve nakillerin tercümesini yaptık. İçerdiği fetvaların herbirine ilgili kaynaklardan yararlanmak suretiyle değerlendirmelerde bulunmak suretiyle nacizane incelemeye çalıştık. Bize bu sade çalışmamızda danışmanlık eden ve tıkanıdığımız noktalarda ufuk açıcı tavsiyeleri ile yardımcı olan, Prof. Dr. Kâşif Hamdi OKUR hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamız süresince şahsıma gösterdikleri sabır,

metanet ve verdikleri manevi destekten dolayı eşim Hatice Hanım ve kızım Huri Beyza'ya hassaten müteşekkirim.

Hz. Peygamber (sav): “Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih kılar” hadisinin tecelli ettiği tarihi şahsiyetlerden Şeyhulislâm Ebussuûd Efendi'nin miri arazi konusunda gösterdiği fikhi gayret, erbabının malumu olduğu üzere, takdire şayan kabul edilmiştir. İncelediğimiz fetvaların yarısına yakını miri arazi ve mera' ile alakalıdır. Bu sebeple verdiği fetvaların başına yazdığı manzum duası ile çalışmamıza başlamayı, Ebussuûd Efendi'nin aziz hatırasına bir saygı olarak telakki ediyoruz.

اللهم يا ولي العصمة و التوفيق

ناسالك الهداية الى سواء الطريق¹

---

¹ “Yanılmazlığı ve başarıyı elinde tutan Allah'ım! , Senden doğru yola ulaşabilmeyi diliyoruz.” Bkz. *İlmiye Salnamesi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334), 378

GİRİŞ

A. KONUNUN ÖNEMİ

İslam Hukuku'nun sınırlı nas'lar ile sınırsız vakıalara çözüm sunma yöntemi, içtihat teorisisidir.² Fetva'nın tanımlarından birisi "içtihat yolu ile sorulan soruya cevap vermektir".³ Şer-i ameli sorulara cevap vermek olarak ta tanımlanan fetva verme işi, esasen bir içtihat gayretidir.⁴ Genel bir kanı olarak Moğol istilasından Mecelle'ye kadar olan dönem, fıkhi açıdan "duraklama dönemi" kabul edilir.⁵ Fakat bu süreçte hukuki dinamizm olarak fetva mecmuaları özel bir yere sahiptir.

Osmanlı devletinin kuruluşundan tanzimata kadar uzanan süreçte, davalar/ hukuki anlaşmazlıklar şeri mahkemelerce çözüme kavuşturulmuş ve verilen kararlar Hane-fi Mezhebi görüşleri çerçevesinde İslam Hukuku normlarından çıkartılmıştır. Hanefi âlimlerce oluşturulan fıkıh literatürünün genişliği dikkate alındığında, hüküm çıkarmak için, alana ve literatüre hâkim, esas anlamda fakih/müftülere ihtiyaç duyulmaktadır. Meşihate geçen her şeyhülislâmın ilmi birikimi ve zamanı okuması aynı dercede mükemmel değildi. Bununla birlikte diğer mahkemelerde görev alan kadılar ile taşrada görev yapan kadı ve müftülerin ilmi birikimi, hüküm verebilecek seviyelerde değildi. Bu eksikliği gidermek, Osmanlıda ortak bir hukuk dili oluşturmak ve meselelere ulaşmada kolaylık olması bakımından fetva mecmuaları büyük önem arz etmekteydi.⁶ Aynı zamanda fetva kitaplarının İslam Hukuk Literatürüne kattığı farklılık ve genişlik yadsınmaz. Bununla birlikte Osmanlı Tarihi araştırmacıları için birer kaynak eser olması, fetva mecmualarını bir kat daha önemli hale getirmektedir.⁷ Bu sebeple son dönem Osmanlısında derlenen fetva mecmualarından İlaveli Mecmuâ-i Cedide'nin incelenmesi, yukarıda belirtilen hususlar açısından isabetli olacağı kanaatindeyiz.

---

²Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüt*, çev: Baha Arıkan, (Ankara: DİR. Yayınları, 1955), 2: 33; Hayrettin Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, (Ankara: DİB. Yay., 1975), 231; Bilal Esen, *Hanefî Usûlcülerinde İctihat Teorisi*, (Ankara: TDV. Yay., 2012), 136.

³Osman Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, (Samsun: Ceylan Ofset, 2009), 34-35.

⁴Ahmet Yaman, "Fetvada Kaynak ve Yöntem Sorunu Üzerine", *SÜİFD.* sy. 28 (2009): 8.

⁵Osman Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, (Ankara: DİB Yay., 2003), 179; Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1978), 245.

⁶Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3, sy. 5, (2005): 253.

⁷Seda Örsten, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 4, (2007): 29-32.

B. KONUNUN SUNULMASI VE SINIRLANDIRILMASI

Eserin, fikhın bütün bablarını kapsayacak şekilde geniş olması bizi feraiz bahsi ile alakadar olmaya sevketti. Zira kitabın tamamını, aşağıda anlatılacağı üzere değerlendirmeye tabi tutulması ve kısa zamanda sonuca kavuşturulması, kabil-i tatbik bir durum değildir.

Çalışmamız iki bölümden müteşekkildir.

Birinci bölümde: Fetva olgusu, Osmanlıda fetva olgusu ve fetvaları veren Şeyhulislamların hayatları ve eserleri ile alakalı bilgileri özetleyip Şeyhulislamların verdikleri fetvaların dört ana başlık altındaki dağılımını gösteren istatistik bilgilere de yer verdik. Bununla birlikte fetvaların altındaki nakillerde kullanılan kitapları tanıtip sonunda kaç defa ve hangi fetvada kullanıldığını gösteren bir tablo ekledik.

İkinci bölümde: Osmanlıca kaleme alınmış eserdeki fetvaları transkribe ettik ve daha sonra verilen fetvaların tahlillerine yer verdik. Sonuç olarak fetvalar ile alakalı genel değerlendirmelerde bulunduk.

C. METOT VE KAYNAKLAR

Çalışmamız ana hatları ile: Yakovalı Ali el-Mürteza'nın derlediği İlaveli Mecmuâ-i Cedîde'nin ferâiz ve arazi bahislerinde ki 274 fetvadın müteşekkildir. İlgili bölüm dört ana başlık altında (Babu'l-Ferâiz, Fi'l-Haml, Fi'l-Arazi ve Babu'l-Mera') toplanmıştır.

Çalışmamızda izlediğimiz metod ise kısaca şöyledir: Fetvalardaki garip kelimeleri kısaca izah edip, terim haline gelmiş olanları ilgili kaynaklardan bulup açıklamaya gayret ettik. Bazı fetvaların altındaki arapça nakilleri tercüme edip, nakillerde verilen metni, matbu halde olan kitaplardaki yerlerini bulup dipnotta belirttik. Buradaki fetvaların herbirine kaynak kitaplardan yararlanmak suretiyle tahlil ve değerlendirmelerde bulunduk. Hatalar var ise onları kaynak kitaplardan faydalanmak suretiyle düzelttik. Fetvaların konusuna göre tasnifini gösteren ve şeyhulislâmlar hangi konuda kaç fetva verdiğini gösteren birer şema ile belirttik. Bu ve benzeri konularla alakalı, istatistik bilgileri şablonlar halinde ilgili bölümlere ekledik. Aşağıda isimlerini zikrettiğimiz kitaplardan, çalışmamız süresince ziyadesi ile faydalandık.

Feraiz bahsinde kaynak olarak kullandığımız kitaplar:

- el-Cürcani, *Şerhu's-siraciyye*
- el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'li'l Muhtar(ferâiz bahsi)*
- İbrahim el-Halebi, *Mecmeu'l Enhur Şerh-u Mülteka'l Ebhur (ferâiz bahsi)*
- İbn-i Âbidîn, *Reddü'l Muhtâr (ferâiz bahsi)*
- Seydişehri, *Delilleri ile İslam Miras Hukuku*
- Ali Himmet Berki, *İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal*
- Ali Haydar Efendi, *Teshilü'l Feraiz*
- Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-u İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu (ferâiz bahsi)*

- Hamza Aktan, *İslam Miras Hukuku*
- *DİA*'da ilgili maddeler
- Şemseddin Sami, *Kâmusu't Türkî*

Arazi bahsinde başvurduğumuz kitaplar:

- Ali Himmet Berki, *Miras ve Tatbikat*
- Halil Cin, *Miri Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*
- Halil Cin, *Osmanlı Toprak Hukuku*
- Ali Şafak, *İslam Arazi Hukuku*
- M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*
- Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-u İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*
- *DİA*'da ilgili maddeler
- Büyük Türkçe Sözlük (sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî)

Bu eserler çalışmamız boyunca başucu kitaplarımız olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ VE TEORİK ARKA PLAN

1.1. TARİHİ ARKA PLAN

1.1.1. Fetva Olgusu

Kuran'ı Kerimde kelale mirasçılığı ile alakalı (يَسْتَفْتُونَكَ) “Senden fetva isterler”⁸ diye başlayan ayette de zikredilen fetva kelimesinin sözlük anlamı “yiğit, delikanlı” anlamındadır. Sözlükte ise “ bir vakıanın hükmünü beyan eden kavi cevap” manasına gelmektedir.⁹ Fıkhi bir terim olarak fetva: Fakih bir zatın kendine sorulan dini (fıkhi) bir soruya verdiği cevaptır.¹⁰ Fetva kelimesi ve türevleri Kuran-ı Kerim’de dokuz yerde geçmekte olup kastedilen mana sözlük manasıyla aynılık göstermektedir. Bununla birlikte onbeş ayette geçen “senden soruyorlar” ifadesi, kastedilen mana bakımından fetva kelimesine benzerlik teşkil etmektedir.¹¹ Peygamber (sav) sağlığında fetvalar verdiği hatta bu fetvaların kayıt altına alındığı bilinmektedir.¹² Hz. Peygamber’in (sav) hadislerinde ve İslamiyet’in ilk dönemlerinde fetva kelimesi yerine daha çok fütva kelimesi göze çarpar. Ancak fetva kelimesinin literatürde ki şekliyle terim anlamını kazanması daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir.¹³ Fetva, İslâm’ın başlangıcıyla birlikte ve Peygamber (SAV) ile şekillenen, zamanla toplumsal bir ihtiyacı karşılayan önemli bir yapı haline gelmiştir. Fetvanın zikredilen bu işlevselliği Hz. Peygamber’in kadı ve müftü sıfatıyla hüküm vermesi ve bazı fakih sahabelerin müftü olarak bu ihtiyaca cevap vermesi,¹⁴ fikhin sistematik bir hale dönüştüğü müçtehit imamlar dönemine İmam Azam Ebu Hanife (ö. 150/ 767), kadar devam ettiğini söyleyebiliriz.

Hulefâ-i Raşidin, dönemlerinde yaşayan fakih sahabelerin fetvalarına büyük önem verdikleri gibi Emevi ve Abbasi halifeleri de müftülerden görüş almadıkça büyük

---

⁸Nisa 4/176.

⁹İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Darus’s Sadr, t.y.), 15:147-148; Fahrettin Atar, “Fetva”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 486-487; Hamdi Döndüren, “Fetva”, *ŞİA.*, c. 2 (İstanbul: Şamil Yay., 1999), 351-352; Şahin, *age.*, 30-31.

¹⁰Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), “fetva md.”, 142; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Vadi Yay.,2005), “Fetva” md., 427.

¹¹Atar, *agmd.*, 486-487.

¹²Kâşif Hamdi Okur, *Fetvada Dil ve Üslup*, (Ankara: Ay Yayınları, 2018), 11; Atar, *agmd.*, 486-487.

¹³Atar, *agmd.*, 486-487.

¹⁴Muharrem Kılıç, “Osmanlı Fetva Literatüründe Gayrimüslimlere Tanınan Din ve İbadet Özgürlüğü” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 13, (2009): 63-82; Atar, *agmd.*, 489.

icraatlara başlamazlardı. Harun Reşid zamanında Ebu Yusuf ‘un (ö. 182/798) kadı-kudâtlık görevine getirilmesi, Abbasi halifelerinin hukuki meselelerde fakihlerin görüşlerini dikkate aldıklarının göstergesi olarak zikredebiliriz. Tebeu't-tabiin döneminde islamın yaşandığı her yerde Ebu Hanife(ö. 150/ 767), Malik b. Enes (ö. 179 / 795) gibi mezhep sahibi büyük müctehidler yetişmiş, akaid ve fıkıhla alakalı meseleler hakkında fetva vermişlerdir. Bu devirde kadılar ve müftüler genellikle ictihad edebilecek vukufiyette olup belli bir kişi veya mezhebe bağlı kalmamışlardır. İctihadi yeterliliği bulunmayanlar diledikleri müfölerden fetva istemişlerdir.¹⁵ Sahabe, tabiin ve tebeu't-tabiin dönemleri için müftölük resmi bir hüviyeti yoktu. Fetva yeterliliğine haiz olan¹⁶ herkes fetva veriyor, ictihad mertebesinde olmayanlara halifeler tarafından bu izin verilmiyordu.¹⁷ Mezheplerin teşekkülünden sonra fıkhıta taklit ve duraklama dönemine girilmiştir. Bu dönemde ictihadi yeterliliğe haiz yüzlerce fakih/âlim yetişmişse de bunların kahir ekserisi kendilerini müstakil müctehid olarak görmemişler, müntesibi oldukları mezhep imamına tabi olmayı tercih etmişlerdir.¹⁸

Kişinin doğumundan ölümüne kadar devam eden zaman dilimi içerisinde yerine getirmekle mükellef olduğu dini hüküm ve kurallar Allah (cc) tarafından peygamberler vasıtasıyla gönderilen ilahi kitaplarda belirtilmiştir. Müslümanın günlük yaşantısında yerine getirmesi gerekli dini hükümlerin, dinin asıl membağından yani Kur'an ve Sünnet'ten öğrenmesi, insanoğlunun hayatı anlamlandırma süreci içerisinde kendine ve çevresine yönelttiği sayısız sorular fetva olgusunun ilk sürecidir. Ehline (fetva verme ehliyetine haiz kimse)¹⁹ yöneltilmiş dini bir soru fetva sürecinin ikinci basamağını teşkil eder. Fetva sürecinin son basamağı ise: "... Nereden? , nerede? , nereye? Sorularına cevap verebilene Allah rahmet etsin."²⁰ Hz. Ali'ye (ö. 40/660) izafe edilen bu söz, hayattaki binlerce sorunun dini hüviyetli olanlarını ifade etmektedir. Fakih'in kendisine

---

¹⁵Fahrettin Atar, "Fetva" *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları,1995), 486-487.

¹⁶"İftâ usulü konusunda anahatlarıyla 4 mezhebin yaklaşımı şu şekildedir. 1- Müfti içtihat ehliyetine haziz olmalı ve bunların dışındakilerin fetva vermeleri caiz değildir. 2- Fetvayı veren âlim iyi ahlak sahibi olmalı. 3- Mukallitlerin fetva vermeleri caiz olmamakla birlikte, müftülerin fetvalarını naklatmalarında sakınca yoktur. 4- Fetvanın naklinde, a- Nakle esas kitabın meşhur ve anlaşılır olmalıdır. b- Kitapta bulunan görüşlerin hangisi mezheb imamının, hangisi mezhepte müctehit ve muharriçlerin iyi ayırt edilmedir. c- Aynı meselede birbirine muhalif birden fazla görüş varsa, tercih erbabı varsa usulüne uygun tercih yapar, yok ise haleflerinin tercihlerine dayandırır." Bkz. Hayrettin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, 3 cilt bir arada, (İstanbul: İz Yay. 2009), 592-593.

¹⁷Atar, *agmd.*,486-487.

¹⁸Kâşif Hamdi Okur, *Fetvada Dil ve Üslup*, Ankara: Ay Yayınları, 2018), 15; Atar, *agmd.*, 486-487.

¹⁹Osman Şahin, *Fetva Adabı*, (Samsun: Ceylan Ofset, 2009), 100-106.

²⁰Okur, *age.*, 5.

gelen dini soruyu cevaplama ile birlikte 'fetva' sürecini tamamlamış dini bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2. Osmanlılarda Fetva Uygulaması

Molla Gürani zaman zaman Fatih'e hitaben "Yediğin, giydiğin haram, ihtiyatı elden bırakma" demiş.²¹ Celalli olması ile tanınan Yavuz'un karşısında Zenbilli Ali Efendi'nin "şeriate muğayır davranır isen hall'ine fetva vermekten çekinmem"²² diyebilecek cesareti kendinde bulmuş. Bu anlatılanlar gösteriyor ki, Osmanlı Padişahları dört büyük halifeler gibi İslam'a ve hukuka deruni bir saygı duyarlardı. Onların bu tavır ve davranışları büyük takdir toplamıştı.

Devlet-i Âliye'nin kuruluş yıllarında fetva verme işi, daha çok alanında uzmanlaşmış ve devlet reisine yakınlığı ile bilinen kimseler tarafından icra ediliyordu. Şeyh Edebali ve Dursun Fakih'in yürüttükleri kaza ve fetva işlerini bu minvalde zikredebiliriz.²³ Devletin hem toprak hemde nüfus olarak büyümesi ile birlikte fetvaya olan ihtiyaç artmış ve bu alanda bir kurum ve makama ihtiyaç duyulmuştur. Bu itibarla Molla Fenarinin Bursa Müftüsü olarak tayin edilmesi XIV. yy.'ın ilk çeyreğine tekabül eden bu tarih Şeyhülislamlık makamının başlangıcı olarak telakki edilmiştir.²⁴ Evvel emirde ilk işi fetva vermek olan şeyhülislamlar savaş, barış, ıslahat, halifenin hall'i, eşkıyalık yapanların öldürülmesi, bazı önemli hadiselerde -para vakıfları²⁵ ve miri arazi rejimi²⁶ gibi- örfi kanunnamelerde de kendilerinden fetva istenmiştir.²⁷

Bu arada yukarıdaki satırlardada zikredildiği üzere şeyhülislamın verdiği fetvalar ile padişahların çıkardığı kanunnameler, Osmanlı hukukunda örfi ve şer'i hukuk ayrımını gündeme taşımıştır. Günümüz bazı Osmanlı tarihi ve hukuku araştırmacıları tarafından da dile getirilen örfi /şer'i hukuk ayrımı konusunda şu satırlar aydınlatıcı olacaktır.

²¹Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1978), 168.

²²Halil Cin, "Türk Tarihi ve Hukuk", *DÜHFD*, sy. 2 (1984), 3-16.

²³Sadık Eraslan, *Meşihat-i İslamiyye ve Ceride-i İlmîyye Osmanlılarda Fetva Makamı ve Yayın organı*, (Ankara: DİB Yayınları, 2009), 19.

²⁴Eraslan, *age.*, 19.

²⁵Kâşif Hamdi Okur, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Ün. Çorum İlahiyat F. Dergisi*, c. 4, sy. 7-8 (2005), 41-44.

²⁶M. Macit Kenanoğlu, "Miri Arazi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30 (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 158.

²⁷Mehmet İpşirli, "Şeyhülislâm", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.39 (İstanbul: TDV Yayınları,2010), 91-96.

“Klasik Osmanlı hukuku, Hanefî fıkhına dayalı şer‘î hukuk ile hükümdarın iradesiyle hukuki karakter kazanan kurallardan oluşan örfî hukuk olmak üzere iki ana unsura dayanmaktaydı. Şer‘î hukuk-örfî hukuk ilişkisi örfî hukukun şer‘î hukukun alternatifi değil tamamlayıcısı olarak değerlendirildiği söylenebilir. Şer‘î hukuk alanında “taklîd” anlayışı çerçevesinde Hanefî fıkhına sıkı bir bağlılık söz konusuydu. Bu anlayışla bağdaşmayan yaklaşımlar ciddi tepki almaktaydı. Klasik dönemde Osmanlı âlimlerinin fikhî faaliyetleri, Hanefî mezhebinin usulü çerçevesinde cereyan etmiştir. Fetva işleminde Hanefî mezhebinin görüşleri esas alınmış, zaman zaman bir konudaki birkaç kavilden birisi tercih edilerek fetva o görüş doğrultusunda verilmiştir.”²⁸

Taşrada fetva verme işi ise meşihate bağlı müftüler tarafından karşılanmaktaydı. İlmiye teşkilatının tayin ve denetlenmesi, ruus imtihanı gibi bazı görevler tevdi edilen şeyhülislamın görev yükü giderek artmıştır.²⁹ Zaman zaman şeyhülislamın bir günde verdikleri fetvaların binli rakamları bulması³⁰ ve 16. yy.’dan itibaren şeyhülislamlara artarak farklı görevler tevdi edilmesi gibi saikler meşihate bağlı fetvahânenin doğmasına/kurulmasına zemin hazırlamıştır.³¹

Fetvahânenin kuruluşu ve işleyişi hakkında, -ilk dönemleri için- detaylı bilgi mevcut değildir. İlerleyen dönemlerde özellikle de 17-18. yy.’dan itibaren detaylı malumatlara ulaşabiliyoruz. Fetva, pusula ve ilamat odası olmak üzere üç ana kısımdan müteşekkil fetvahane de, fetva emini, i’lâmat müdürü ve başmüevvid gibi farklı memurlar görev almaktaydı. Sözlü olarak fetva soranlara cevaplar sözlü olarak verilir ve dilekçe ile fetva isteyenlere bir hafta sonra sualinin cevabı dilekçenin üzerine yazılı halde verilirdi.³² Fetvahâneye gelen yazılı sualler fetva emini kontrolünde olmak kaydıyla³³ müevvitlerce fetva şekli verilir, mübeyyizlerce temize çekildikten sonra şeyhülislama sunulurdu. Şeyhülislam el yazısı ile “olur-olmaz” “caizdir- caiz değildir” gibi el yazısı

²⁸Kâşif Hamdi Okur, “Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Fıkıh Alanındaki Tartışma ve Yaklaşımlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 12, sy. 23 (2014): 9-10.

²⁹Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (İstanbul: İFAV. Yayınları, 2009), 243-244.

³⁰Ferhat Koca, “Fetvahane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 49.

³¹Koca, *agmd.*, 496-497.

³²Kâşif Hamdi Okur, *Fetvada Dil ve Üslup* (Ankara: Ay Yayınları, 2018), 48.

³³Talip Ayar, *Osmanlı Devletinde Fetva Eminliği* (Ankara: DİB. Yayınları, 2014), 85.

ile cevap yazar ve imza ederdi.³⁴ Fetva nüshası daha sonra müvezzi tarafından deftere kaydedilir ve ilgili şahsa (cüzi bir ücret karşılığında)³⁵ verilirdi.

“Fetvalar şekil olarak, dokuz parmak uzunluğunda ve dört parmak eninde, küçük ve talik kırması bir yazı ile yazılırdı. Farklı dua kalıpları³⁶ ile başlar, “Hanefî mezhebine göre cevabı nasıldır” diyerek soru başı oluşturulurdu. Daha sonra fetvanın konusunu teşkil eden soru cümlesi ve cevap için rica³⁷ ile devam edilir. Bunun akabinde cevap, fetvayı verenin ismi ve imzası bulunurdu. Genelde tevazu ifadesi “el-fakir” ve af dileği “ufiye anh” yazılır ve son olarak var ise nakil verilerek fetva formu bitirilirdi. Müftülerin me’haz gösterme mecburiyeti varken şeyhulislamlar’ın böyle bir mecburiyeti yoktu.”³⁸

17. yy.’dan sonra fetvahâne de verilen fetvalar kütüklere kaydedilmiş ve bu fetvaların bazıları Ceride-i İlmiyye Mecmuasın’da (28 Mayıs 1914- 23 Eylül 1922) tarihleri arasında –aylık olarak- dokuz yıl boyunca 79 sayı olarak neşredilmiştir.³⁹

1.1.3. İlaveli Mecmûa-i Cedide’nin Telif Süreci

Yakovalı Hacı Ali el-Murtaza b. Zübeyr; mecmuanın oluşum safhalarını, Mehmed Nuri Efendi’nin Mecmûa-i Cedîde’nin önsönündeki bilgileri de ekleyerek eserin yeni baskısının önsözünde tafsilatıyla anlatmıştır. Buna göre, her zaman olduğu gibi güncel hadiseler hakkında fetvahaneye sorular gelirdi. Bu sualler Türkçe kaleme alınmış fetva kitaplarından cevaplanırdı. Şayet soruya muvafık fetva bulunamaz ise muteber Arapça eserlerden sualin cevabı bulunur ve fetva formuna sokulurdu. Fetva standart prosodür gereği şeyhülislamlık makamına arzedilir ve şeyhülislâm imza ettikten sonra fetvahaneye iade edililerek müsevvitler gerekli işlemleri gördükten sonra fetava kaydına yani Mecmua-i Cedide adlı mecmuaya kaydolunurdu. Bu işlem eskiden beri süregelen bir durumdu. Bu sebeple o zamana kadar birçok fetva birikmiş ve hacimli bir kitap boyutuna ulaşmıştı. Lakin bu fetvaların birçoğunun nakilleri mevcut değildi. Fetvanın

³⁴Ferhat Koca, “Fetvahane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 497.

³⁵Önceleri böyle bir ücret istenmezken, 17. yy.’dan itibaren alınmaya başlanmıştır. Bkz. Ayar, *age.*, 181.

³⁶Allâhu hüve’l-Hâdî, minhu’t-tevfik, gibi bkz. fetva nüshası örnekleri, *İlmiye Salnamesi*.

³⁷Beyan buyrula, Beyan buyrulup müsâb oluna, gibi bkz. fetva nüshası örnekleri, *İlmiye Salnamesi*.

³⁸Uriel Heyd, *Türk Kültür ve Hukuk Tarihi Üzerine Makaleler*. Çev. Fethi Gedikli, (Ankara: Akara Okulu Yayınları, 2014), 77-90; Kâşif Hamdi Okur, *Fetvada Dil ve Üslup*, Ankara: Ay Yayınları, 2018), 49-50.

³⁹Sadık Eraslan, *Meşihat-i İslamiyye ve Ceride-i İlmiyye Osmanlılarda Fetva Makamı ve Yayın organı*, (Ankara: DİB Yayınları, 2009), 113.

kaynağı ile verildiğinde daha faydalı olacağı düşüncesiyle, fıkıh ilminde ihtisas sahibi 5-6 kişilik ilmi kurul oluşturulmuştu. Şeyhülislam Üryanizade Ahmed Esad Efendi tarafından fetva eminliği görevi tevdi edilen Mehmed Nuri Efendi'ye emir verilmiş ve çok kısa bir süre içerisinde nakiller bulunup Mecmua-i Cedide ismiyle basılarak 1299 (1882) halkın istifadesine sunulmuştur. Eser çok beğenilmiş ve kısa bir sürede basımı tükenmiştir. Bu tarihten itibaren geçen 29 sene müddetince eskisine nazaran üç katı fetva birikmiş ve bunlarında birçoğunun nakilleri yoktu. Musa Kazım Efendi'nin müsaadesiyle Yakovalı tarafından her fetvaya uygun nakilleri, ilgili fıkıh kitaplarından elde edip, fetvahanenin de müsaadesini de alarak fetvaların altına eklenmişti. Bu çalışmaya İlaveli Mecmûa-i Cedîde adı verilmiştir.⁴⁰

Eserde geçen fetvaların kahir ekserisi Türkçe olmakla birlikte Arapça fetvalara da rastlanmaktadır.⁴¹ Mecmua'da Kemalpaşazade, Ebussuud Efendi ve Çatalcalı Ali Efendi gibi klasik dönem bazı şeyhülislamların fetvalarına da yer verilmiştir. İlaveli Mecmûa-i Cedîde de fetvaların yekünü 1745-1918 seneleri arasında meşihat görevi üstlenmiş 25 kadar şeyhülislamın verdiği fetvalar yer almaktadır.⁴² Eserin müellifi ile alakalı bu zikredilen bilgilerden başka bir bilgi elde edemedik.

1.1.4. İncelenen Fetvaları Veren Şeyhülislamlar⁴³

1.1.4.1. (14)-Mehmet Ebüssuûd Efendi (ö. m./1574)

Esasen incelediğimiz bölümde Ebüssuûd Efendi'nin herhangi bir fetvası mevcut değildir. Lakin üzerinde çalıştığımız fetvaların yarısına yakını arazi hukukuyla alakalıdır. Devlet-i Âliye'nin kuruluşundan itibaren miri arazi, mali ve askeri hayatın temelini teşkil etmiştir. Kanûnî'nin isteği üzerine Ebüssuûd Efendi miri araziye sistemleştirip "fetvâ-yı şerîfe" haline getirmesi, miri arazi düzenin kurucusu olarak onu ön plana çı-

⁴⁰Fahrettin Atar, "Fetva" *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları,1995), 495; Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3, sy. 5 (2005): 279-280.

⁴¹Yakovalı Hacı Ali el-Murtaza b. Zübeyr, *İlaveli Mecmûa-i Cedîde* (İstanbul: Matbaa-i Hayriyye, 1329/1913), 201-235-254.

⁴²Özen, *agmk.*, 279-280.

⁴³Mevzu ettiğimiz şeyhülislamların başındaki parantez içindeki numaralar, meşihat makamına geçme sıralamalarıdır. Genel olarak miladi tarihleri kullandık. Bazı şeyhülislamların isimlerinin başına "hacı" mahlasını ekledik. Bunun sebebi ise, eserde şeyhülislamlardan bazıları "El-Hacc" mahlası ile karşımıza çıktı. Hayatları ile alakalı okumalardan sonra hacc farizasını eda ettikleri özellikle belirtilmiş olduğunu gördük. Bu ekleme bize, aynı ismi taşıyan şeyhülislamlar'ın ayırt edilmesi noktasında yardımcı olmuştur. Bkz. Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972), III-VI.

karmış ve bütün hukuki düzenlemelerde bu fetvalar esas alınmıştır. Bu sebeple Ebüssuûd Efendi de zikretmeyi uygun gördük.

Aslen Çorum'un İskilip kazasından olan Ebüssuûd Efendi, İstanbulda sıkı bir eğitim sürecinden sonra müderris olmuştur. İslam hukukuna olan hâkimiyeti onu kısa sürede yükseltmiş, Rumeli Kazaskeri iken Şeyhulislamlığa getirilmiştir. Ömrünün sonuna kadar bu görevde kalmıştır. İrşadü'l-Akli's-Selim ile Mezaya'l-Kurani'l-Azîm isimli Arapça kaleme aldığı bir tefsiri bulunan Ebüssuûd Efendi'nin hayatı boyunca verdiği fetvaları biriktirdiği Fetâvâ-yı Ebüssuûd ve Ma'ruzat isimli meşhur bir eseriyle birlikte Arapça, Farsça ve Türkçe kaleme alınmış onlarca risalesi mevcuttur.⁴⁴

Miri arazi: Rakabesi beytümâlê, tasarruf hakkı ahaliye ait olan arazi olarak tanımlanır. Bütün mezhepler usulen kabul etsede de asıl uygulamasını Osmanlı Devleti'nde bulan mîrî arazi uygulaması bunun en güzel örneğidir. Osmanlı Devleti'nin topraklarının büyük bölümü mîrî araziden müteşekkildi. Osmanlı Devleti'nde toprakların hukukî statüsünün şer'î hukuka uygunluğu, Ebüssuûd Efendi'nin birtakım şer'î açıklamalarıyla önemli ölçüde açıklığa kavuşturulmuştu. Hanefî ulemanın dışındaki İslam Hukukçularının fetih yoluyla elde edilen araziler için "müslümanlara vakıf", yani çıplak mülkiyeti devletin ve tasarruf hakkı da bazı malî mükellefiyetler karşılığında reâyâyâ devredilen arazi görüşü ile Ebüssuûd Efendi mîrî arazi ve tımar sistemini temellendirmiştir. Bu görüş neticesinde fethedilen beldelerdeki ev, dükkân, bağ ve bahçeler belde sakinlerinin mülkleri olup diledikleri gibi tasarruf hakkına sahiptirler. Ancak zirai topraklar eski sahiplerine bırakılıp çıplak mülkiyeti devlete verilmiş, yalnızca tasarruf hakkı devredilmiştir. Çiftçilerin ödedikleri çeşitli vergiler, İslam Hukuk doktrininde haraç vergisi olarak bilinen verginin değişik varyasyonlarından ibarettir. Osmanlı sultanları şeriatin kendilerine tanıdığı bu tercih hakkını kullanmışlar ve Anadolu topraklarını bu statüye bağlamışlardır.⁴⁵ Bu şekilde çıkarılan kanunnameler fetvaya esas teşkil etmiştir. İlk dönemler için geçerli olmak kaydıyla arazi mutasarrıfı öldüğünde, tasarruf hakkı

---

⁴⁴ Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972), 28-34.

⁴⁵ Ahmet Akgündüz, "Ebüssuûd Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 365-371; Pehlul Düzenli, "Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi: Bibliyografik Bir Değerlendirme", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, sy. 5 (2005): 441-475; Pehlul Düzenli, "Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi ve Fetvâları", (Doktora tezi, Selçuklu Üniversitesi, 2007), 95-100

bedelsiz olarak erkek çocuğuna geçmekteydi. Daha sonradan çıkarılan bazı kanunname-ler ile tasarruf hakkı sahipleri genişletilmiştir.⁴⁶

1.1.4.2. (43)-Çatalcalı Ali Efendi (ö. m./1692)

Çatalca'da doğan (Hacı) Ali Efendi Nakşibendî Şeyhi Antalyalı Mehmed Efendi'nin oğludur. İlköğrenimini babasının yanında yaptı, sonra mülâzım olarak şeyhülislâm Hoca Abdürrahim Efendi yanına kabul etti. Yahyâ Efendi'nin Mısır ve İstanbul kadılıkları dönemi ile Abdürrahimzâde Mehmed Efendi'nin Mısır kadılığı esnasında Bab Mahkemesi nâibliği yapmıştı. Daha otuzlu yaşlarda bile olmamasına rağmen “Nâib Çelebi” namıyla meşhur oldu. “Bunun sebebi olarak işi membağından ve uygulamalı olarak öğrenmesidir diyebiliriz. Daha sonra Ali Efendi, Mesih Paşa, Hâfız Paşa ve Gazanfer Ağa medreselerinde müderrislik yaptı. Uyvar seferi ile Girit seferine ordu kadısı olarak iştirak etti. Selânik kadılığı da yapan Ali Efendiye Rumeli kazaskerliği, azlinde ise Ayıntab kazası arpalık olarak verildi. 21 Şubat 1674'te henüz kırk üç yaşında iken şeyhülislâm oldu. Ali Efendi, devlet işlerini ihmal edip avdan başka bir şey düşünmemekle suçlanan IV. Mehmed'i ikaz etmemek ve meşihat görevini gerektiği gibi yapmadığı gerekçesi ile uğradığı hakaretlerden çok etkilenmişti. Bu sebeple padişahın Budin'in düşmesi üzerine durumu istişare etmek için çağırdığı toplantıya katılmamıştı. Bunun üzerine IV. Mehmed 26 Eylül 1686'da, “*dimağının fesada uğradığı*” gerekçesiyle azlederek Bursa'ya sürülmesini emretti. Sürgünden ancak 1690'da İstanbul'a dönebildi. Ali Efendi'nin -dönemin padişahı'nın hürmet ve iltifatları ile- ikinci şeyhülislâmlığı yalnız kırk gün sürdü. 19 Nisan 1692 Edirne'de vefat ettikten sonra Edirne'de Zehrimâr Camii hazîresine defnedildi. İlmi derinliği ve sufi meşrep olması sebebiyle “mecmau'l-bahreyn” sıfatıyla anılan Çatalcalı Ali Efendi asıl şöhretini, [Osmanlıda en muteber dört fetva kitabından birisi olan] on iki yılı aşan şeyhülislâmlığı döneminde verdiği fetvalardan müteşekkil *Fetâvâ-yı Ali Efendi* adıyla bilinen kitabına boçludur.⁴⁷

⁴⁶Ali Himmet Berki, *İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal*, sad. İrfan Yücel (Ankara: DİB Yayınları, 1986), 164-182.

⁴⁷Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972), 94-95; Mehmet İpşirli, “Halil Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 8 (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 94-95.

1.1.4.3. (87)- Dürrîzade Mehmet Arif Efendi (1740-1800)

1740'da İstanbul'da doğan M. Arif Efendi Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin oğludur. Küçük yaşlarda babasından ve çevresindeki âlimlerden ilim tahsil etti. Hâriç derecesiyle icâzet aldı. Sonra sırasıyla müderrislik, Yenişehir ve Mekke kadılığı pâyesi, Bursa ve İstanbul kadılığı yaptıktan sonra 1782'de nakîbüleşraf oldu. Sonrasında Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine getirildi. Şeyhülislâm Arapzâde Atâullah Efendi'nin vefatı üzerine 23 Ağustos 1785 tarihinde şeyhülislâm oldu. Beş buçuk ay meşihatte kaldıktan sonra 10 Şubat 1786'da bila sebep azledildi. Azli sonrası arpalığı olan Kütahya, Ankara ve Keşan'a gönderildi. Bu süre zarfında hacc için Hicaz'a giden Ârif Efendi, Tâif'te oturmaya mecbur edildiyse de daha sonra Kütahya'ya dönmesine izin verildi. 12 Temmuz 1792'de III. Selim tarafından ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilen Dürrîzâde, altı yıldan fazla meşihatte kaldıktan sonra [bazı siyasi sebeplerden ötürü] 30 Ağustos 1798'de azledildi. Bir süre Bursa ikameti sonrası, İstanbul'a dönmesine izin verildi ve 9 Ekim 1800 de vefat etti. Naif, hayırsever, halkın çok sevdiği ve yenilikçi birisi olarak tanınan Dürrîzâde Mehmet Ârif Efendi'nin Netîcetü'l-fetâvâ adlı meşhur bir eseri mevcuttur.⁴⁸

1.1.4.4. (98)- Dürrîzâde Seyit Abdullah Efendi- (ö. m. 1828)

1769-70 İstanbul'da doğan Abdullah Efendi Şeyhülislâm Dürrîzâde Mehmed Ârif Efendi'nin oğludur. Babasından ve devrin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etti. İzmir ve Galata kadılıkları, nakibüleşraflık ve Anadolu kazaskerliği görevlerini yürüttü. Son görevi sırasında Eyüp Camii'nde II. Mahmud'a kılıç kuşandırdı. Mekke kadılığı, İstanbul kadılığı, Anadolu kazaskerliği, Rumeli kazaskerliği pâyeleri verildi. 21 Kasım 1808'de şeyhülislâmlığa getirilen Abdullah Efendi bir yıl on ay kadar bu makamda kaldıktan sonra 22 Eylül 1810'da azledildi. Haziran 1812'de ikinci defa şeyhülislâm oldu. Üç yıla yakın bir süre görevde kaldı. 22 Mart 1815 azlinden sonra arpalığı olan Manisa'ya gönderildi. Abdülmecid'in doğumu üzerine affa uğradı ve İstanbul'a döndü. 1 Aralık 1828'de vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Yeniçeri Ocağı'nın

⁴⁸Ş. Sami, *Kâmûsu'l A'lâm*, Ed. Mihran, (İstanbul: Mihran Matbaası, 1891), 3: 2139; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. 3 (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308/1892), 267; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2 (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333/1917), 62; *İlmiye Salnamesi*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334), 553-554; Altunsu, *age.*, 156; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, (Ankara: TDV. Yayınları, 2013), 352; Mehmet İpşirli, "Dürrîzâde Mehmed Ârif Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 37.

lağvedilmesi için hazırlanan mazbataya imza atan Abdullah Efendi, II. Mahmud'un Kubbealtı toplantılarına katılan en önemli şahsiyetlerden birisidir. Devrinin hadiselerinde etkinliği olan, itibarına ve ihtişama düşkün, gösterişi seven birisi olarak tanınırdı.⁴⁹ Altunsu'nun eserinde doğum tarihi belirtilmemekle birlikte, vefatı 1822 olarak verilmiştir.⁵⁰

1.1.4.5. (100) - Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi - (ö. m./1846)

İstanbul'da doğan Âsım Efendi Şeyhülislâm Mekkî Mehmed Efendi'nin oğludur. Özel olarak ilim tahsilini tamamlayıp ilmiye sınıfına ayakbaştı. Galata İstanbul kadılığı ve Rumeli kazaskerliği yaptı. Üç defa meşihate getirilen Âsım Efendi, II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid zamanlarındaki şeyhülislâmlığı toplam 17 yıl 6 ay kadardır. İlk olarak 27 Ocak 1818'de şeyhülislâm oldu Halet Efendi karşısında pasifliği sebep gösterilerek 3 Eylül 1819'da azledildi. 25 Eylül 1823'te ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi. Fakat Yeniçeri Ocağı'nı kaldırılması hadisesinde meşihatte daha sert birisine ihtiyaç duyulması sebebiyle 26 Kasım 1825'te azledildi. Sekiz yıllık bir aradan sonra 8 Şubat 1833'te üçüncü defa şeyhülislâmlığı 19 Kasım 1846 tarihinde vefatına kadar devam etti. Kabri Fatih'te babasının yanındadır. İleri görüşlü ve siyasi olayları yakından takip eden Âsım Efendi, Sultan Abdülmecid tarafından çıkarılan fermanla onun ahlâk ve iffet sahibi şahsiyetinden takdirle bahsetmiştir. Tutumluluğu ile bilinen Âsım Efendi geride bıraktığı hatırı sayılır servetini evlâdı olmadığından vasiyeti üzerine Ayasofya Camii'nin tamiratına harcanmıştır.⁵¹

1.1.4.6. (101) -El-Hacc Halil Efendi- (ö.m./1821)

III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın sütannesinin oğludur. Annesinin isteğiyle Çerkez diyarından getirilerek henüz küçük yaşta iken Hareme alındı ve Şehzade Selim ile birlikte büyüdü. 1789'da III. Selim'in tahta çıkışının hemen ardından hazine kethüdâlığına getirildi. Galata mevleviyetiyle saraydan çıkması ile birlikte kısa sürede

⁴⁹Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308/1892), 2: 296; *İlmiye Salnamesi*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334), 574-577; Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972), 175-176; Mehmet İpşirli, "Dürrîzâde Abdullah Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 36.

⁵⁰Altunsu, *age.*, 175.

⁵¹Mehmet Süreyya, *age.*, 3: 283; *İlmiyye Salnâmesi*, 580-582; Altunsu, *age.*, 179-180; Mehmet İpşirli, "Mekkîzâde Âsım Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 478.

ilerleyerek Mekke pâyesi taltifi ile haccını eda etti. Daha sonra İstanbul kadılığı, Anadolu kazaskerliği, Rumeli kazaskerliği pâyeleri verildi ve Rumeli kazaskeri oldu. Bu görevden alındıktan sekiz gün sonra 3 Eylül 1819 şeyhülişlâm oldu. Bir yıl yedi ay kadar meşihatte kalan Halil Efendi, II. Mahmud'un üzerinde etkili bir nüfusu bulunan Hâlet Efendi ile araları bozuldu. Çok geçmeden 28 Mart 1821'de azledilerek Beylerbeyi'ndeki yalısında ikamete mecbur tutuldu; sonra eşi ile Bursa'ya, ardından Afyon'a sürüldü. Eşi Zibâ Hanımı feci şekilde öldürülme hadisesini duyan Halil Efendi hastalanarak felç olmuş, kısa bir zaman sonra 2/12 Ağustos 1821 Afyon'da vefat etmiştir. Mezarı Afyon Gedik Ahmed Paşa Camii hazîresindedir. Hayırsever, açık sözlü, gızlzet-i mizac olan Halil Efendi tefsir, hadis ve diğer bazı dinî ilimlerde derin vukufiyetinin olduğu bilinir ve Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendinin de aralarında bulunduğu birçok talebe yetiştirdiği vakidir.⁵²

1.1.4.7. 102-Seyyit Abdülvehhab Efendi- (m. 1758-1833)

Seyyid Osman Efendi'nin oğlu olan Abdülvehhâb Efendi, dedesi Seyyid Mustafa Efendi'nin Ayasofyada "yâsînhan" olması sebebiyle daha çok Yâsincizâde lakabıyla tanındı. Gençlik döneminde Enderûn-ı Hümâyun'a intisap ederek Gelenbevî İsmâil Efendi'den aklî ve naklî ilimleri tahsil etti. Bayezid ve Yenicami medreselerinde müderrislik yaptıktan sonra kadılığa geçti. Önce Selânik sonra bilâd-ı erbaa kadılığı pâyesini elde etti. İran elçiliği görevi sonrası Mekke ve İstanbul kadılığı pâyesi verildi. Kısa bir süre Anadolu kazaskerliği ve nakîbüleşraflık yaptıktan sonra Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı. 28 Mart 1821'de Çerkez Halil Efendi'nin yerine şeyhülişlâm oldu. Bir buçuk yıldan fazla meşihatta kaldıktan sonra 10 Kasım 1822'de azledilerek dokuz ay kadar İzmit'te ikamete mecbur edildi. 6 Mart 1828'de, Mehmed Tâhir Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülişlâmlığa getirildi. Beş yıla yakın meşihat görevinden sonra yaşlılığı sebebiyle 8 Şubat 1833'te görevinden ayrıldı. Aynı yılın ramazan ayında Kadir gecesi vefat etti; Topkapı dışında babasının yanına defnedildi. Müderrisliği döneminde birçok talebe yetiştiren Abdülvehhâb Efendi, şeyhülişlâmlığı sırasında ilim erbabının ve devletin menfaatlerini gözetten birisi olarak bilinirdi. Hadisle alakalı "*Hulâsatü'l-burhân fî itâa-*

⁵²Mehmet Süreyya, *age.*, 2: 304; Bursalı Mehmet Tahir, *age.*, 2: 181-182 62; *İlmiyye Salnâmesi*, 582; Altunsu, *age.*, 181-182; Özel, *age.*, 352; İpşirli, "Çerkez Halil Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 312.

ti's-sultân" isimli bir risâle ile birlikte hadis usulü ve kelâm ilmine dair bazı çalışmaları mevcuttur.⁵³

1.1.4.8. (104) - Kadızâde Mehmed Tahir Efendi- (m. 1747-1838)

Tokat'ta doğan Tahir Efendi, Kadı Ömer Efendi'nin oğludur. İlk eğitimi babasından aldı sonra İstanbul'da devrin tanınmış âlimlerinden ilim tahsil ederek ve müderris oldu. Ardından kadılık görevine geçti, Anadolu ve Rumeli'nin birçok yerinde kadılık yaptı. Yenişehir-i Fenâr kadılığı görevinden sonra Mekke pâyesini elde etti, daha sonra İstanbul kadılığına getirildi ve son olarak Anadolu kazaskeri oldu. 26 Kasım 1825'te Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi'den boşalan şeyhülislâmlık makamına tayin edildi. Bu makama getirilmesinde II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırma düşüncesi etkili olmuştu. Kadızâde, iki buçuk yıla yakın meihat görevinden sonra, 6 Mayıs 1828 tarihinde yaşlılığı sebebiyle görevden ayrıldı. Vefat edince Eyüpsultan'da Bostan İşkelesi yakınında yaptırdığı mezara defnedildi. Kadızâde'nin meşihatı müddetince adaletten ayrılmadığı, inandığı yeniliklerde padişahı desteklemekle birlikte bazen muhalefet ettiğide bilinmektedir. Kadızâde Mehmed Efendi bazı eserler de kaleme almıştır. Tasavvufun çeşitli konularını ele aldığı *Nûriye* adlı Türkçe kitabı ile *Risâle fî Tahkîk-i Lafzî Türkî* adlı bir eseri daha vardır. Bazı kaynaklarda Kadızâde'nin *Şerhu Kelimet-i Tevhîd*, *Tefsîr-i Sûre-i İhlâs* ve *Talâk Hakkında Bir Risâle* gibi eserleri bulunduğu bahsedilmekle birlikte bunların nüshalarına henüz rastlanılmamıştır.⁵⁴

1.1.4.9. (105) - İsmetbeyzade Ârif Hikmet Bey Efendi - (m. 1786-1859)

Seyyid olan Ârif Hikmet Bey İstanbul'da doğdu. Babası III. Selim devrinde kazasker ve nakibüleşraflık yapan İbrâhim İsmet Bey'dir. 1796'da müderris oldu. 1814'te haccını ifa etti. Sonra sırasıyla Kudüs, Mısır ve Medine kadılıklarından sonra nüfus tahrir işleri nezâreti için Rumeli'ye görevli gitti. Daha sonra Nakibüleşraf, Anadolu kazaskeri ve Rumeli kazaskeri oldu. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye âzalığı, Rumeli müfettişliği yaptıktan sonra Meclis-i Maârif-i Muvakkata üye seçildi. Halefi Mustafa Âsım Efendi'nin vefatı üzerine 11 Aralık 1846'da şeyhülislâm oldu. Meşihatte yedi

⁵³Mehmet Süreyya, *age*, 3: 405; B. Mehmet Tahir, *age*, 2: 183-184; *İlmiyye Salnâmesi*, 584; Altunsu, *age.*, 183-184; İpşirli, "Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi" *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 285-286.

⁵⁴*İlmiyye Salnâmesi*, 587-589; Altunsu, *age.*, 186-187; İpşirli, "Kadızâde Mehmed Tahir Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 24 (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 97-98.

buçuk yıl civarı kaldıktan sonra 24 Mart 1854'te bazı sebeplerden [Softalar Vak'ası] dolayı azledildi. 22 Mart 1859'da İstanbul'da vefat eden Ârif Hikmet Bey, kabri Üsküdar Nuh Kuyusu'nda Kartalbaba Camii karşısındaki hazîrededir.

Ahmed Cevdet Paşa'nın, çok istifade ettiğini belirterek, başka hiçbir yerde bulunmayan nâdir kitaplardan meydana geldiğini söylediği Ârif Hikmet Bey'in 12.000 ciltlik bir kütüphaneye sahipti. Bu kitaplar'dan 5000 kadarını Medine de kendi adını taşıyan kütüphaneye vakfetmiştir. Cevdet Paşa, Ziyâ Paşa ve Nâmık Kemal gibi kıymetli zevatın övgüyle bahsettiği Ârif Hikmet Bey, İbn Âbidîn'den de icazet alan⁵⁵, kadılık yaparken mahkeme harcı almayan, tarz-ı kadîm şiirler yazan, cömertliği yanında geniş bilgisi, okumaya ve kitaba düşkünlüğü ile tanınan son devrin önemli ilim adamlarından birisi olmuştur. Edebiyat, fıkıh ve biyografiye dair eserlerini şöyle zikredebiliriz: “*Mecmûa-i Eş'âr*” “*Tezkire-i Şuarâ*”, “*Mecmûatü't-terâcim*”, “*Hulâsatü'l-makalât fi mecâlisi'l-mükâlemât*”. “*el-Ahkâmü'l-mer'iyye fi'l-arâzi'l-emîriyye*” bunlarla birlikte bazı el yazması eserleride mevcuttur.⁵⁶

1.1.4.10. (107) - Mehmed Sadeddin Efendi - (m. 1798-1866)

İstanbul'da doğdu. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin soyundan gelen Müderris Abdülhamid Efendi'nin oğludur. İlim tahsili sonrası kadı olup, Aydın kadılığı, Manisa nâibliği, Güzelhisâr-ı Aydın muhassıllığı gibi Anadolu'nun birçok kazasında görevler üstlendi. İstanbul'a döndükten sonra maliye hazinesinde mîrî kitabetiyle birlikte Meclis-i Zirâat üyesi oldu. 1846 Doğu Karadeniz'de Çürüksu sahilinde sınır tayin vb. işlerin halli, akabinde Evkâf-ı Hümâyun müfettişliğiyle Trabzon'daki teftiş görevini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde Mekke pâyesiyle taltif edildi. Sekiz yıl titizlikle sürdürdüğü müfettişlik görevi sayesinde İstanbul pâyesi ve Meclis-i Muhâsebe-i Mâliyye üyeliği verildi. 1856'da Anadolu kazaskerliği pâyesine ulaştı, 1858'de Meclis-i Vâlâ üyeliğine tayin edildi. Meşrepzâde Ârif Efendi'nin vefatı üzerine 27 Aralık 1858'de şeyhülislâmlık makamına getirildi. Beş yıla yakın bir süre kaldığı şeyhülislâmlığı 23 Kasım 1863'te azli ile son buldu. 6 Ağustos 1866'da vefat eden Mehmed Sadeddin Efendi'nin kabri Karacaahmet Mezarlığındadır.

⁵⁵ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, (Ankara: TDV. Yayınları, 2013), 357.

⁵⁶ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1: 130; B. Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 188-189 62; *İlmiyye Salnâmesi*, 590; Altunsu, *age.*, 188-189; Mustafa L. Bilge, “İsmetbeyzade Ârif Hikmet Bey”, *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 3 (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 365-366.

Tok sözlülüğü, sağlam karakteri, liyakat ve dirayet sahibi olması sebebiyle Sultan Abdülmecid'in takdirini kazanan Sâdeddin Efendi, Cevdet Paşa'ya göre "ilim erbabı olmayan, câhil-i cesûr, ilim ve maarifin kadrini bilmez, rüsûm-perest bir kimse" dir. Buna karşılık Vak'anüvis Lutfi Efendi onun iş bilen, tecrübeli, makamını dolduran bir zat olarak tanımlar. Meşihat görevi sırasında kabine üyesi sıfatıyla hükümette pek çok idarî ve siyasî sorumluluk üstlendi. Bazı hayrî hizmetlere vesile olan Sâdeddin Efendi'nin "Defter-i Pâk-i Erbâb-ı Dâniş" adında bir eseri bulunmaktadır.⁵⁷

1.1.4.11. (109) - (Hacı) Mehmet Refik Efendi -(m. 1814-1871)

Bosna'da Çelebi pazarında doğan Mehmet Refik Efendi Hacı abdiç ailesine mensup olup babası Ali Efendi'dir. İlköğrenimini Çelebi pazarında tamamladıktan sonra Travnikte ve Kurşunluca Medresesin'de tahsil hayatı 1832 yılına kadar devam etti. Bir yıl Saraybosna Mahkemesi kâtipliği yaptıktan sonra İstanbul'a geldi ve Aksakallı Müzellef Ahmed Efendi'den icâzet aldı. Fahrî olarak Evkaf Teftişi Kalemî'nde ve fetvahânedede çalışan Mehmet Refik Efendi sonrasında sırasıyla İstanbul'daki Eyüp Mahkeme-i Şer'iyyesi kadılığı, Varna kadılığı, yüksek fetva makamında kalem kâtipliği, fetva eminliği, Evkâf-ı Hümâyun müfettişliği, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği müsteşarlığı, Anadolu kazaskerliği, Meclis-i İntihâb-ı Hükâmü'ş-şer' başkanlığı ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye üyeliği gibi önemli görevler üstlendi. Aynı zamanda Bosna mollası unvanını, İzmir, Edirne, Haremeyn-i muhteremeyn, Rumeli pâyesi ve İstanbul pâyeleri sahibiydi. Mehmed Refik Efendi bir yıl dokuz ay dokuz gün kaldığı meşihatte 9 Ağustos 1866'da geçti ve 30 Nisan 1868'de azledildi. Bu sırada Meclis-i Âlî üyeliği de yapmıştır. 19 Nisan 1871'de vefat etti. Kabri Fâtih Sultan Mehmed Han'ın türbesi yakınındadır.

Doğum yeri olan Çelebi pazarın'da bir cami ve bir sıbyan mektebi inşa ettirmiştir. Osmânî ve Mecîdî nişanları ile ödüllendirilmiş, ilmî şahsiyeti takdir edilen Refik Efendi sufi meşrep olmakla birlikte asıl alakası fıkıh ilmi idi. Fakat Fetâvâ-yı Feyziyye-

---

⁵⁷ *İlmiyye Salnâmesi*, 592-593; Altunsu, *age.*, 192-193; İpşirli, "Mehmed Sâdeddin Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 365-366

deki fetvaların nakillerini derlediği “*Nukûlü’l-Fetâva’l-Feyziyye*” adlı bir çalışması dışında başka eseri yoktur.⁵⁸

1.1.4.12. (110) -Hasan Fehmi Efendi - (ö. m. 1881)

1795-96 Akşehir’de doğdu. İlgınlı Osman Efendi’nin oğludur. İlim tahsiline Akşehirde başladı, Konya’da devam ettirdi. Daha sonra İstanbulda Vidinli Mustafa Efendi’nin derslerine devam ederken açılan ruûs sınavını kazanarak Ayasofya’da ders vermeye başladı. Şehzade Abdülaziz’in kavâid ve arap edebiyatı hocalığını yaptı. İbtidâ-i hâric derecesiyle müderrislik ve mûsile-i Sahn’a ulaşan Hasan Fehmi, Abdülaziz’in tahta çıkmasıyla birlikte muallim-i sultânî unvanını alarak sırasıyla Mekke pâyesi, Muğla kazası arpalığı, Anadolu kazaskerliği, Muğla kazası bedeli, Alâiye kazası niyâbeti, Isparta kazası bedeli ve Rumeli kazaskerliği pâyeleri verildi. Nihayet 30 Nisan 1868’de, Hacı Mehmed Refik Efendi’nin Meclis-i Âlî üyeliğine seçilmesiyle boşalan şeyhülislâmlık makamına tayin edildi. 17 Eylül 1871’de görevden alındı. 19 Temmuz 1874 Hasan Fehmi Efendi, bir yıl on ay kadar süren bu ikinci meşihatı 11 Mayıs 1876’da son buldu. Bir yıl sonra Medine’ye gönderildi ve orada vefat etti. Hoca Sâdeddin ve Seyyid Feyzullah Efendi gibi hem sultan hocası hem de şeyhülislâm olduğu için “câmiu’r-riyâseteyn” ünvanı taşıyan üçüncü ve son şeyhülislâm oldu.

Arapça ve Farsça’ya vâkıf, fıkıh, kelâm, Arap edebiyatı ve mantık gibi alanlarda vukufiyeti olan Hasan Fehmi Efendi’nin başlıca eserleri şunlardır: Mantıkta: 1. *el-Kaşîdetü’l-‘Azîziyye*. 2. *Risâle fi’l-mantık*. 3. *Hâşiye ‘alâ emsileti’d-Dürri’n-nâcî*. Arap Dilinde:1. *İrşâdü’l-mübtedî ‘ale’l-Birgivi* 2. *er-Ravzâtü’l-hâkâniyye* 3. *en-Netâyıcı’s-sultânîyye* 4. *Ta’lîka ‘alâ Şerhi’l-‘İşâm ‘ale’r-Risâleti’l-vaz’iyye li’l-Îcî* 5. *Risâle-i “felizâlik”*. Ruûs İmtihanı Risâleleri: 1. *Risâletü’l-ımtihân li’r-ru’ûs* 2. *Mir’âtü efkârî’r-ricâl li-yetemeyyeze erbâbü’l-kemâl*. Kelâmında: 1. *Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-‘Akâ’id*. 2. *Ta’lîka. Abdülhakîm es-Siyâlkâtî’nin Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-‘Akâ’id* 3. *er-Risâle fi keyfiyyeti îmâni Fir’avn*. Bunlarla birlikte basılmamış risale, divançe münâcât tahmisi bulunmaktadır.⁵⁹

⁵⁸Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 2: 415; *İlmiyye Salnâmesi*, 596-599; Altunsu, *age.*, 196-197; Muhammed Aruçi, “Mehmet Refik Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28 (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 517-518.

⁵⁹*İlmiyye Salnâmesi*, 60-603; Altunsu, *age.*, 20-203; Mehmet İpşirli - İlyas Çelebi, “Hasan Fehmi Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 16 (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 320-322.

1.1.4.13. (111) -Ahmet Muhtar Beyefendi (Molla Bey) - (m. 1807-1882)

10 Ağustos 1807'de İstanbul'da doğan Ahmet Muhtar Beyefendi Ulemâdan Mahmud Bey'in oğlu ve eski sadrazamlardan Koca Yûsuf Paşa'nın torunudur. İcâzetini Hâfız Ahmed Efendi'den aldı. Devrin ünlü âlimlerinden Tefsir, Hadis, Farsça dersleri aldı. Selânik kadılığı, bir süre Meclis-i Tedkîkat âzalığı ve Evkaf-ı Hümâyun nâzırlığı yapan Ahmet Muhtar Beyefendi, Haremeyn, İstanbul, Anadolu kazaskerliği pâyeleri sahibiydi. 17 Eylül 1871'de şeyhülislâm oldu ve 5 Kasım 1872'de kendi isteğiyle görevden ayrıldı. II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında 18 Nisan 1878'de ikinci defa meşihate geçen Ahmed Muhtar Beyefendi, sekiz ay kadar kaldığı bu görevden 4 Aralık 1878'de ayrıldı. Şeyhülislâmlığı bir yıl dokuz ay kadardır. 22 Aralık 1882'de vefat etti. Üsküdar'da ki İnâdiye Tekkesi hazîresine defnedildi. Osmânî ve Birinci Mecîdî nişanlarına (Murassa) sahibi, hoş sohbeti, şiir ve edebiyat alakadarlığı ile tanınan Ahmed Muhtar Beyefendi Paşa torunu olduğu için "beyefendi" sıfatıyla anılmıştır.⁶⁰

1.1.4.14. (113) - İmâm-ı Sultânî (Hafız) Hasan Hayrullah Efendi-(ö.m. 1898)

1834 yılında İstanbul'da doğan Hayrullah Efendi, Hacı Hâfız Ahmed ve Eğinli Mehmed Kasım efendilerden ders aldı. Tecvid ve kıraat ilmindeki vukufiyeti ve sesinin güzelliği sarayın dikkatini çekti ve Sultan Abdülmecid devrinde dokuz yıl kadar ikinci imam olarak sarayda görev yaptı. Birinci imâm-ı sultânî Hacı Mehmed Şükrü Efendi'nin azledilmesi ile bu makama kendisi tayin edildi. Abdülaziz'in Bursa ve Avrupa seyahatlerinde yanında bulundu. Gemlik, Molava Kazaları, Mihaliç Kazası, Şarköy Kazası, Üsküdar Kazası Arpalığı, İstanbul, Anadolu Kazaskerliği, Rumeli Kazaskerliği Pâyeleri, Bayramiç Kazası bedelini aldı. Anadolu Kazaskeri, Tersane Müftülüğü gibi bazı görevler yürüttü. Hayrullah Efendi, 11 Haziran 1874'te meşihat makamına tayin edildi. Ancak ilk meşihatı sadece bir ay sekiz gün sürdü ve 19 Temmuz 1874'te azledildi. İkinci şeyhülislâmlığı 12 Mayıs 1876'da başladı II. Abdülhamid'in tahta geçmesinden bir müddet sonra 26 Temmuz 1877'de azledildi.

⁶⁰İlmiyye Salnâmesi, 599-601; Altunsu, age., 199-201; İpşirli, "Ahmet Muhtar Beyefendi", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 2 (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 105.

Osmânî ve Mecîdî nişanları sahibi Hayrullah Efendi'nin bir yıl iki aydan biraz fazla sürmüştür. 1880'de azli sonrası Tâîf'te sürgün edildi ve orada öldü. Davûdî sesi ile meşhur olmuş Hayrullah Efendi ilmî açıdan kifayetsiz kalmış, devlet erkânı üzerinde güven telkin ede memiş hatta II. Abdülhamid'in de güvenmediği söylenir.⁶¹

1.1.4.15. (114) -Kara (Hacı) Halil Efendi- (m. 1804-1880)

Çorum/Mecitözü'nde doğan Kara Halil Efendi Babası aynı ilçenin Varay beldesi Kürt Köyü'nden Mustafa Efendidir. Bir süre Amasya'da eğitim gördükten sonra Konya'da Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi ile arkadaş olup aynı medresede rahle-i tedris etti. Konya'dan icâzet alarak arkadaşı ile birlikte İstanbul'a geldi ve İstanbul'da Vidinli Hoca Mustafa Efendi'den ve Dersiâm Abdurrahman Efendi'den icâzet aldı. Ruûs imtihanını kazanarak müderris oldu. Daha sonra sırasıyla: müsevvid, İstanbul Kadılığı Bab Nâibliği, Fetva Emaneti Başmüsevvidliği, Kassâm-ı Askerîlik görevi, Fetva Emîni, Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği, Meclis-i Tetkîkât-ı Şer'iyeye ve ardından Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Cemiyeti Üyelikleri gibi çok önemli görevler ifa etmiş, ölünceye kadar, Hey'et-i A'yân Üyeliğini devam ettirmiştir. Yenişehir, Edirne mevleviyetiyle Harameyn, İstanbul Anadolu Kazaskerliği Pâyelerine ulaştı. 26 Temmuz 1877 şeyhülislâmlık makamına getirildi. Yaklaşık dokuz ay bu makamda kaldıktan sonra 4 Aralık 1878'de azledildi.

II. Abdülhamid'in cülûsuna karar veren özel meclisin fetva eminiydi. Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak "*Rumeli ve Anadolu'da mahiyeti belli olmayan bazı kazançlar karşılığında Kıbrıs gibi çok önemli bir toprağın terki asla doğru olmaz*" demiştir. 30 Aralık 1880'de vefat eden Halil Efendi, Fâtih Camii hazîresine defnedildi.⁶² Cevdet Paşa'nın ilminden faydalandığı ve kızı Fatma Aliye Hanım'ın dediğine göre hoca olarak telakki ettiği Halil Efendi dini konularda ba husus fikhî konularda derunî bilgiye sahipti. Fakat bu bilgisini siyasi ve bürokratik hadiselerde kullanamadığı zikredilir. Mesela, azil sebebi olarak Abdülaziz'in hal' fetvasını -daha müsevvit iken- kaleme almasından dolayı II. Abdülhamid'in kendisine güvenmemesi gösterilir.⁶³

⁶¹ *İlmiyye Salnâmesi*, 605-607; Altunsu, *age.*, 206-208; İpşirli, "İmâm-ı Sultânî Hayrullah", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 17 (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 75-76.

⁶² M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 2: 305; *İlmiyye Salnâmesi*, 608-609; Altunsu, *age.*, 209-211; İpşirli, "Kara Halil Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 24 (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 361-362.

⁶³ Ebul'ulâ Mardin, *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, (Ankara: TDV. Yayınları, 2009), 20-21; Altunsu, *age.*, 210.

1.1.4.16. (115) - Uryanizade Ahmet Esad Efendi - (m. 1814-1889)

İstanbul'da doğdu. Mehmed Said Efendi'nin oğludur. Uryânîzâde lakabıyla bilinmesinin sebebi, Kilisli meşhur âlim Osman el-Uryânî'nin soyundan geldiği içindir. Devrin önde gelen âlimlerinden dinî, edebî ve aklî ilimleri tahsil eden, ayrıca hat dersleri de alan Ahmed Esad Efendi Fetvahâne yazıcısı oldu. Serez, Halep, Kastamonu, Manastır ve Şam Kadı Nâibliği, daha sonra Üsküdar, Eyüp, Edirne, Medine, İstanbul Kadılığı, Harem-i şerif Tamirat Müdürlüğü, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyeye Üyeliği, Kassâm-ı Askerî ve Sadreyn Müsteşarlığı, Bursa Müfettiş Hükâmı, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâmi'ş-şer' Başkanlığı ve Âyan Meclisi Üyeliği gibi birçok önemli görevde bulundu. Aynı zamanda Bilâd-ı Hamse, İstanbul ve Anadolu Kazaskerliği pâyelerine sahipti. 4 Aralık 1878'de şeyhülislâm olan Uryanizade Ahmet Esad, 17 Ocak 1889'da bu görevde iken vefat etti ve kabri Ebüssuûd Efendi hazîresi karşısındaki özel kabristandadır.

Osmânî ve Mecîdî nişanları sahibi olan Esad Efendi, çalışkan ve bulunduğu makamda beklentileri karşılayan birisiydi. Harem-i şerif'in onarımı sırasındaki özverili çalışmaları teveccühe mazhar olmuştur. Meşihati süresince saltanat ve hilâfet savunuculuğu yapan Esad Efendi heyet-i vûkelâ da kahir ekseriyet susar, konuşursa da sözünü dinletirdi.⁶⁴

1.1.4.17. (116) - (Hacı) Ömer Lütfi Efendi- (m. 1818-1897)

Bodrum kazasında Saravolos nahiyesinin Sandîme köyünde doğdu. Bodrumlu Hacı Ömer Efendi'nin torunu, Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini memleketinde yaptı. Ardından İstanbul'da Akşehirli Ömer Efendi'den icâzet aldı. Fâtih Medresesi'nde müderrisliğe başladı. Müderrisliği süresince ve Sultan Abdülaziz'in oğlu şehzade Yûsuf İzzeddin Efendi'nin de aralarında bulunduğu çok sayıda talebe yetiştirdi ve icâzet verdi. Tophane Müftülüğü, Tophane Azalığı, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Müftülüğü, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâmi'ş-şer' Azalığı, Meclis-i İmtihân-ı Kur'a Azalığı, Meclis-i Tedkikat-ı Şer'iyeye Azalığı, Üsküdar Bidâyet Mahkemesi Başkanlığı, Temyîz-i Hukuk Daire Reisliği, İstanbul Kadılığı, Anadolu Kazaskerliği gibi birçok önemli görevde bulundu. Ayrıca Bilâd-ı hamse Mevleviyeti, Haremeyn, İstanbul ve Anadolu Kazaskerliği

⁶⁴M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1: 344; *İlmîyye Salnâmesi*, 609-612; Altunsu, *age.*, 212-215; Ş. Tufan Buzpınar, "Uryanizade Esad Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 346.

pâyesini elde etmişti. 18 Ocak 1889'da Uryânîzâde Esad Efendi'nin yerine şeyhülislâmlığa getirilen Ömer Lutfi Efendi iki yıldan fazla meşihatte kalmış ve 4 Eylül 1891'de azledilmiştir. 20 Nisan 1897 vefat etmiş ve Küçük Çamlıca'da yaptırdığı Bodrumî Camii'nin hazîresine defnedilmiştir. 1851'den itibaren huzur katılmış, mukarrirliğe kadar yükselmiştir. Birçok nişanla taltif edilen Ömer Lutfi Efendi'nin fazilet sahibi, hayırsever bir kişi olduğu, iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği nakledilir. Eserleri; 1. Münehhevâtü Hâşiyeti'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Aka'id. 2. Risâle fî duhûli benâti'l-ibn fi'l-vakf.⁶⁵

1.1.4.18. (117) - Hâlidefendizâde Mehmed Cemâleddin Efendi - (m. 1848-1919)

İstanbul'da doğan Cemâleddin Efendi babası ve özel hocalardan tedrisatını tamamladı. Bâb-ı Fetvâ Mektûbî Kalemi'nde vazifesi, Anadolu kazaskerliği mektupçuluğu ve Adliye Nezâreti ceza dairesinde çeşitli görevler yaptı. Meşihat mektupçusu iken bazı malumatı saraya ileten özel mektuplar göndermek suretiyle II. Abdülhamid'in dikkatini çekti. 1867-1891 yılları arasında kendisine İbtidâ-i Hâric, İstanbul Müderrisliği, Hareket-i Hâric, İbtidâ-i Dâhil, Mûsile-i Sahn, Sahn-ı Semân, Mûsile-i Süleymâniyye, Mahreç, Bilâd-i Hamse, Haremeyn, İstanbul Kadılığı, Anadolu Kazaskerliği ve Rumeli Kazaskerliği pâyeleri verildi. 4 Eylül 1891'de şeyhülislâm oldu.

Cemâleddin Efendi bulunduğu görevler sırasında birçok nişan ve madalya ile taltif edilmiştir. II. Abdülhamid'i iyi bilmesi sebebiyle, on yedi yıl altı ay gibi uzun bir süre bu meşihatte kalmıştır. 14 Şubat 1909'da şeyhülislâmlıktan istifa etti. 22 Temmuz 1912'de tekrar şeyhülislâmlığa getirildi. Altı ay kadar bu görevde kaldı. 1913 Bâbîâlî Baskını'ndan sonra siyasî ve idarî hayattan tamamen çekildi. İttihatçılar marifetiyle bir süre Fransada kaldı. Daha sonra Mısır'a yerleşen Cemâleddin Efendi 4 Nisan 1919'da vefat etti. Vasiyeti üzerine naaşı İstanbul'a getirilerek Fatih Otlukçu Yokuşu'nda aile mezarlığına defnedildi. Mezarı daha sonra Edirnekapı Şehitliği'ne taşınmıştır.⁶⁶

⁶⁵M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1: 864; *İlmiyye Salnâmesi*, 612-614; Altunsu, *age.*, 216-217; Muhammed Aruçi, "Mehmet Refik Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28 (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 73-74.

⁶⁶*İlmiyye Salnâmesi*, 615-616; Altunsu, *age.*, 218-221; İpşirli, "Hâlidefendizâde Mehmed Cemâleddin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 309-310.

1.1.4.19. (118) - Mehmed Ziyâeddin Efendi - (1847-1918)

Mehmed Ziyâeddin Efendi, Ağustos 1847 İstanbul'da doğdu. Fetvahâne Başmüsevvidi Ezinelî Osman Nûri Efendi'nin oğludur. Eyüp İbtidâî Mektebi ardından Şehzade Rüşdiyesini bitirdi. Fetvâ Emîni Şehrî Mehmed Nûri Efendi'den icâzet aldı. İlk görevine Fetvâhâne-i Âlî'nin pusula odasında başladı ve fetva odasına tayin edildi. Daha sonra Fetva Musahhihliği, müsevvidlikle birlikte i'lâmât-ı şer'îyye odasında mübeyyizliği, Mekke şehri bâb niyâbeti, mûsile-i Süleymaniyye, Urfa sancağı niyâbet-i şer'îyyesi, Fetvâhâne-i İ'lâmât-ı Şer'îyye mümeyyizliği muavinliği, kassâm-ı askerî memuriyeti, Mekke kadılığı, Fetvâhâne-i Âlî İ'lâmât-ı Şer'îyye mümeyyizliği Sadreyn-i Muhteremeyn müsteşarlığı ve İstanbul Kadılığı gibi birçok görevde bulundu. Mûsile-i Süleymaniyye, hâmise-i Süleymaniyye, Trabzon mevleviyeti, Anadolu kazaskerliği, bilâd-ı hamse, İstanbul payeleri ve İstanbul ruûsuna nâil oldu. 9 Şubat 1909 tarihinde Rumeli kazaskerliğine tayin edilen Ziyâeddin Efendi, dört gün şeyhülislâmlığa getirildi. 14 Nisan 1909'da görevi bıraktıysa da ikinci defa tayin edildiği şeyhülislâmlık görevinde sadece yirmi bir gün kalabildi ve 5 Mayıs 1909'da görevden ayrıldı. Toplam meşihat süresi iki ay yirmi bir gündür.

Ziyâeddin Efendi, Meclis-i Meb'ûsan üyesi olan Elmalılı M. Hamdi (Yazır) tarafından müsveddesi yazılan, II. Abdülhamid'in hal' fetvasını Talat Paşa'nın tehdit ve zorlamasıyla imzalamak zorunda bırakıldı. Fetvayı imzalamadığı takdirde II. Abdülhamid'in öldürüleceği yolundaki telkinin de Ziyâeddin Efendi üzerinde etkili olduğu belirtilir. Ziyâeddin Efendi şeyhülislâmlıktan ayrıldıktan sonra Meclis-i A'yân üyesi oldu, vefatına kadar bu görevde kaldı. 31 Mart Vak'ası esnasında şeyhülislâm sıfatıyla Ziyâeddin Efendi halkın ve askerın yatıştırılmasında önemli rol üstlendi. Arapça'ya hâkim olduğu kaydedilir. Vefat tarihi hakkında kaynaklarda 1914, ... 1920 gibi farklı bilgiler vardır. Mehmed Ziyâeddin Efendi vasiyeti üzerine Eyüp'te bulunan aile mezarlığına defnedildi. Halen mezarının Eyüp'te Küçük Hüseyin Efendi hazîresinde olduğu belirtilir.⁶⁷

⁶⁷ *İlmiyye Salnâmesi*, 617-619; Altunsu, *age.*, 222-225; Tahsin Özcan, "Mehmed Ziyâeddin Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44 (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 490-491.

1.1.4.20. (119) -Pirîzade Mehmed Sahib Efendi- (1838-1910)

Nisan 1838 İstanbul'da doğdu. Şeyhülislâm Pirîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin torununun torunudur. Babası Kazasker İbrâhim İsmet Efendi'dir. Devrin gözde âlim ve hocalarından arapça, fıkıh, dini ilimlerin yanında iyi derecede hat meşki de vardı. Mevlevî tarikatına intisap etti. Anadolu kazaskerliği tezkireciliği, Meşihat Dairesi mektupçuluğu muavinliği, Eyüp kadısı, İzmir niyâbeti, Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti'nde oluşturulan Mahkeme-i Teftîş üyeliği, Dîvân-ı Muhâsebât Muhâkemât Dairesi Mesâlih-i Umûmiyye kısmı üyeliği, Dîvân-ı Muhâkemât-ı Mâliyye ve Şûrâ-yı Devlet üyeliği, Edirne müfettiş-i hükkâmı, Dîvân-ı Temyîz başkanlığı ile birlikte Edirne vilâyeti niyâbeti, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer' üyeliği, Asâkir-i Muâvene Teçhiz Cemiyeti üyeliği, Şûrâ-yı Devlet Muhâkemât Dairesi ikinci reisliği, Şûrâ-yı Devlet Temyiz Mahkemesi başkanlığı, Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi üyeliği, Hey'et-i A'yân üyeliği gibi birçok görevde bulundu. Aynı zamanda Mekke, İstanbul, Anadolu kazaskerliği pâyesi aldı. Adranos kazası, Karabiga, Nevrekop ve İslimye kazaları ile Balıkesir kazası arpalıkları verildi. 6 Mayıs 1909'da şeyhülislâm oldu. 12 Ocak 1910'da şeyhülislâmlık'tan ayrıldı. 6 Temmuz 1910'da İstanbul'da vefat etti. Cenazesi Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'nın sekizinci adasındaki aile kabristanlığına defnedildi. Mehmed Sâhib Efendi siyasî tartışmalarda taraf olmaktan ve gerektiğinde görüşlerini beyan etmekten çekinmeyen, cömert, zühd ve takvâ sahibi, doğruluğu ile meşhur, vefakâr ve hukuka riayet eden bir kişi olarak zikredilir.⁶⁸

1.1.4.21. (120) - Çelebizâde Hüseyin Hüsnü Efendi - (1849-1912)

İstanbul'da doğan Hüseyin Hüsnü Efendi Diyarbakırlı Molla Çelebi torunlarından olup, Erzurumlu İbrâhim Rüşdü Efendi'nin oğludur. Dâvud Paşa Rüşdiyesi ve Gelibolu Rüşdiyesi'nde eğitim gördü. İstanbul'da Mehmed Şevki Efendi'den hat meşketti. Fâtih dersiâmlarından Ahıskalı Mehmed Efendi'den ve Mehmed Sâbit Efendi'den (ferâiz) icâzet aldı. İstanbul Bab Mahkemesi vekâyi' kâtibi muavinliği, sadreyn müsteşar muavinliği, Vergi Emaneti İdare Meclisi âzalı, Bursa kadılığı, Bağdat, Basra ve Musul vilâyetleri arazi ve emlâk müfettişliği, Defter-i Hâkânî Senedât İdaresi Umûr-i Şer'iyeye

⁶⁸M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 3: 187; *İlmiyye Salnâmesi*, 519-520; Altunsu, *age.*, 226-229; Tahsin Özcan, "Pirîzade Mehmed Sahib Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 34 (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 290-291.

memuriyeti, Meclis-i Eytâm âzâlığı Evkâf-ı Hümâyun Beytûlmâl kassâmlığı, Mahkeme-i Teftîş-i Evkâf müsteşarlığı, Evkâf-ı Mülûkâne memuriyeti, Yemen Bölgesi İslah Komisyonu üyeliği gibi birçok görev üstlenmiştir. İbtidâ-i hâric, hareket-i hâric, mûsile-i Sahn, hareket-i altmışlı derecele ile Haremeyn, Anadolu kazaskerliği pâyelerine nâil oldu. 12 Ocak 1910'da şeyhülislâm olan Hüsnü Efendi (bazı siyasi sebeplerden) 11 Temmuz 1910'da istifaya mecbur edilmiştir. Fâtih dersiâmlarınan olup, Hukuk Mektebi'nde evkaf, arazi kanunnâmesi ve tapu nizamnâmesi dersleri, İslâm hukukunun bazı konularına havi ve Mülkiye Mektebi'nde ahkâm-ı evkâf dersleri verdi. Birinci Mecidi ve Birinci Osmânî nişanlarına sahip olan Hüsnü Efendi, 8 Haziran 1912'de vefat ederek Cerrahpaşa Camii hazîresine defnedilmiştir. Eserleri olarak zikredeceğimiz; *İhsâf fi ahkâmi'l-evkâf* ve *Arazi Kanunnâmesi Şerhi* adlarıyla basılmış olan kitaplar, Hukuk Mektebi'nde verdiği derslerden müteşekkildir.⁶⁹

1.1.4.22. (121) - Mûsâ Kâzım Efendi-(1858-1920)

Doğum yeri Erzurum'un Tortum ilçesidir. İlköğrenimine burada başladı. Sonra Balıkesir'de dedesinin himayesinde başta Selâhaddin Ali Şuûrî Efendi gibi hocalardan ders aldı. İstanbul'da Kazasker Eşref Efendi ve Hoca Şâkir Efendi'den icâzet aldı. Müderrisliği kazandıktan sonra Fâtih Camii'nde başladı. Muallim Nâci ile Ahmed Midhat Efendi gibi zevat talebeleri arasındaydı. İstanbul ruûsunun ardından Mekteb-i Hukuk Mecelle muallimliği, Mekteb-i Sultânî akaid muallimliği, Dârülfünun ve Dârülmualimîn hocalıklarına tayin edilen Mûsâ Kâzım Efendi mahreç pâyesine yükseltilmesi, Halep mevleviyeti sahibiydi. Bâb-ı Meşihat Tedkîk-i Müellefât Meclisi başkâtipliği ve daha sonra üyeliği, Meclis-i Kebîr-i İlmî'ye ve Meclis-i A'yân üyeliği'nin ardından Ocak 1910'da Sadrazam İbrâhim Hakkı Paşa, 30 Eylül 1911'de Sadrazam Said Paşa, 8 Mayıs 1916'da Sadrazam Said Halim Paşa ve 4 Şubat 1917'de Talat Paşa kabinelerinde şeyhülislâm olarak görev aldı. Dört defa geldiği meşihat makamında toplam beş yıl bir ay dört gün kalmıştır. Mûsâ Kâzım Efendi, I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Damad Ferid Paşa hükümeti tarafından İttihat ve Terakkî Cemiyeti liderlerinin tutuklanması üzerine Bekirağa Bölüğü'nde hapsedildi. Dîvân-ı Harb-i Örfî'de yargılanarak tarihinde on beş yıl kürek cezası verildi; ancak Sultan Vahdeddin cezasını üç yıl sürgüne

⁶⁹M. Süreyya, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 289; *İlmiyye Salnâmesi*, 623; Altunsu, *age.*, 230-232; İpşirli, "Hüseyin Hüsnü Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 18 (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 552-553.

çevirdi ve sürgünde bulunduğu 10 Ocak 1920’de vefat etti. Kabri Edirne Murâdiye Camii’nin hazîresindedir.

Ağır başlı, olgun ve faziletli bir kişiliğe sahip olan Mûsâ Kâzım Efendi küçük yaşlarda intisap ettiği Nakşibendî tarikatı ile bağımlı hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. Meşihat’ten ayrı bulunduğu dönemlerde Medresetülkudât ve Medresetülvâizîn’de muallimlik yapmıştır. İttihat ve Terakkî Cemiyeti’ne üye olduğu bilinen Kâzım Efendi, bu süreçte Manastırlı, Mustafa Âsım, İsmâil Hakkı, Elmalılı ve Mustafa Sabri Efendi gibi zevatla birlikte, Meşrutiyet’in fayda ve İslâm’a uygunluğunu konu edinen yazılar yazmışlardır.

Eserleri olarak: 1. *İslâm’da Usûl-i Meşveret ve Hürriyet*. 2. *İslâm’da Cihad*. 3. *Sûre-i İhlâs ve Alak Tefsirleri*. 4. *Safvetü’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*. 5. *Zevrâ ve Havrâ*. 6. *Külliyât-ı Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım*. 7. *el-Fetâvâ el-Kâzımıyye fî islâhi’l-fetâvâ et-Türkiyye*. 8. *Tercüme-i Vâridât*. 9. *Tahkîk-i Vahdet-i Vücûda Dâir Bir Risâlenin Tercümesi*’ni zikredebiliriz. Bunlarla birlikte Mûsâ Kâzım’ın “İstibdat, Hürriyet, Hâkimiyet-i Milliyeye” adlı bir makalesi yanında Akdû’l-hakâyık (Mekteb-i Sultânî’de verdiği derslerle ilgili) isimli bir akaid risâlesi ile Sırât-ı Müstakîm’de de birçok makalesi bulunmaktadır.⁷⁰

Tablo 1.1. Şeyhulislamın Meşihatta Kalma Süreleri.⁷¹

No	Meşihat Sırası	Şeyhulislam İsimler	Gün	Ay	Yıl
1	43	Çatalcalı Ali Efendi	13	8	12
2	87	Dürrizade Mehmet Arif Efendi	7	7	6
3	98	Dürrizâde Seyit Abdullah Efendi	10	7	4
4	100	Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi	18	6	17
5	101	El-Hacc Halil Efendi	25	6	1
6	102	Seyyit Abdülvehhab Efendi	16	4	6
7	104	Kadızzâde Mehmed Tahir Efendi	10	5	2
8	105	İsmetbeyzade Ârif Hikmet Bey	---	4	7
9	107	Mehmed Sadeddin Efendi	27	10	4
10	109	(Hacı) Mehmet Refik Efendi	22	8	1
11	110	Hasan Fehmi Efendi	10	2	5
12	111	Ahmet Muhtar Beyefendi (Molla Bey)	4	9	1
13	113	İmâm-ı Sultânî (Hafiz) Hasan Hayrullah Efendi	13	3	1
14	114	Kara (Hacı) Halil Efendi	23	8	---
15	115	Uryanizade Ahmet Esad Efendi	14	1	10
16	116	(Hacı) Ömer Lütfi Efendi	17	7	2
17	117	Hâlîdefendîzâde Mehmed Cemâleddin	13	11	17

⁷⁰Ferhat Koca, *Külliyat*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 13-40.

⁷¹Eraslan, *age*, 200-210.

18	118	Mehmed Ziyâeddin Efendi	18	2	---
19	119	Pirizade Mehmed Sahib Efendi	24	7	---
20	120	Çelebizâde Hüseyin Hüsnü Efendi	1	6	---
21	121	Mûsâ Kâzım Efendi	4	1	5

Tablo 1.2. Fetvasına Nakil Yazan Şeyhulislamlar İle Nakillerde Kullandıkları Kitaplar Ve Nakil Kullandıkları Fetvaların Konuları.⁷²

No	Nakil Şeyhulislamlar	Veren	Kitabu'l Ferâiz	fi'l Haml	Nakillerde Kullanan Kaynaklar	Fetvaların Konusu	Toplam	
1	Mekkizâde Mustafa Âsım Efendi		1. 3.	X	Ferâizi'l-İmâdiyye, Gurerü'l-ahkâm	Mevle'l ataka	2	
2	Mehmed Sadeddin Efendi		8.	X	Mülteka'l-ebhur	Mevle'l ataka	1	
3	Hasan Efendi	Fehmi	10. 11.	X	ed-Dürri'l-muhtâr-Hulâsatü'l-evcibe, Mülteka'l-ebhur	Mevaniu'l irs Mevle'l ataka	2	
4	İmâm-ı (Hafız) Hayrullah Efendi	Sultânî Hasan	X	2.	Şerhu's-Sirâciyye	Haml	1	
5	Kara (Hacı) Efendi	Halil	X	1.	el-Âlemgîriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)	Haml	1	
6	Uryanizade Esad Efendi	Ahmet	13. 14. 30. 33.	X	el-İhtiyâr Muhtâr, Tatarhâniyye-Sirâciyye, Sirâciyye, ed-Dürri'l-muhtâr	(el-Fetâva't-Şerhu's-Şerhu's-ed-Dürri'l-muhtâr	Mevaniu'l irs İhtilaf-ı dar Asabe	4
7	Hâlidefendizâde Mehmed Cemâled-din		67.	7.	Bedâiu'sanâi' fi tertîbi's-şerâi-şerâi-el-Cevheretü'n-neyyire- Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr	Hacb/ Iskat Haml	2	

1.1.5. Fetvaların Fıkıh Literatüründeki Kaynakları

1.1.5.1. Bedâiu'sanâi' fi tertîbi's-şerâi

Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö. 587/1191) hocası Alâeddin es-Semerkandî'nin Tuhfetü'l-fukahâ'sında ki metoda benzer bir medotla kaleme aldığı Bedâiu'sanâi' fi tertîbi's-şerâi adlı eseri klasik Hanefî kitapları arasında önemli bir yer tutar. Eserde konu ilk olarak sunumu planlanır ve o plana sadık kalınır. Sonra

⁷²Fetvaları transkribe ederken her bir fetvaya numara verdik. Verdiğimiz rakamlar, ilgili fetvanın numarasıdır. Çalışmamızın 2. Bölümünde mevcuttur.

deliller verilir ve tahlilleri dakik bir şekilde işlenir. İmam-ı Şafî'nin görüşlerine sık sık başvurulur zaman zaman diğer mezheplerin görüşleri de serdedilir. Önce kuvvetli görüş sonra diğerlerini verir. Ancak delilleri verirken en son görüşten başlar. Bu yönüyle Mergînânî'nin el-Hidâye'sinde ki metoda benzer. Fakat sonraki devirlerde el-Hidâye kadar etkili olmamıştır.⁷³

1.1.5.2. Şerhu's-Sirâciyye

Hanefî fakihî Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin (ö. m. 1200'den sonra) el-Muhtaşar ve el-Ferâ'izü's-Secâvendiyîye veya el-Ferâizü's-Sirâciyye adlarıyla bilinen eser ferâiz ilminde en çok başvurulan kaynaklardan biridir. Müellif Hanefî mezhebini esas almakla birlikte azda olsa ihtilâflı meselelerde diğer Mezheplerin görüşlerine de yer vermesi sebebiyle genel bir kabul görmüş ve bu sebeple üzerine birçok şerh ve hâşiye kaleme alınmıştır. Bu şerhlerin en önemlilerinden birisi de Seyyid Şerif el-Cürcânî'ye ait Şerhu'l-Ferâizi's-Sirâciyye olup medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.⁷⁴

1.1.5.3. el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr

el-Mevsilî (ö. 683/1284) gençlik döneminde Ebu Hanife, İmameyn ve İmam Şafî'nin görüşlerini tercih ederek telif ettiği el-Muhtâr'ın yine el-Mevsilî tarafından şerhettiği el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr, Hanefî fıkhnın orta hacimdeki muteber kaynaklarından birisi olup, mütûn-i erbaa'dandır. Kitabın başlıca özellikleri şunlardır: Meselelerin illetlerini ve delillerini aktararak diğer mezheplerin görüşlerine kısaca yer vermiş, bunların yanında umûmü'l-belvâ haline gelmiş meseleler ile ilgili fetvalara yer verip ihtilâflı konularda esas alınan icthadlara işaret etmiştir.⁷⁵

⁷³Özel, *age.*, 84-85; Halit Ünal, "Bedâiu's-sanâi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 294.

⁷⁴Özel, *age.*, 91-92; Ferhat Koca, "el-Ferâ'izü's-Sirâciyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 367-368.

⁷⁵Özel, *age.*, 113; Davut Yaylalı, "Mevsilî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29 (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 487-488.

1.1.5.4. Fusûlü'l-ihkâm fî usûli'l-ahkâm

Fusûlü'l-Îmâdiyye (Fusûlü'l-Îmâdî): El-Hidaye müellifi el-Merginânî'nin torunu Zeynüddin el-Merginânî'nin (ö. 670/1271) farklı hükümleri içeren fihki eseridir.⁷⁶ İbn Kâdî Simavne'nin, el-Üsrûşenî'nin el-Fusûl'ü ile Zeynüddin el-Merginânî'nin Fusûlü'l-ihkâm fî usûli'l-ahkâm, adlı eserinin bir araya getirmesi ile Câmi'u'l-fusûleyn adlı eseri kaleme almıştır.⁷⁷

1.1.5.5. Ferâizi'l-Îmâdiyye

Zeynüddin el-Merginânî'nin Fusûlü'l-Îmâdî adlı eserinin ferâiz bahsidir. Bu yazma halindedir.⁷⁸ İbn Kâdî Simavne Merginânî'nin Fusûlü'l-İhkâm'ındaki "Ferâiz" bölümünü eserine almamıştır.⁷⁹

1.1.5.6. Hulâsatü'l-evcibe

Çeşmizade Halis Efendi'nin 15 yıllık bir çalışma sonucunda 1289'da bitirdiği eseridir. Çeşmizade bu eserinde, Osmanlıda muteber 4 fetva kitabı olan (Behçe, Netice, Feyziyye ve Fetevâ-i Ali Efendi) ile birlikte Fetevâ-i Abdürrahim ve Fetevâ-i İbn Nüceyn'deki fetvaların mükerrerlerini çıkartarak, sütunlar halinde kaleme almıştır.

*"Halis Efendi şer'î meselelerin cevabına ulaşmada kolaylık sağlamak üzere muteber saydığı altı kitabı özetleyip hazırladığı ve sütunlar halinde kaydettiği eserinde ilk sütunu Netîcetü'l-fetâvâ'ya ayırmıştır. Diğer eserler, Zeynüddin İbn Nüceym, Çatalcalı Ali Efendi, Seyyid Feyzullah Efendi ve Menteşzâde Abdürrahim Efendi'nin el-Fetâvâ'ları ile Yenişehirli Abdullah Efendi'nin Behcetü'l-fetâvâ'sıdır"*⁸⁰

1.1.5.7. el-Fetâva't-Tatarhâniyye

Ferîdüddin Âlim b. Alâ el-Enderpetî'nin kaleme aldığı el-Fetâva't-Tatarhâniyye, (1375-76) yılında kaleme alınarak Tatar Han'a takdim edilmiştir. İlmin fazileti babıyla

⁷⁶Özel, *age.*, 112.

⁷⁷Özel, *age.*, 169-170; Ali Bardakoğlu, "Câmi'u'l-fusûleyn" , *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 108-109.

⁷⁸Özel, *age.*, 112.

⁷⁹Bardakoğlu, *adgm.*, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 108-109.

⁸⁰Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, 619; Özel, *age.*, 255-256; Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3, sy. 5, (2005): 276-279.

başlayıp, el-Hidâye örnek alınarak tahâretten ferâize kadar fûrûun bütün konuları ele alınmıştır. Eserin telifinde, döneminde meşhur bütün Hanefî ulemanın kitapları kullanılmış ve mezhebin dışında görüşlere yer verilmezken hükümlerin delilleri tartışılmadan olduğu gibi verilmiştir.⁸¹

1.1.5.8. el-Cevheretü'n-neyyire

Hanefî mezhebinde en güvenilir temel metinlerden birisi olan Kudûrî'nin (ö. 428/1037) fıkha dair el-Muhtasar adlı eserinin Ebû Bekir el-Haddâd (ö. 800/1397) tarafından yapılan şerhidir. el-Haddâd'ın diğer Muhtasar şerhi es-Sirâcü'l-vehhâc için, Bir-givî'nin muteber sayılmayan zayıf kitaplardan birisi olarak gördüğü eseri bizzat Haddâd el-Cevheretü'n-neyyire adıyla kısaltmıştır.⁸²

1.1.5.9. el-Fetâva'l-Bezzâziyye (el-Câmi' u'l-vecîz / Fetâva'l-Kerderî)

Hâfızüddîn Muhammed b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el-Bezzâzî (ö. 1424), eserini (1409-10) yılında Anadolu'ya gitmeden bitirmiştir. İlk ve sonraki Hanefî imamların görüşleri kaynak belirtilmeden muteber kitaplardan özetlenip ve bir değerlendirmeye tabi tutarak tercihte bulunması, ilmi vukufiyetinin de göstergesidir. Hatta “Ebüssuûd Efendi'ye, niçin önemli meseleleri toplayan bir kitap telif etmediği sorulduğunda, “el-Bezzâziyye varken böyle bir şey yapmaktan hayâ ederim” cevabını vermiştir.”⁸³

Bezzâzî kendine ve diğer fakihlere sorulan bazı fetvalarında eserine kaydetmesi eserin ayırt edici özelliklerinden birisidir.⁸⁴

1.1.5.10. Gurerü'l-ahkâm

Hanefî fıkıh kitaplarını esas alarak hazırlamıştır. Eser, kısa ve veciz olması sebebiyle maddeler haline getirilmemiş kanun metni gibi kullanılmıştır. Molla Hüsrev'in kendi eseri olan Gurerü'l-ahkâm ortaya çıkar. Osmanlı medresele-

⁸¹Koca, “el-Fetâva't-Tatarhâniyye” , *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 446-447.

⁸²Özel, *age.*, 162; Koca, “el-Muhtasar” , *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 64-66.

⁸³Pehlul Düzenli, “Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi: Bibliyografik Bir Değerlendirme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, sy. 5 (2005): 447.

⁸⁴Ahmet Özel, “Bezzâzî” , *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 113-114.

rinde uzun yıllar okutulan bu eserin eş-Şürünlâli'nin kaleme aldığı Gunyetü zevi'l-ahkâm fî buğyeti Düreri'l-hükkâm adlı bir haşiyesi de mevcuttur.⁸⁵

1.1.5.11. Mülteka'l-ebhur

Osmanlı coğrafyasının en yaygın fıkıh kitaplarından birisi olan, İbrâhim b. Muhammed el-Halebî'nin (ö. 956/1549) “mütûn-i erbaa” olarak bilinen Hanefî fikhına dair muhtasar tarzı yazılmış, 11 Ağustos 1517 tamamlanmış, en kıymetli dört eserden biridir. el-Kudûrî'nin el-Muhtasar'ını esas almış, bulamadığı konularda ise İbnü's-Sââtî'nin Mecma'u'l-bahreyn ile el-Merginânî'nin el-Hidâye'sinden faydalanmıştır. Kitab, bab ve fasıl başlıkları bakımından en-Neseffî'nin Kenzü'd-dekâ'ik'ini örnek aldığı, ancak metnin muhtevası bakımından muhtasarlardan çok daha sistematik olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kitabın en belirgin özelliği olarak, kaynakların bileşimi tarzında değil ilmi birikimini yansıttığı, fetva ve kazâda bilgi ve delil kaynağı olacak görüşlerdeki isabetini gösterebiliriz.⁸⁶

1.1.5.12. el-Âlemgîriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)

Hindistan dışında daha çok el-Fetâva'l-Hindiyye olarak bilinir. Türk-Babür Devletinin Sultanlarından Evrengzîb Âlemgîr'in emriyle telif edilmiştir. Saltanatı esnasında İslâm esaslarını uygulamaya ve sünneti ihyaya çalışan Evrengzîb, fıkıh kitaplarında dağınık halde bulunan kuvvetli görüşlerin kazâ ve fetvaya esas olacak şekilde tasnif edilerek düzenlenmesini emretmiş ve Şeyh Nizâm'ın başkanlık ettiği âlimler heyetinin ortak çalışmasıyla 1664-1672 yılları arasında el-Fetâva'l-Âlemgîriyye yazılmıştır. Eser tamamlandıktan sonra sultanın emriyle devletin resmî makamlarınca uygulamaya konulmuştur. el-Fetâva'l-Âlemgîriyye'nin telifinde Hanefîlerin muteber kaynaklarından faydalanılmış ve tertibinde ise el-Hidâye temel alınmıştır. Eser her ne kadar “Fetâvâ” adı verilmiş olsada Osmanlı fetva kitapları tarzında değil fikhî hükümleri hâvidir. el-Âlemgîriyye, kanunlaştırma çalışmaları ve İslâm hukuku araştırmalarında temel başvuru kitabı olmuştur.⁸⁷

⁸⁵ Akgündüz, “Düreri'l-hükkâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 27-28.

⁸⁶ Özel, *age.*, 247-248; Şükrü Selim Has, “Mülteka'l-Ebhur”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 549-552.

⁸⁷ Özel, *age.*, 331-332.

1.1.5.13. ed-Dürri'l-muhtâr

Muhammed b. Abdullah et- Timurtaşî'nin (ö. 1004/1596) Hanefî fihına dair Tenvîrü'l-ebâr adlı eserine Alâeddin el-Haskefi'nin (1616-1677) ed-Dürri'l-muhtâr adıyla yaptığı şerhtir. Aslen Hasankeyfli olan Haskefi doğup yetiştiği topraklarda farklı hizmetler vermiş ve yaşadığı dönemin en önde gelen Hanefî fukahası arasında gösterilir.⁸⁸

1.1.5.14. Fetâvâ-yı Ali Efendi

Çatalcalı Ali Efendi'nin hayatta iken derlendiği, 4412 fetvadan ve elli üç bölümden müteşekkil, kendi adını taşıyan fetva kitabı, Fetvahâne'nin en muteber gördüğü dört fetva kitabından biridir. Klasik fıkıh kitaplarında olduğu gibi “olur” ya da “olmaz” şeklinde kısa cevaplar vermiş, temizlik bahsi ile başlamış ve feraiz ölümü ile bitmiştir. Fetvaların yekünü muamelat ile ilgili bölümde olup, ibadetler ile ilgili bölüm kısa tutulmuştur. Para vakıfları ve vişnab denen içkinin tüketilmesi ile ilgili fetvaları bize Ali Efendi'nin güncel hadiseleri dikate aldığını gösterir.⁸⁹

1.1.5.15. Reddü'l-muhtâr

Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr: et-Timurtaşî'nin Tenvîrü'l-ebâr adlı eserine Haskefi'nin ed-Dürri'l-muhtâr adıyla yazdığı şerh üzerine İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) kaleme aldığı hâşiyedir. Reddü'l-muhtâr aslında şerhtir. Ancak, veciz bir üsluba sahip olması, meselelerin derin bir ilmi vukufiyetle açıklanması, zor meselerin vuzuha kavuşturulması, eserin yazımında bütün Hanefî metinlerinden faydalanılması hatta bu eserdeki hataların düzeltilmesi gibi birçok özellik onu son derece özel kılmıştır. Cevdet Paşa, İbn Âbidîn'in bu eserin'nin kenarına el yazısı ile aldığı notları oğlu ve mecelle komisyonu üyesi İbn Âbidînzâde'den istemiş ve Mecelle'nin tedvini esnasında faydalanmıştır.⁹⁰

⁸⁸Özel, *age.*, 315-317.

⁸⁹Özel, *age.*, 325; Cengiz Kallek, “Fetâvâ-yı Ali Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 438.

⁹⁰Özel, *age.*, 357-358.

1.1.5.16. Fetevâ-i Ayniyye

Kâtib Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Keşfü'z-zunûn*⁹¹, Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri ve Şükrü Özen'in Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü*⁹² isimli eserlerinde Fetevâ-i Ayniyye ile alakalı herhangi bir malumata rastlayamadık.

Tablo 1.3. Arapça Nakillerde Kullanılan Kitapların Dört Ana Başlık Altında Hangi Fetvalarda Kaç Defa Kullanıldığını Gösterir

Mezhebi	Eser ismi	Kitabu'l Ferâiz	fi'l Haml	fi'l Arâzi	Babu'l Mera	Toplam	
1	Hanefi	Bedâiu'sanâi' fi tertîbi'ş-şerâi	X	7.	X	X	1
2	Hanefi	Şerhu's-Sirâciyye	14. , 30.	2.	X	X	3
3	Hanefi	el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr	13.	X	X	X	1
4	Hanefi	Fusûlü'l-ihkâm fi usûli'l-ahkâm	67.	X	X	X	1
5	Hanefi	Ferâizi'l-İmâdiyye	1.	X	X	X	1
6	Hanefi	Hulâsâtü'l-evcibe	10.	X	X	X	1
7	Hanefi	el-Fetâva't-Tatarhâniyye	14.	X	X	X	1
8	Hanefi	el-Cevheretü'n-neyyire	X	7.	X	X	1
9	Hanefi	el-Fetâva'l-Bezzâziyye	67.	X	X	X	1
10	Hanefi	Gurerü'l-ahkâm	3.	X	X	X	1
11	Hanefi	Mülteka'l-ebhur	8. , 11.	X	X	X	2
12	Hanefi	el-Âlemgiriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)	X	1.	X	X	1
13	Hanefi	ed-Dürri'l-muhtâr	10. , 33.	7.	X	X	3
14	Hanefi	Fetâvâ-yı Ali Efendi	X	X	51.	X	1
15	Hanefi	Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr	X	1	X	X	1
16	Hanefi	Fetevâ-i Ayniyye	X	X	1.	X	1
17	-----	Mim-mâ merra (daha önce geçtiği üzere)	7. ,9. ,12. ,16.	4.	X		5

⁹¹Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, (İstanbul: Dersaadet, 1310), 164-177.

⁹²Şükrü Özen, *Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3, sayı 5, yıl 2005, 249-378.

İKİNCİ BÖLÜM

İLAVELİ MECMUA-İ CEDİDE'DE FERAİZ İLE İLGİLİ FETVALARIN TRANSKRİBE, NAKİLLERİN TERCÜMESİ VE FETVALARIN TAHLİLİ

2.1. İLAVELİ MECMUA-İ CEDİDE'DE FERAİZ İLE İLGİLİ FETVALARIN TAHLİLİ

2.1.1. Fetvaların Kaynakları ve Metinleri

2.1.1.1. Kaynaklar

Yakovalı Hacı Ali el-Murtaza b. Zübeyr, İlaveli Mecmuâ-i Cedîde, 675 sayfadan müteşekkildir.

Mecmuâ-i Cedîde 240 sahifeden müteşekkildir. Hicri 1299 yılında basılmıştır. Bu eserde ferâiz bahsi kısa tutulmuş 7 sayfada ferâiz de 19, haml bölümünde 4 olmak suretiyle toplam 23 fetva mevcuttur.⁹³

2.1.1.2. Metin

2.1.1.2.1. Kitâbu'l-ferâiz

Mesele 1:⁹⁴

Hind-i mu'teka fevt olup li-ebeveyn kız karındaşı olup Zeydi'n ümmü veledi olan Zeynep'i ve Zeyd'in Zeynep'ten olan ancak kızı Hatice'yi terk eylese Zeynep raki-ka (köle) olmakla mirastan mahrumiyeti Hatice'ye sirayet etmeyip ol vech ile Hatice terike-i Hindi ihraza kadire olur mu? El-cevap: Olur (Ketebehu'l Fakir Mekkizade Mustafa Asım ufiye anhüma.)

Me'haz: Mirastan mahrum olan başka bir mirasçıyı mahrum etmez. Bu; öldürme yolu, kölelik sebebiyle, din farkı sebebiyle olsun, ne hacbe'l hirman'a⁹⁵ ne de hacbe'l noksan'a⁹⁶ sebep olur. (Ferâizi'l-İmâdiyye'den alınmıştır.)

⁹³Mehmed Nuri Efendi, *Mecmuâ-i Cedîde*, (İstanbul: Esat Efendi Matbaası, 1299), 231-237.

⁹⁴Yakovalı Hacı Ali el-Murtaza b. Zübeyr, *İlaveli Mecmuâ-i Cedîde*, İstanbul: Matbaâ-i Hayriyye, 1329/1911), 590.

Mesele 2:⁹⁷

Validesi aslında asla rıkk (kölelik) tari olmamak manasında hurretü'l asl olan Hint fevt olup anası Zeyneb'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Hatice'yi ve li-ümm karındaşı Zeyd'i terk ettikte terike-i Hind'in beş sehminden birer sehmi Zeynep'e ve Zeyd'e üç sehmi Hatice'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur (Ketebehu'l Fakir Mekkizade Mustafa Asım ufiye anhüma)

Mesele 3:⁹⁸

Bu surette Hind'in babasını i'tak eden Rukiye dahi velâ cihetinden varise olur mu? El-cevap: Olmaz (Ketebehu'l fakir Mekkizade Mustafa Asım ufiye anhüma)

Me'haz: Anne -soyunda kölelik olmaması anlamında- asıl itibariyle hür olduğu takdirde, çocuğuna velâ hakkı yoktur. (Gurer'in Velâ bölümünden alınmıştır.)⁹⁹

Mesele 4:¹⁰⁰

Zeyd fevt olup, zevcesi Hind'i ve kızı Zeynep'i ve li-ebeveyn er garındaşı Amr'ı terk ettikte, terike-i Zeyd'in sekiz sehminden bir sehmi Hint'e dört sehmi Zeynep'e üç sehmi Amr'a verilmek lazım iken kable'l kısme Zeynep terike-i Zeyd 'den bir arsayı teğalluben (zorla) müstekılleten (tek başına) zapt eylese Hind ve Amr ol arsadan hisselerini Zeyd'den almaya kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 5:¹⁰¹

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve oğlu Amr ile kızları Zeynep, Hatice, Rukiye ve Ayşe'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in kırk sekiz sehminden altı sehmi Hint'e on dört sehmi Amr'a ve yedişer sehmi Zeynep, Hatice, Rukiye ve Ayşe'ye verilmek lazım iken, Hind kable'l kısme terike-i Zeyd'den bir menzili teğalluben müstekılleten kabz ve fuzulen Bekr'e bey' ve teslim eylese sair verese bey'-i mücizler olmayıp menzilden hisselerini Bekir'den almaya kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 6:¹⁰²

---

⁹⁵Bir varisi mirastan tamamen mahrum bırakmaktır. Bkz. Mehmet Edoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), "Hacb" md., 164.

⁹⁶Bir varisi mirastan kısmen mahrum bırakmak, hissesini azaltmak. Bkz. Erdoğan, *age.*, "Hacb" md., 164.

⁹⁷Mürteza, *age.*, 591.

⁹⁸Mürteza, *age.*, 591.

⁹⁹Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gurerü'l-Ahkâm* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, t.y.), 2: 35.

¹⁰⁰Mürteza, *age.*, 591.

¹⁰¹Mürteza, *age.*, 591-592.

Zeyd fevt olup li-ebeveyn er karındaşı kızları Hind ve Zeynep'i terk ettikte, terike Zeyd Hind ve Zeynep'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 7:¹⁰³

Bu surette emin-i beytü'l mal olan Amr terike-i Zeyd'e müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Me'haz: Bu mevzu daha önce geçtiği üzere bilinebilir.

Mesele 8:¹⁰⁴

Zeyd-i mu'teka aslında asla rik tari olmamak manasına, hürretü'l asl olan Hint'i tezvîc edip Hint'ten Zeynep tevellüt ettikten sonra Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve kızı Zeynep'i ve kendisini azat eden Amr'ı terk edip kable'l kısme Zeynep dahi fevt olup anası Hind'i ve li-üm garındaşı Bekr'i terk ettikte, terike-i Zeyd'in yirmi dört sehmin-den on bir sehmi Hint'e ve dokuz sehmi Amr'a ve dört sehmi Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Muhammed Sadettin ufiye anh)

Me'haz: Ölünün terekesinin (dağıtımına) israfa ve cimriliğe kaçmaksızın teşhiz ve defin işleri ile başlanır. Sonra borçları ödenir. Kalanının üçte biriyle vasiyeti yerine getirilir. Sonra geriye kalan mallar veresesi arasında taksim edilir. İrs'e (mirastan faydalanmak için yakınlık) müstehak olmak nesep, nikâh ve vela ile gerçekleşir. Ve terikenin taksimine ashabu'l feraiz ile başlanır, (sırası ile) sonra, asabe-i nesebiyye, velaü'l ateka (azat eden efendiye), asabe, zevi'l erham, mevle'l muvalat, nesebi ikrar "sabit olmadığı halde", üçte birden fazla vasiyet edilen musa leh ve beytü'l mal'e (taksimati gerçekleştirilir). (Mülteka'nın feraiz bölümünden alınmıştır.)¹⁰⁵

Mesele 9:¹⁰⁶

Hind fevt olup zevci Zeyd'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'in oğlu Amr'ın oğulları Bekr, Bişr ve Halid'i ve Amr'ın kızları Hatice, Rukiye, Ayşe ve Zeynep'in kızı Fatıma'nın oğlu Velid'i ve Zeynep'in kızı Züleyha'nın kızı Zarifeyi ve Musa leh bis'sülüs Hurşid'i terk ettikte Terike-i Hind'in atmış üç sehminden yirmi bir sehmi¹⁰⁷ Zeyd ve Hurşid'e, dörder sehmi Bekr, Bişr ve Halid'e ikişer sehmi Hatice, Rukiyye,

---

¹⁰²Mürteza, *age.*, 593.

¹⁰³Mürteza, *age.*, 592.

¹⁰⁴Mürteza, *age.*, 592-593.

¹⁰⁵İbrahim el-Halebi, *Mecmeu'l Enhur Şerh-u Mülteka'l Ebhur* (İstanbul: Asitane Yayınevi, t.y.), 2: 930.

¹⁰⁶Mürteza, *age.*, 593.

¹⁰⁷Eserde "سهیمی" yazılmıştır. "سهمی" olmalıdır. Bkz. Mürteza, *age.*, hata savâb cetveli, 11.

Ayşe ve Velid'e, bir sehmi Zarife'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Me'haz: Mesele daha önce geçmiştir.

Mesele 10:¹⁰⁸

Hind oğlum Zeyd'i red ettim fevtimden sonra terikemden nesne verilmesin dedikten sonra, Zeyd fevt olup Hind'i ve sair veresesini terk eylese, Hind Terike-i Zeyd'en hissesini almak istedikte, sair verese mücerret sen Zeyd'i red etmekle Zeyd'e varis olmazsın deyip Hind'i mena' kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Me'haz: Çünkü neseb sabit olduktan sonra reddi kabul etmez. (ed-Dürrü'l Muhtar fi da've'n-neseb)¹⁰⁹ Çünkü miras şeriat yönünden mirasçıya tanınmış bir haktır. (Hulasa fi'r-Râbi min ed-da'vâ)¹¹⁰

Mesele 11:¹¹¹

Zeyd fevt olup anası Hind-i mu'tekayı vesair veresesini terk ettikte Hind terike-i Zeyd'den hissesini almak istedikte, sair verese sen mu'teka olup hurretü'l asl olmamakla Zeyd'e varis olamazsın diye Hind'i mena kadir olurlar mı? El-cevap: olmazlar (Ketebehu'l fakir Hüsnü Fehmi ufiye anh)

Me'haz: Mirastan mahrumiyet kölelik, katillik, hakikaten veya hükmen ülke ve uyruk farklılığı ile olur. (Mülteka'nın feraiz bölümünden)¹¹²

Mesele 12:¹¹³

Hind-i müteveffa'nın hasran varisleri oğlu Zeyd ile kızları Zeynep ve Hatice terike-i Hint'den irsen malik oldukları cariyeleri Rukiye'yi itak ettiklerinden sonra Rukiyye fevt olup Zevci Amr'ı ve kendini itak eden mezburları terk ettikte terike-i Rukiyye'nin sekiz sehminden dört sehmi Amr'a iki sehmi Zeyd'e birer sehmi Zeyneb ve Hatice'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ahmed Muhtar ufiye anh)

Me'haz: Daha önce geçtiği üzere (bu hüküm) bilinebilir.

Mesele 13:¹¹⁴

---

¹⁰⁸Mürteza, *age.*, 593-594.

¹⁰⁹Alauddin el Haskefi, *Eddürru'l Muhtâr* (Lübnan: Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, 2002), 523.

¹¹⁰Çeşmizâde Halis Efendi, *Hulâsatü'l-vecibe*, (İstanbul: Hacı Muharrem Efendi Matbaası, t.y.), 145.

¹¹¹Mürteza, *age.*, 594.

¹¹²Halebi, *age.*, 930-931.

¹¹³Mürteza, *age.*, 594-595.

Zeyd zevcesi Hind ile bir sefine içinde ol sefine ğark (batmak) olmakla Zeyd ve Hind dahi ğarigan fevt olup hangisi mukaddem fevt olduğu malum olmasa mezburlardan her biri ahara varis olmayıp her birinin malı verese-i ehyasına (yaşayan) verilmek lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Me'haz: Birlikte boğulan ve enkaz altında ölenlerden kimin daha evvel öldüğu bilinmezse, her ölünün malı mirasçılarında sağ kalanlara verilir: Katliam, yangın vb. sebeplerle topluca ölüp, kimin daha evvel öldüğünün bilinmediği durumlarda da hüküm böyledir. Bu ashabın ve âlimlerin ekseriyetinin kavlidir. (İhtiyarın ferâiz bölümünden alınmıştı.)¹¹⁵

Mesele 14:¹¹⁶

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müslim olan Zeyd fevt olduğunda Zeyd'in tebeâ-i ecnebiyye'den li-ebeveyn er garındaşı oğulları Amr, Bekr ve Bişr gayr-ı müslimler Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Me'haz: Allah onlardan razı olsun "Hanefi" fukahamız arasında harbi¹¹⁷ olan kâfirin zimmi¹¹⁸ olan kâfire mirasçı olamayacağı konusunda ihtilaf yoktur. Harbi, bel-demizde oturan veya dar-ı harbde oturan olsun bu konu aynıdır. Fakat zimmiler birbirlerine mirasçı olabilirler. (Feraiz-u Tatarhaniyye'nin irse mani bölümü, Seyyid Şerif'in Siraciyyesi'nin irse mani bölümünden "alıntıdır" ve aynı şekilde şerhlerin aynı bölümüne bakabilirsiniz).¹¹⁹

Mesele 15:¹²⁰

Zeyd fevt olup ancak li-ebeveyn er garındaşı kızı Hind'i terk ettikte Hind terike-i Zeyd'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 16:¹²¹

Bu surette emin-i beytü'l mal terike-i Zeyd'e müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

---

¹¹⁴Mürteza, *age.*, 595.

¹¹⁵Ebü'l-Fazl Meccüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'li'l Muhtar*, (Lübnan: Daru'l Erkam, 1417), 5, 578.

¹¹⁶Mürteza, *age.*, 595-596.

¹¹⁷Müslümanlarla aralarında mütareke ve müsaleha bulunmayan ülke ahalisinden her biri. Bkz. Erdoğan, *age.*, "Harbi" md. , 179.

¹¹⁸İslam yurdunda eman altında yaşayan gayr-i müslim. Bkz. Erdoğan, *age.*, "Zimmi" md. , 621.

¹¹⁹Cürçânî, *Şerhu's-Sirâciyye fi'l Ferâiz ve'l Mevâris*, (Mekke: Mektebet-u Nezâre'l Bâzz, 2012), 47.

¹²⁰Mürteza, *age.*, 596.

¹²¹Mürteza, *age.*, 596.

Me'haz: mesele daha önce geçmiştir.

Mesele 17:¹²²

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müzlim olan Zeyd fevt olup her biri tebeâ-i müşarun ileyha'dan gayr-ı müslimler olan li-ebeveyn er garındaşı Amr ile li-ebeveyn kız garındaşları Hind Zeyneb ve Hatice'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in beş sehminden iki sehmi Amr ve birer sehmi Hind, Zeyneb ve Hatice'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 18:¹²³

Bu surette tebeâ-i ecnebiyye'den gayr-ı müslim olan kızı dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 19:¹²⁴

Zeyd fevt olup ancak zevcesi Hid'i terk ettikte, terike-i Zeyd'in dört sehminden bir sehmi Hint'e verilip, üç sehmi beytü'l mâle vaz olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 20:¹²⁵

Zeyd fevt olup zevceleri Hind ve Zenep'i ve li-ebeveyn emmioğlu Amr'ı musa leh bis'sülüs Bekr'i terk ettikte terike-i Zeyd'in on iki sehminden birer sehmi Hind ve Zeyneb'e altı sehmi Amr'a dört sehmi Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 21:¹²⁶

Hind fevt olup zevci Zeyd'i ve li-ebeveyn kız garındaşı Zeyneb'i terk ettikte, terike-i Hind mezburlara birebir verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 22:¹²⁷

Bu surette Hindin li-eb er garındaşları dahi Hind'in terikesinden nesne ahz (almaya) etmeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 23:¹²⁸

---

¹²²Mürteza, *age.*, 596.

¹²³Mürteza, *age.*, 596.

¹²⁴Mürteza, *age.*, 597.

¹²⁵Mürteza, *age.*, 597.

¹²⁶Mürteza, *age.*, 597.

¹²⁷Mürteza, *age.*, 597.

¹²⁸Mürteza, *age.*, 597-598.

Hind fevt olup li-ebeveyn kız garındaşı Zeyneb'in oğlu Zeyd'i ve Zeyneb'in kızları Hatice ve Rukıyye'yi terk ettikte Hind'in carıye-i memlúkesi Ayşe, verese-i mezburaya intikal edip badehu Zeyd, Hatice ve Rukıyye'den her biri ol cariyeden irsen intikal eden hisselerini itak edip badehu Zeyd ve Hatice fevt olup Hatice oğulları Amr ve Bekr'i terk edip badehu Ayşe fevt olup zevci Bişr'i ve Mevlalarından Rukıyye, Amr ve Bekr'i terk ettikte terike-i Ayşe'nin on altı sehminden sekiz sehmi Bişr'e iki sehmi Rukıyye'ye birer sehmi Amr ve Bekr'e verilip, baki dört sehmi beytü'l male vaz olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 24:¹²⁹

Bu surette Zeyd'in kızı Fatıma dahi Ayşeye vela cihetinden varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 25:¹³⁰

Hind-i muteka fevt olup ancak kendisini azat eden Zeynep'i azat eden Hatice'nin oğlu Zeyd'i terk ettikte Zeyd terike-i Hind'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 26:¹³¹

Zeyd fevt olup kızları Hind, Hatice ve Zeyneb'i terk ettikte Zeyd'in carıye-i memlúkesi Rukıyye mezburlara intikal edip badehu Hind, Hatice ve Zeynep'den her biri ol cariyeden hisselerini itak ettiklerinden sonra Hind ve Zeyneb fevt olup Hind oğlu Amr'ı ve Zeyneb oğulları Bekr ve Bişr'i terk edip badehuma Rukıyye dahi fevt olup zevci Halid'i ve mevlalarından Hatice, Amr, Bekr ve Bişr'i terk ettikte terike-i Rukıyye'nin on iki sehminden altı sehmi Halid'e ikişer sehmi Hatice ve Amr'a birer sehmi Bekr ve Bişr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 27:¹³²

Hind-i muteka fevt olup zevci Zeyd'i ve kendini azad eden Zeynep'i terk ettikte terike-i Hind mezburlara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 28:¹³³

---

¹²⁹Mürteza, *age.*, 598.

¹³⁰Mürteza, *age.*, 598.

¹³¹Mürteza, *age.*, 598-599.

¹³²Mürteza, *age.*, 599.

¹³³Mürteza, *age.*, 596.

Bu surette Hind'in rakika olan garındaşı dahi Hind'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 29:¹³⁴

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve kızı Zeynep'i ve li-ebeveyn er garındaşı Amr'ı terk edip gable'l kısme Zeynep dahi fevt olup anası Hind'i ve li-üm garındaşı Bekr'i ve li-ebeveyn (amcası) Amr'ı terk edip gable'l kısme Amr dahi fevt olup ancak zevcesi Hatice'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in doksan altı sehminden yirmi sekiz sehmi Hind'e sekiz sehmi Bekr'e on beş sehmi Hatice'ye verilip kırk beş sehmi beytü'l male vaz olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 30:¹³⁵

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müslim olan Hind fevt olup her biri tebeâ-i ecnebiyyeden ve millet-i gayr-ı islamiyye'den li-ebeveyn er garındaşları Zeyd ve Amr ile li-ebeveyn kız garındaşları Zeynep ve Hatice'yi ve ancak Zeynep'in kızı olup Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müslim olan Rukiye'yi terk ettikte Zeyd ve Amr ve Zeyneb ve Hatice hükmen ihtilaf-u dar olmak mülabesesiyle Hint'in mirasından mahrumlar olup yalnız Rukiye terike-i Hindi ihraza kadire olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Me'haz: Bize göre mirastan mahrum olan ne hacb-ı hirman nede hacb-ı noksan yolu ile asla başka birini mahrum etmez. (Seyit Şerif'in Siraciyye Şerhi ile birlikte)¹³⁶ mirasçı olmaya asla uygun olmayan kişi kâfir gibi kabul edilir ki mirastaki istihkakı bağlamında ölü gibidir. (Seyyit Şerif'in Siraciyyesin'den)¹³⁷

Mesele 31:¹³⁸

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve oğlu Amr ile kızları Zeynep ve Hatice ve Rukiye'yi terk ettikte, terike-i Zeyd'in kırk sehminden beş sehmi Hind'e on dört sehmi Amr'a yedişer sehmi Zeynep ve Hatice ve Rukiye'ye verilmek lazım iken terike-i Zeyd'in cümlesini Amr teğalluben ahz ettikten sonra Amr dahi fevt olup terike-i Zeyd'i Amr'ın vereseşi ahz eyleseler Hind ve Zeynep ve Hatice ve Rukiyye terike-i Zeyd'den

---

¹³⁴Mürteza, *age.*, 599-600.

¹³⁵Mürteza, *age.*, 600.

¹³⁶Cürcânî, *age.*, 91-92.

¹³⁷Cürcânî, *age.*, 92.

¹³⁸Mürteza, *age.*, 600-601.

hisselerini almaya kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 32:¹³⁹

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve kızı Zeynep'i terk edip gable'l kısme Zeynep dahi fevt olup zevci Amr'ı ve anası Hind'i terk edip kable'l kısme Hind dahi fevt olup anası Hatice-i mu'tekayı ve li-ebeveyn kız garındaşı Rukiyyeyi ve li-eb er garındaşı oğlu Bekr'i terk edip kable'l kısme Rukiyye dahi fevt olup ancak oğlu Bişr'i terk edip ba'deHa Hatice dahi fevt olup ancak kendini azat eden Halid'in oğlunun oğlu Bekr'i terk ettikte Terike-i Zeyd'in otuz iki sehminde on dört sehmi Amr'a dokuzar sehmi Bekr ve Bişr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 33:¹⁴⁰

Zeyd fevt olup oğlunun kızı Hind'i ve oğlunun oğlunun oğlu Amr'ı terk ettikte terike-i Zeyd mezburlara seviyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)¹⁴¹

Me'haz: Ne kadar aşağı olursa olsun oğlun oğlu bunun hilafınadır. Çünkü o mirastan belli bir hissesi olmadığı halde kendisiyle aynı derecede olanı veya daha üstünde olanı asabe yapar. (ed-Dürrü'l Muhtar)¹⁴²

Mesele 34:¹⁴³

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müslim olan Hind fevt olup her biri tebeâ-i ecnebiyyeden ve millet-i gayr-ı islamiyye'den li-ebeveyn er garındaşları Zeyd ve Amr ve li-ebeveyn kız garındaşı kızları olup Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müslim olan gayr-ı müslimler olan Zeynep ve Hatice'yi terk ettikte Zeyd ve Amr hükmen ihtilaf-u dar olmak mülabesesiyle Hind'in mirasından mahrumlar olup terike-i Hind Zeynep ve Hatice'ye seviyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 35:¹⁴⁴

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den rûmiyyü'l-mezheb olan Zeyd gayr-ı müslim fevt olup ancak tebeâ-i devlet-i müşarun ileyha'dan li-ebeveyn er karındaşı

---

¹³⁹Mürteza, *age.*, 601.

¹⁴⁰Mürteza, *age.*, 602.

¹⁴¹Bu fetvada muhtemelen bir yanlışlık bulunmaktadır. Me'hazında verilen bilgi ile verilen fetva da bir paralellik söz konusu değil.

¹⁴²Haskefi, *age.*, 765.

¹⁴³Mürteza, *age.*, 602.

¹⁴⁴Mürteza, *age.*, 602.

Amr-ı Yahudi'yi terk ettikte Amr terike-i Zeyd'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 36:¹⁴⁵

Zeyd Amr'ı aharat oğulluğu edindikten sonra Amr bila varis fevt olmakla emin-i beytü'l mal terikesini zabt etmek istedikte Zeyd mücerret Amr aharat oğulluğu lmakla terike-i Amr'a müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 37:¹⁴⁶

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müslim olan Zeyd'in fevtinden mukaddem şeref-i İslam'la müşerref olan oğlu Amr, Zeyd'in mirasından mahrum olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 38:¹⁴⁷

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den gayr-ı müslim olan Zeyd'in fevtin'den sonra şeref-u İslam'la müşerref olan oğlu Amr ile kızı Hind, Zeyd'in mirasından mahrum olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 39:¹⁴⁸

Bu surette Zeydin tebeâ-i ecnebiyye-i ğayri müsleme olan kızı Hind Zeyde varise olur mu? El-cevap: Olmaz.

Mesele 40:¹⁴⁹

Zeyd fevt olup kızı Hind'i ve li-ebeveyn er karındaşı oğulları Amr'ı ve Bekr'i terk edip kable'l kısme Hind dahi fevt olup li-ebeveyn emmioğulları Amr ve Bekr'i terk ettikte terike-i Zeyd mezburlara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 41:¹⁵⁰

Bu surette Zeydin karındaşı, kızı ve Hindin emmi kızı dahi Zeyd ve Hinde varise olurlar mı? El-cevap: Olmazlar.

Mesele 42:¹⁵¹

---

¹⁴⁵Mürteza, *age.*, 603.

¹⁴⁶Mürteza, *age.*, 603.

¹⁴⁷Mürteza, *age.*, 603.

¹⁴⁸Mürteza, *age.*, 603.

¹⁴⁹Mürteza, *age.*, 603-604.

¹⁵⁰Mürteza, *age.*, 604.

Tebea-i Devlet-i İslamiyyeden olan Zeyd-i ğayr-ı müslim fevt olundukta Zeyd'in tebeai ecnebiyyeden olan kız karındaşları Hind ve Zeynep ğayr-ı müslimeler Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 43:¹⁵²

Tebea-i Devlet-i İslamiyyeden Zeyd müslim fevt oldukta terike-i Zeyd'in tebeâ-i ecnebiyyeden olup müslimler olan vereseşi Zeyd'in mirasından mahrum olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 44:¹⁵³

Hind fevt olup zevci Zeyd'i ve anası Zeynep'i ve kızları Hatice ve Rukiye'yi terk ettikte, terike-i Hind'in on üç sehminden üç sehmi Zeyd'e iki sehmi Zeynep'e ve dörder sehmi Hatice ve Rukiye'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 45:¹⁵⁴

Bu surette Hind'in li-ebeveyn karındaşları dahi Hind'in terikesinden nesne ahız etmeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 46:¹⁵⁵

Zeyd-i müslim fevt olduğunda ğayr-ı müslim olan zevcesi Hind Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. ((Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 47:¹⁵⁶

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve li-üm karındaşları Amr ve Zeynep'i ve li-ebeveyn emmioğlu olan diğeri li-üm garındaşı Bekr'i ve ahir li-ebeveyn emmioğlu Bişr'i terk ettiğinde terike-i Zeyd'in yetmiş iki sehminden, on sekiz sehmi Hint'e sekizer sehmi Amr ve Zeynep'e yirmi sehmi Bekr'e on beş Sehmi Bişr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 48:¹⁵⁷

---

¹⁵¹Mürteza, *age.*, 604.

¹⁵²Mürteza, *age.*, 604.

¹⁵³Mürteza, *age.*, 604-605.

¹⁵⁴Mürteza, *age.*, 605.

¹⁵⁵Mürteza, *age.*, 605.

¹⁵⁶Mürteza, *age.*, 605.

Zeyd-i müslim fevt olup ancak li-ebeveyn kız kardeşi Hind-i müslime'yi terk ettiğinde Hint terike-i Zeyd'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 49:¹⁵⁸

Bu surette Zeyd'in li-ebeveyn karındaşı Amr-ı gayrı müslim dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 50:¹⁵⁹

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den ğayr-ı müslim olan Zeyd fevt olup her biri tebeâ-i müşarun ileyha'dan ğayr-ı müslimler olan zevcesi Hind'i ve oğlu Amr ile kızları Zeynep ve Haticeyi terk edip kable'l kısme Amr dahi fevt olup yine tebeâ-i müşarun ileyha'dan ğayr-ı müslime olan zevcesi Rukiyyeyi ve li-ebeveyn kız kardeşleri Zeynep ve Haticeyi terk ettiğinde terike-i Zeyd'in yüz yirmi sekiz sehminde on altı sehmi Hind'e kırk dokuzar sehmi Zeynep ve Haticeye on dört sehmi Rukiyyeye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 51:¹⁶⁰

Bu surette tebeâ-i ecnebiyyeden ğayr-ı müslimler olan oğulları ve Amr'ın li-ebeveyn er karındaşları Bekr ve Bişr dahi Zeyd ve Amr'a varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 52:¹⁶¹

Zeyd fevt olup kızı Hind'i veli ebeveyn emmioğlu Amr'ı terk ettiğinde terike-i Zeyd mezburlara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 53:¹⁶²

Tebea-i ecnebiyyeden olan Zeyd-i ğayrı müslim Tebeâ-i Devlet-i İslamiyye'den olan Hind-i ğayr-ı müslimeyi tezevvüç ettikten sonra "tabiyyeti mezkûresinde sabit olduğu halde" Hind'in Tebeâ-i Devlet-i İslamiyye'den olan li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep-i ğayr-ı müslime fevt olup Hind'i ve sair veresesini terk etse Hind Zeynep'in terike-i irsiyyesini almak istediğinde, sair verese Hind'e mücerred nefsinin tebeâ-i ecnebiyye-

---

¹⁵⁷Mürteza, *age.*, 605.

¹⁵⁸Mürteza, *age.*, 605.

¹⁵⁹Mürteza, *age.*, 606.

¹⁶⁰Mürteza, *age.*, 606.

¹⁶¹Mürteza, *age.*, 606.

¹⁶²Mürteza, *age.*, 606.

den Zeyd'e tezevvüç etmekle Zeynep'e varise olamasın deyip Hind'e hissesini vermeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 54:¹⁶³

Tebea-i ecnebiyyeden olan Zeyd-i ğayr-ı müslim Tebeâ-i Devlet-i İslamiyye'den olan Hind'i ğayr-ı müslimeyi tezevvüç ettikten sonra Hind tabiiyeti mezkûresinde sabite olduğu halde, Hind'in Tebeâ-i Devlet-i İslamiyye'den olan babası Amr-ı ğayr-ı müslim fevt olup Hind'i ve sair veresesini terk eylese, Hind Amr'ın terikesinden terike-i irsiyyesini almak istediğinde sair veresesini Hind'e, mücerret nefsinin tebeai ecnebiyye'den Zeyd'e tezevvüç etmekle Amr'a varis olmassın diye Hind'e hissesini vermeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 55:¹⁶⁴

Tebeâ-i Devlet-i İslamiyye'den ğayr-ı müslim olan Zeyd'in fevtinden altı sene sonra, tebeâ-i müşarun ileyhadan iken tebeâ-i ecnebiyyeye dehalet eden garındaşı Hind-i ğayr-ı müslime Zeyd'in mirasından mahrum olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 56:¹⁶⁵

Hind fevt olup zevci Zeyd'i ve kızı Zeynep'i ve musa lehuma bi'sülüseyn Amr ve Bekr'i terk ettiğinde Zeynep vasiyyet-i mezbureyi mecize olmakla terike-i Hindin yirmi dört sehminden dört sehmi Zeyd'e, altı sehmi Zeynep'e, yedişer sehmi Amr ve Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 57:¹⁶⁶

Tebea-i ecnebiyye'den ğayr-ı müslim olan Zeyd fevt olup, yine tebeâ-i mergumeden ğayr-ı müslim olan ancak li-ebeveyn er karındaşı Amr'ı terk ettikte Amr terike-i Zeyd'e ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 58:¹⁶⁷

---

¹⁶³Mürteza, *age.*, 607-608.

¹⁶⁴Mürteza, *age.*, 608.

¹⁶⁵Mürteza, *age.*, 608.

¹⁶⁶Mürteza, *age.*, 608-609.

¹⁶⁷Mürteza, *age.*, 609.

Bu surette Zeydin Tebea-i Devlet-i İslamiyyeden ğayri müslimler olan li-ebeveyn er karındaşı ile li ebeveyn kız karındaşı dahi Zeyde varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar.

Mesele 59:¹⁶⁸

Zeyd-i mu'teka fevt olup ancak kendini azat eden Amr'ın kızları Hind ve Zeynep'i terk ettikte, Zeyd'in terikesi mezburlara verilmeyip beytü'l mal'e vaz olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 60:¹⁶⁹

Hint fevt olup li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'in oğlu Zeyd'i ve Zeynep'in kızı Haticeyi ve li-üm karındaşı Amr'ın oğlu Bekr'i ve Amr'ın kızı Rukiyyeyi terk ettikte, terike-i Hint'in on sekiz sehminden sekiz sehmi Zeyd'e, dört sehmi Haticeye, üç sehmi Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 61:¹⁷⁰

Bu surette li-ebeveyn kız karındaşı oğlunun evladı dahi Hint'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 62:¹⁷¹

Anası mu'teka olan Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve li-ebeveyn kız karındaşları Zeynep ve Hatice'yi ve babasını i'tak eden Amr'ın oğulları Bekr, Bişr ve Halit'i terk ettikte terike-i Zeyd'in otuz altı sehminden dokuz sehmi Hint'e on ikişer sehmi Zeynep ve Hatice'ye yedişer sehmi Bekr ve Bişr ve Halit'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 63:¹⁷²

Bu surette Amr'ın kızları dahi Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 64:¹⁷³

---

¹⁶⁸Mürteza, *age.*, 609.

¹⁶⁹Mürteza, *age.*, 609.

¹⁷⁰Mürteza, *age.*, 609.

¹⁷¹Mürteza, *age.*, 609-610.

¹⁷²Mürteza, *age.*, 610.

¹⁷³Mürteza, *age.*, 610.

Hind-i mu'teka fevt olup zevci Zeyd'i ve oğlu Amr'ı terk ettikte terike-i Hind'in dört sehminden bir sehmi Zeyd'e üç sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhumama)

Mesele 65:¹⁷⁴

Bu surette Hind'i azat eden Zeynep'in li-ebeveyn er karındaşı dahi Hind'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhumama)

Mesele 66:¹⁷⁵

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve anası Zeynep'i ve babası Amr'ı ve karındaşlarını terk ettikte, terike-i Zeyd'in on iki sehminden üç sehmi Hind'e, iki sehmi Zeynep'e yedi sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 67:¹⁷⁶

Bu surette Zeydin karındaşları dahi Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhumama)

Me'haz: Annenin mirastan payı bütün varislerle birlikte üçte birdir. Ancak, erkek çocuk, oğlun çocuğu yahut ta erkek ve kız kardeşlerden iki ve daha fazla olursa, her halde altıda bir alır. Ancak iki gurupta durum farklıdır, koca ve anne baba veya karı ve anne baba, bu iki gurupla birlikte anne, zevç veya zevce payını aldıktan sonra geri kalanın üçte birini alır. Şu durumda annenin hakkı üçte birdir altıda bir halinde ki gibi değil. (Bezzaziyye ve Fusulu'l 'Imadi fil faslı ve'sselasin)¹⁷⁷

Mesele 68:¹⁷⁸

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve oğulları Amr ve Bekr ile kızları Zeynep ve Hatice ve Rukiye ve mûsa leh bis'sülüs Bişr'i terk edip, kable'l kısme Amr dahi fevt olup zevcesi Ayşeyi ve anası Hind'i ve li-ebeveyn karındaşı Bekr ile li-ebeveyn kız karındaşları Zeynep ve Hatice'yi ve mûsa leh bis'sülüs Bişr'i terk edip, kable'l kısme Zeynep dahi fevt olup zevci Halit'i ve anası Hind'i ve li-ebeveyn er karındaşı Bekr'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Hatice'yi terk edip¹⁷⁹ kable'l kısme Bekr dahi fevt olup anası

¹⁷⁴Mürteza, *age.*, 610.

¹⁷⁵Mürteza, *age.*, 610-611.

¹⁷⁶Mürteza, *age.*, 611.

¹⁷⁷ *el-Fetâva'l-Bezzâziyye, el-Fetâva'l-Hindiyye* ile birlikte hâmiş olarak el-Bezzâzî, (Kahire: Bulak: Daru's-Sadr, 1310/1892), 6:453.

¹⁷⁸Mürteza, *age.*, 611-612.

¹⁷⁹“ایدوب” ifadesi sonradan eklenmiş ve “قبل” kelimesi “قبیل” yazılmıştır. Bkz. Mürteza, *age.*, hata savâb cetveli, 11.

Hind'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Hatice'yi ve li-eb kız karındaşı Rukiye'yi li-ebeveyn amca (sı) Bişr'i terk edip, kable'l kısme Hint dahi fevt olup ancak kızı Hatice'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in yirmi üç bin yirmi sekiz sehminden sekiz bin yedi yüz seksen üç sehmi Hatice'ye, iki bin sekiz yüz dört sehmi Rukiye'ye, dokuz bin dokuz yüz otuz iki sehmi Bişr'e altı yüz kırk sekiz sehmi Ayşe'ye, bin yüz atmış bir sehmi Halit'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 69:¹⁸⁰

Zeyd fevt olup li-eb emmioğlu Amr'ı ve ahir li-eb emmioğulları Bekr ve Bişr ve Halit ve Velit ve Sait'i terk ettikte terike-i Zeyd mezburalara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 70:¹⁸¹

Bu surette Zeyd'in li-eb emmi ve kızları ve li-ebeveyn emesi (hala) oğulları dahi Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 71:¹⁸²

Zeyd fevt olup kızı Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşı oğlu Amr'ı derk edip kable'l kısme Hint dahi fevt olup, Zevci olan li-ebeveyn emmioğlu olan Amr'ı terk ettikte Amr terike-i Zeyd'e ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 72:¹⁸³

Zeyd fevt olup ancak anasının li-ebeveyn emmioğlu Amr'ı terk ettikte Amr terike-i Zeyd'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 73:¹⁸⁴

Bu surette Zeyd'in anasının li-ebeveyn emmi kızının oğlu dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 74:¹⁸⁵

---

¹⁸⁰Mürteza, *age.*, 612.

¹⁸¹Mürteza, *age.*, 612.

¹⁸²Mürteza, *age.*, 612-613.

¹⁸³Mürteza, *age.*, 613.

¹⁸⁴Mürteza, *age.*, 613.

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşı Amr ile li-ebeveyn kız karındaşları Zeynep ve Hatice'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in on altı sehminden dört sehmi Hint'e altı sehmi Amr'a ve üçer sehmi Zeynep ve Hatice'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 75:¹⁸⁶

Bu surette Zeyd'in li-eb karındaşı dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 76:¹⁸⁷

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve kızı Zeynep'i ve li-ebeveyn emmioğlu Amr'ı terk ettikte terike-i Zeyd'in sekiz sehminden bir sehmi Hint'e, dört sehmi Zeynep'e, üç sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 77:¹⁸⁸

Hint fevt olup zevci Zeyd'i anası Zeynep'i ve babası Amr'ı ve oğlu Bekr'i terk ettikte terike-i Hint'in on iki sehminden üç sehmi Zeyd'e, ikişer sehmi Zeynep ve Amr'a beş sehmi Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 78:¹⁸⁹

Zeyd fevt olup kızları Hint ve Zeynebi terk ettikte terike-i Zeyd mezburlara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 79:¹⁹⁰

Bu surette Zeyd'in li-eb kız karındaşı oğlu dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 80:¹⁹¹

Zeyd babası Amr'ı katledip, Amr Hint'i ve Zeyd'in kızı Zeynep'i terk ettikte Zeynep terike-i Amr'dan dan almak murat eylese, Hint Zeynep'e mücerret Amr'ı senin baban katletmekle sana hisse değmez diye (hisse) vermemeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

---

¹⁸⁵Mürteza, *age.*, 613.

¹⁸⁶Mürteza, *age.*, 613.

¹⁸⁷Mürteza, *age.*, 613-614.

¹⁸⁸Mürteza, *age.*, 614.

¹⁸⁹Mürteza, *age.*, 614.

¹⁹⁰Mürteza, *age.*, 614.

¹⁹¹Mürteza, *age.*, 614-615.

Mesele 81:¹⁹²

Zeyd li-ebeveyn er karındaşı Amr'ı katledip ba'dehu Amr'ın oğlu Bekr dahi fevt oldukta li-ebeveyn emmileri Zeyd ve Halit'i terk eylese Zeyd terike-i Bekr'den hissesini almak murat ettikte Halit Zeyd'e mücerret Bekr'in babasını sen katl etmekle sana hisse değmez diye vermemeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Pirîzade Muhammet Sahip ufiye anh)

Mesele 82:¹⁹³

Tebeâ-i Devlet-i İslâmiyye (den) gayr-ı müslim olan Hint fevt olup tebeâ-i müşârun ileyhâ'dan ğayr-ı müslim olan, ancak oğlu Zeyd'i terk edip, ba'dehu (a) Zeyd dahi fevt olup, her biri tebeâ-i müşârun ileyhâ'dan gayr-ı müslimler olan hâli (dayısı) Amr'ın oğulları Bekr ve Bişr'i ve Amr'ın kızı Zeynep'i ve li-ebeveyn hâlesi (teyze) oğlu Halit'i ve ahir li-ebeveyn hâlesi Hatice'nin oğulları Velit ve Sait'i ve Hatice'nin kızı Rukiye'yi terk ettikte, terike-i Hint'in yüz yetmiş beş sehminden kırk ikişer sehmi Bekr ve Bişr'e, yirmi bir sehmi Zeynep'e, yirmişer sehmi Halit ve Velit ve Sait'e on sehmi Rukiye'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Pirîzade Muhammet Sahip ufiye anh)

Mesele 83:¹⁹⁴

Bu surette Zeyd'in tebeâ-i ecnebiyye'den ğayr-ı müslime olan li-ebeveyn hâlesi dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Pirîzade Muhammet Sahip ufiye anh)

Mesele 84:¹⁹⁵

Hint fevt olup li-ebeveyn emesi (hala) kızı Zeynep'i ve li-ebeveyn hâlî oğulları Bişr ve Halit ve Velit'i ve ahir li-ebeveyn hâlî oğulları Zeyd ve Amr ve Bekr'i ve musa leh bis'sülüs Sait'i terk ettikte terike-i Hint'in yirmi yedi sehminden on iki sehmi Zeynep'e ve birer sehmi Zeyd ve Amr ve Bekr ve Halit ve Velit'e, dokuz sehmi Sait'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Muhammet Ziyauddin ufiye anh)

Mesele 85:¹⁹⁶

Bu surette Hint'in emesi oğlunun oğulları ve anasının emmioğlunun oğlu dahi Hint'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Muhammet Ziyauddin ufiye anh)

---

¹⁹²Mürteza, *age.*, 615.

¹⁹³Mürteza, *age.*, 615-616.

¹⁹⁴Mürteza, *age.*, 616.

¹⁹⁵Mürteza, *age.*, 616.

¹⁹⁶Mürteza, *age.*, 616.

Mesele 86:¹⁹⁷

Zeyd fevt olup li-üm karındaşı olan li-ebeveyn emmioğlu Amr'ı ve ahir li-ebeveyn emmioğulları Bekr ve Bişr ve Halit'i terk ettikte terike-i Zeyd'in yirmi dört sehminden dokuz sehmi Amr'a beşer sehmi Bekr ve Bişr ve Halit'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Muhammet Ziyauddin ufiye anh)

Mesele 87:¹⁹⁸

Zeyd fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşı Amr'ı ve li-eb kız karındaşlarını terk ettikte terike-i Zeyd'in altı sehminden bir sehmi Hint'e ve beş sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 88:¹⁹⁹

Bu surette Zeyd'in li-eb kız karındaşları dahi Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 89:²⁰⁰

Rusya devleti tebaasından gayr-ı müslim olan Zeyd fevt olup tebaa-i mergumeden gayr-ı müslim olan ancak oğlu Amr'ı terk ettikte, Amr terike-i Zeyd'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 90:²⁰¹

Bu surette Zeyd'e Tebeâ-i Devlet-i Âliyye ile Yunan devleti tebâsından gayr-ı müslim olan kızları dahi (Zeyd'e) varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 91:²⁰²

Zeyd-i mu'teka fevt olup ancak kendini azat eden Amr'ın kızları Hint ve Zeynep'i terk ettikte, Zeyd'in terikesi mezburlara verilmeyip beytü'l male vaz olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 92:²⁰³

Zeyd fevt olup oğulları Amr ve Bekr'i terk ettikte mezburlar terike-i Zeyd'i seviyyen almak lazım iken, Zeyd'in oğlunun oğlu Bişr varis olmak ze'amı (düşüncesi) ile

---

¹⁹⁷Mürteza, *age.*, 616.

¹⁹⁸Mürteza, *age.*, 617.

¹⁹⁹Mürteza, *age.*, 617.

²⁰⁰Mürteza, *age.*, 617.

²⁰¹Mürteza, *age.*, 617.

²⁰²Mürteza, *age.*, 617.

²⁰³Mürteza, *age.*, 618.

terike-i Zeyd'den şu kadar mal ahz eylese, mezburlar ol eşyayı Bişr'den almaya kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 93:²⁰⁴

Zeyd ve Amr ve Hint ale'l iştirak es-seva (ortaklaşa) malik oldukları köleleri Bekr'i i'tak ettikten sonra, Bekr fevt olup zevcesi Zeynep'i ve Zeyd ve Amr ve Hint'i terk ettikte, terike-i Bekr mezburlara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 94:²⁰⁵

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve oğulları Amr ve Bekr ve mefkûd²⁰⁶ olan Bişr ve Halit'i terk edip, kable'l kısme Hint dahi fevt olup oğulları Amr ve Bekr ve mefkûd olan Bişr ve Halit'i terk edip, kable'l kısme Amr dahi fevt olup, zevcesi Zeynep'i ve kızları Hatice ve Rukiye'yi ve li-ebeveyn er karındaşları Bekr ve mefkûdlar olan Bişr ve Hait'i terk ettikte, terike-i Zeyd'in iki yüz seksen sekiz sehminden yetmiş yedi sehmi Bekr'e, dokuz sehmi Zeynep'e, yirmi dört sehmi Hatice ve Rukiye'ye ve yetmiş yedişer sehmi Bişr ve Halit için gıbeli şer'den kayyım nasb olunan (kayyım olarak atanan) kimseye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 95:²⁰⁷

Zeyd fevt olup oğlunun kızı Hint'i ve oğlunun oğlunun kızı Zeynep'i terk ettikte terike-i Zeyd'in dört sehminden üç sehmi Hint'e, bir sehmi Zeynep'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 96:²⁰⁸

Bu surette Zeyd'in oğlunun oğlunun oğlunun kızı dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 97:²⁰⁹

---

²⁰⁴Mürteza, *age.*, 618.

²⁰⁵Mürteza, *age.*, 618-619.

²⁰⁶Sağ ya da ölü olduğu bilinmeyen kimse. Bkz. Erdoğan, *age.*, "Mefkûd" md. , 355.

²⁰⁷Mürteza, *age.*, 619.

²⁰⁸Mürteza, *age.*, 619.

²⁰⁹Mürteza, *age.*, 619.

Hint fevt olup li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'in oğlu Zeyd'i ve Zeynep'in kızı Hatice'yi ve li-üm karındaşı Amr'ın oğlu Bekr'i ve Amr'ın kızı Rukiye'yi terk ettikte, terike-i Hint'in on sekiz sehminden sekiz sehmi Zeyd'e ve dört sehmi Hatice'ye, üçer sehmi Bekr ve Rukiye'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 98:²¹⁰

Bu surette Hint'in li-ebeveyn kız karındaşı oğlunun evladı dahi Hint'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 99:²¹¹

Avusturya devleti tebaasından gayr-ı müslime olan Hint fevt olup yine tebeâ-i mergumeden gayr-ı müslim olan ancak oğlu Zeyd'i terk ettikte, Zeyd terike-i Hint'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 100:²¹²

Bu surette Hint'in Yunan devleti tebeâsından gayr-ı müslime olan kızı dahi Hint'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 101:²¹³

Anası mu'teka olan Zeyd fevt olup, zevcesi Hint'i ve li-ebeveyn kız karındaşları Zeynep ve Hatice'yi ve babasını i'tak eden Amr'ın oğulları Bekr ve Bişr ve Halit'i terk ettikte, terike-i Zeyd'in otuz altı sehminden dokuz sehmi Hint'e, on ikişer sehmi Zeynep ve Hatice'ye birer sehmi Bekr ve Bişr ve Halit'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 102:²¹⁴

Bu surette Amr'ın kızları dahi Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 103:²¹⁵

Hint-i mu'teka fevt olup hürre olan kızı Zeynep'i ve kendini azat eden Zeyd'in oğulları Amr ve Bekr ve Bişr ve Halit'i terk ettikte terike-i Hint'in sekiz sehminden dört

---

²¹⁰Mürteza, *age.*, 619.

²¹¹Mürteza, *age.*, 620.

²¹²Mürteza, *age.*, 620.

²¹³Mürteza, *age.*, 620.

²¹⁴Mürteza, *age.*, 620.

²¹⁵Mürteza, *age.*, 620-621.

sehmi Zeynep'e birer sehmi Amr ve Bekr ve Bişr ve Halit'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhum)

Mesele 104:²¹⁶

Bu surette Hint'i azat eden Zeyd'in kızları dahi Hint'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhum)

Mesele 105:²¹⁷

Hint-i mu'teka fevt olup zevci Zeyd'i ve oğlu Amr'ı terk ettikte terike-i Hint'in dört sehminden bir sehmi Zeyd'e, üç sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 106:²¹⁸

Bu surette Hint'i azat eden Zeynep ve Hatice'nin refikası²¹⁹ olan anası dahi Hint'e varis olur mu? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhum)

Mesele 107:²²⁰

Anası mu'teka olan Hint fevt olup zevci Zeyd'i ve babasını i'tak eden Amr'ı i'tak eden Bekr'in oğlunun oğulları Bişr ve Halit'i terk ettikte terike-i Hint'in dört sehminden iki sehmi Zeyd'e, birer sehmi Bişr ve Halit'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhum)

Mesele 108:²²¹

Zeyd Amr'ı aharat oğulluğu edindikten sonra Zeyd bila varis fevt olmakla emini beytü'l mâl terekesini zapt etmek istedikte Amr mücerret Zeyd'in aharat oğulluğu olmakla terike-i Zeyd'e müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhum)

Mesele 109:²²²

Zeyd fevt olup ancak kızı Hint'i terk ettikte Hint terike-i Zeyd'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olur.

---

²¹⁶Mürteza, *age.*, 621.

²¹⁷Mürteza, *age.*, 621.

²¹⁸Mürteza, *age.*, 621.

²¹⁹Metinde “رَفِيقَه” ifadesi yazılmıştır. Hata savâb cetvelinde ise “رَفِيقَه” olarak düzeltilmiştir. Bkz. Mürteza, *age.*, 12.

²²⁰Mürteza, *age.*, 621.

²²¹Mürteza, *age.*, 622.

²²²Mürteza, *age.*, 622.

Mesele 110:²²³

Bu surette Zeyd'in kızı ve kız karındaşı oğulları dahi Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 111:²²⁴

Zeyd fevt olup ancak oğlu Amr'ı terk ettikte Amr terike-i Zeyd'i ihraz etmek lazım iken, Zeyd'in kız karındaşları Hint ve Zeynep varise olmak zeamı (iddia) ile terike-i Zeyd'den şu kadar eşyayı ahız eyleseler Amr ol eşyayı mezburlardan almaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 112:²²⁵

Zeyd fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep ve Hatice ve Rukiye ve Ayşe'yi terk edip kable'l kısme Hint fevt olup kızları Zeynep ve Hatice ve Rukiye ve Ayşe'yi terk ettikte terike-i Zeyd mezburlara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 113:²²⁶

Bu surette Zeyd'in kız karındaşının oğlu dahi Zeynep ve Hint'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 114:²²⁷

Zeyd fevt olup oğulları Amr ve mefkud olan Bekr'i terk edip kable'l kısme Amr dahi fevt olup zevcesi Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşı Bekr'i terk ettikte, terike-i Zeyd'in sekiz sehminden bir sehmi Hind'e, yedi sehmi Bekr için gıbeli şer'den kayyım nasp²²⁸ olunan kimseye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 115:²²⁹

---

²²³Mürteza, *age.*, 622.

²²⁴Mürteza, *age.*, 622.

²²⁵Mürteza, *age.*, 622-623.

²²⁶Mürteza, *age.*, 623.

²²⁷Mürteza, *age.*, 623.

²²⁸Metinde “قیم و نصب” ifadesi geçiyor. Buradaki vav fazlalıktır. Bkz. Mürteza, *age.*, hata ve savâb cetveli, 12.

²²⁹Mürteza, *age.*, 623.

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve oğulları Amr ve Bekr'i terk ettikte terike-i Zeyd mezburlara seviyyen verilmek lazım iken terike-i Zeyd'in cümlesini Amr teğalluben gabz eylese Bekr terike-i Zeyd'den hissesini Amr'dan almaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 116:²³⁰

Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve oğulları Amr ve Bekr ve Bişr'i terk edip kable'l kısme Hint dahi fevt olup oğulları Amr ve Bekr ve Bişr'i terk edip kable'l kısme Amr dahi fevt olup Zevcesi Zeynep'i ve li-ebeveyn er karındaşları ve li-ebeveyn er karındaşları Bekr ve Bişr'i terk edip kable'l kısme bila varis fevt olup ba'deha Bekr dahi fevt olup zevcesi Hatice ve oğulları Halit ve Velit'i terk edip kable'l kısme Hatice dahi fevt olup oğulları Halit ve Velit'i terk edip kable'l kısme Halit dahi fevt olup zevcesi Rukiye'yi ve li-ebeveyn er karındaşı Velit'i terk edip kable'l kısme Bişr dahi fevt olup zevcesi Ayşe'yi ve oğulları Sait ve Esat ve Nezir'i terk ettikte terke-i Zeyd'in beş yüz yetmiş altı sehminden iki yüz otuz bir sehmi Velit'e otuz üçer sehmi Rukiye ve Ayşe'ye yetmiş yedişer sehmi Sait ve Esat ve Nezir'e verilip baki kırk sekiz sehmi beytü'l male vad olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 117:²³¹

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'denğayr-ı müslim olan Zeyd fevt olup her biri tebeâ-i müşarun ileyha'dan ğayr-ı müslim olan kızları Hint ve Zeynep'i terk edip kable'l kısme Hint dahi fevt olup tebeâ-i müşarun ileyha'dan ğayr-ı müslim olan zevci Amr'ı ve oğulları Bekr ve Bişr ile kızları Hatice ve Rukiye ve Ayşe'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in elli altı sehminden yirmi sekiz sehmi Zeynep'e yedi sehmi Amr'a altışar sehmi Bekr ve Bişr'e ve üçer sehmi Hatice ve Rukiye ve Ayşe'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 118:²³²

Bu surette Zeyd tebeâ-i ecnebiyye'den ğayr-ı müslim olan oğlu dahi Zeyd'e varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

---

²³⁰Mürteza, *age.*, 624.

²³¹Mürteza, *age.*, 624-625.

²³²Mürteza, *age.*, 625.

Mesele 119:²³³

Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den ğayr-ı müslim olan Zeyd fevt olup tebeâ-i müşarun ileyha'dan ğayr-ı müslime olan zevcesi Hint'i ve tebeâ-i ecnebiyye'den ğayr-ı müslim olan li-ebeveyn er karındaşının oğulları olup her biri Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye'den ğayr-ı müslimler olan Amr ve Bekr ve Bişr'i terk ettikte terike-i Zeyd mezburlara seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Hüseyin Hüsnu Çelebi ufiye anh)

Mesele 120:²³⁴

Bu surette Zeyd'in tebeâ-i ecnebiyye'den ğayr-ı müslim olan li-ebeveyn er karındaşı dahi Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Hüseyin Hüsnu Çelebi ufiye anh)

Mesele 121:²³⁵

Zeyd bir sanata mahsus gedik²³⁶ tabir olunup mülkü olan alet-i lazımeyi malumeye malik iken fevt olsa vereseşi ol aleti mirasa ithale kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Pirizade Muhammet Sahip ufiye anh)

Mesele 122:²³⁷

Hint-i müslime fevt olup zevci Zeyd'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Zeyneb-i nasraniyeyi ve Zeynep'in kızı Hatice-i müslimeyi terk ettikte Hatice Hint'e varise olup terike-i Hint Zeyd ve Haticeye seviyyen verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Pirîzade Muhammet Sahip ufiye anh)

Mesele 123:²³⁸

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve anaları mu'teka olan oğlu Amr ile kızı Zeynep'i terk edip kable'l kısme Amr dahi fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'i ve babasını azat eden Bekr'in oğulları Bişr ve Halit ve Velit ve Sait ve Esat'ı terk edip kable'l kısme Bişr dahi fevt olup ancak oğlu Nezir'i terk edip ba'dehu Halit dahi

---

²³³Mürteza, *age.*, 625-626.

²³⁴Mürteza, *age.*, 625-626.

²³⁵Mürteza, *age.*, 626.

²³⁶Gedik tabiri burada bir sanat icrası için gerekli olan aletler anlamında kullanılmıştır. Bu kavramın kullanıldığı diğer anlamlar ise şunlardır: Bir gayrimenkulün rakebesinin üzerinde, o akar lehine tamir veya başka bir maksatla verilen belli bir meblağ para karşılığında malik olunan mücerret menfaat yani intifa hakkı, Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), "Gedik" md., 1: 567; Ahmet Akgündüz, "Gedik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 541; icrayı sanat ve ticaret edebilme yetkisi, Erdoğan, *age.*, "Gedik" md., 156-157.

²³⁷Mürteza, *age.*, 626.

²³⁸Mürteza, *age.*, 626-627.

fevt olup zevcesi Hatice'yi ve oğlu Reşit ile kızı Rukiye'yi terk edip kable'l kısme Hint dahi fevt olup ancak kızı Zeynep'i terk edip ba'deha Zeynep dahi fevt olup zevci Kerim'i ve babasını azat eden Bekr'in oğulları Velit ve Sait ve Esat'ı terk ettikte terike-i Zeyd'in sekiz bin altı yüz kırk sehminden bin dört yüz atmış sekiz sehmi Velit ve Sait ve Esat'a, yüz atmış sekiz sehmi Nezir'e, yirmi bir sehmi Hatice'ye, doksan sekiz sehmi Reşit'e, kırk dokuz sehmi Rukiye'ye, üç bin dokuz yüz sehmi Kerim'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Pirîzade Muhammet Sahip ufiye anh)

Mesele 124:²³⁹

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve oğulları Amr ve Bekr ve Bişr ve Halit ve Velit ve Sait ile kızı Zeynep'i terk edip kable'l kısme Amr dahi fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşları Bekr ve Halit ve Velit ile li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'i terk edip kable'l kısme Zeynep dahi fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşları Bekr ve Halit ve Velit'i terk edip kable'l kısme Bekr dahi fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşları Bişr ve Halit ve Velit'i terk edip kable'l kısme Sait dahi fevt olup zevcesi Hatice'yi ve kızı Rukiye'yi ve li-eb er karındaşları Bişr ve Halit ve Velit'i terk edip kable'l kısme Bişr dahi fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşları Halit ve Velit'i terk edip kable'l kısme Halit dahi fevt olup anası Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşı Velit'i terk edip kable'l kısme Rukiye dahi fevt olup anası Hatice'yi ve li-eb emmi Velit'i terk edip kable'l kısme fevt olup ancak anası Hint'i terk ettiğinde terike-i Zeyd'in iktiza eden on milyon dokuz yüz on yedi bin beş yüz dört sehmi, sekiz bin yedi yüz kırk sekiz cüzünden bir cüzü itibar ile ba'del ihtisar bin iki yüz kırk sekiz sehminden bin yüz doksan dokuz sehmi Hint'e kırk dokuz sehmi Hatice'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Pirîzade Muhammet Sahip ufiye anh)

Mesele 125:²⁴⁰

Zeyd-i müslim fevt oldukça gayr-ı müslimler olan oğulları Amr ve Bekr Zeyd'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

Mesele 126:²⁴¹

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve kızı Zeynep'i terk edip kable'l kısme Zeynep dahi fevt olup ancak anası Hint'i terk ettikte Hint terike-i Zeyd'i ihraza kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

---

²³⁹Mürteza, *age.*, 627-628.

²⁴⁰Mürteza, *age.*, 628.

²⁴¹Mürteza, *age.*, 628-629.

Mesele 127:²⁴²

Bu surette Zeyd'in karındaşının ve Zeynep'in ammesinin kızları (halasının kızları) Zeyd ve Zeynep'e varis olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

Mesele 128:²⁴³

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve li-ebeveyn kız karındaşı oğlu Amr'ı terk ettikte terike-i Zeyd'in dört sehminden bir sehmi Hint'e üç sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 129:²⁴⁴

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve oğlu Amr ile kızı Zeynep'i terk ettikte terke-i Zeyd'in yirmi dört sehminden üç sehmi Hint'e on dört sehmi Amr'a yedi sehmi Zeynep'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 130:²⁴⁵

Zeyd fevt olup kızı Zeynep'i ve oğlunun kızı Hatice'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in dört sehminden üç sehmi Zeynep'e ve bir sehmi Hatice'ye verilse sahih olur mu? El cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 131:²⁴⁶

Hint fevt olup ancak oğlunun kızı Zeynep'i terk ettikte Zeynep terike-i Hint'i ih-raza kadire olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 132:²⁴⁷

Zeyd maktülen fevt olup zevcesi Hint'i ve oğulları Amr ve Bekr ve Bişr ile kızı Zeynep'i ve katili olan oğlu Halit'i terk edip kable'l kısme Hint dahi fevt olup oğulları Amr ve Bekr ve Bişr ve Halit ile kızı Zeynep'i terk edip kable'l kısme Amr dahi fevt olup zevcesi Hatice'yi ve kızları Rukiye ve Ayşe'yi ve li-ebeveyn er karındaşları Bekr

---

²⁴²Mürteza, *age.*, 629.

²⁴³Mürteza, *age.*, 629.

²⁴⁴Mürteza, *age.*, 629.

²⁴⁵Mürteza, *age.*, 629-630.

²⁴⁶Mürteza, *age.*, 630.

²⁴⁷Mürteza, *age.*, 630-631.

ve Bişr ve Halit ile li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'i terk edip kable'l kısme Bekr dahi fevt olup zevcesi Fatıma'yı ve oğlu Velit ile kızı Züleyha'yı terk edip kable'l kısme Fatıma dahi fevt olup anası Zarife'yi ve oğlu Velit ile kızı Züleyha'yı terk edip kable'l kısme Velit dahi fevt olup anasının anası Zarife'yi ve li-ebeveyn kız karındaşı Züleyha'yı ve li-ebeveyn emmileri Bişr ve Halit'i terk ettikte terike-i Zeyd'in altı yüz elli üç bin yüz seksen dört sehminden olup, iki yüz on üç bin yüz elli beş sehmi Bişr'e, doksan altı bin yüz yirmi sehmi Zeynep'e kırk dokuz bin sekiz yüz elli dokuz sehmi Halit'e yirmi iki bin altı yüz seksen sehmi Hatice'ye altmış bin dörder yüz seksener sehmi Rukiye ve Ayşe'ye ve yüz yirmi beş bin dört yüz doksan sehmi Züleyha'ya, yirmi dört bin dokuz yüz yirmi sehmi Zarife'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

Mesele 133:²⁴⁸

Bu surette Halit terike-i Hint ve Amr ve Velit'den hissesini almak istedikte mez-burların veresesi Halit'e mücerret babanı katletmekle asla sana hisse değmez deyip vermemeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

2.1.1.2.2. Fi'l-haml

Mesele 1:²⁴⁹

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve oğlu Amr ile kızları Zeynep ve Hatice'yi terk edip kable'l kısme Zeynep dahi fevt olup, o ki babası, Bekr'in hâlâ menkuhası (nikahlı-sı) olup Bekr'den hamil(e) anası Rukiye'yi ve li-eb er karındaşı Amr ile li-eb kız karındaşı Hatice'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in beş yüz yetmiş altı sehminden yetmiş iki sehmi Hint'e, üç yüz sekiz sehmi Amr'a, yüz elli dört sehmi Hatice'ye, yirmi sehmi Rukiye'ye, yirmi bir sehmi dahi haml için el konulup, eğer haml altı aydan ekalde (daha az bir süre de) doğurursa sehm-i mevkûf (bekletilen) ona verilip ve ol sehm-i mevkûftan dahi on dört sehmi Amr'a, yedi sehmi Hatice'ye verilmek lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir el-Hacc Halil ufiye anh)

Me'haz: Sahabenin (r. anhum) icması ile cenin mirasçı olur ve onun malı bekletilir. Şayet iki yıla kadar canlı olarak doğarsa varisçi olur. Cenin (çocuk) meyyitten ol-

²⁴⁸Mürteza, *age.*, 631.

²⁴⁹Mürteza, *age.*, 631-632.

duğu takdirde, meyyitten başkasının çocuğu ise, o öldüğünde babasının dışında birisinden annesi hamile ise ve onun eşi de diri ise, eğer bu çocuk altı aydan daha fazla bir zaman içerisinde doğarsa, hamileliğin ölümden sonrası olması ihtimaline binaen bu çocuk mirasçı olmaz. Diğer varisler o öldüğünde annenin hamile olduğunu ikrar etmeleri dışında, şüphe ile mirasçı olunmaz. Doğum da altı aydan daha kısa bir zaman zarfında olursa, cenin mirasçı olur. (F. Hindiyye Feraizin Sekizinci Babı)²⁵⁰

Mesele 2:²⁵¹

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i hamili ve anası Zeynep'i ve babası Amr'ı ve oğlu Bekr'i terk ettikte terike-i Zeyd'in yüz kırk dokuz sehminden on sekiz sehmi Hint'e, yirmi dört sehmi Zeynep ve Amr'a, otuz dokuz sehmi Bekr'e verilip baki otuz dokuz sehmi haml için ba'de et-tevkif, eğer Hint inkiza-i iddeti ikrar etmeden iki seneden ekalde bir veled-i zeker doğursa sehmi-i mevkûf ona, eğer bir veled-i ünsa doğurursa sehmi-i mevkûftan yirmi altı sehmi veled-i ünsaya, on üç sehmi dahi Bekr'e, eğer ol veled-i meyyiten yahut iki seneden ekserde (daha fazla bir zamanda) hayyen (canlı) doğurursa sehmi-i mevkûf tamamen Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Hüsnü Hayrullah ufiye anh)

Me'haz: Bir oğulun nasibinin bekletilmesi gerektiğini Ebu Yusuf'tan (ra.) Has-saf rivayet ediyor. Fetvada bu görüş üzerinedir ve onun görüşüne göre kefil alınır. Eğer cenin meyyittense, çocukta hamileliğin azami müddetinden daha kısa bir zaman içerisinde doğarsa, kadın da iddetin bittiğini ikrar etmezse, bu çocuk mirasçı olur ve kendisine mirasçı olunur. Çocuk hamileliğin azami müddeti bittikten sonra dünyaya gelse mirasçı olmaz. Şayet çocuk başkasından ise ve altı aydan daha az bir süre içerisinde doğarsa varis olur fakat hamilelik müddetinden daha sonra doğsa mirasçı olmaz. Çocuğun (vücudunun) az bir kısmı çıktıktan sonra ölse mirasçı olmaz. Çocuğun (vücudunun) büyük bir kısmı çıktıktan sonra ölse mirasçı olur. İtibar edilen çocuğun sadrıdır (doğumda) düz bir şekilde gelmesidir. Yani göğsünün tamamı çıkmışsa mirasçı olur. Şayet (çocuk) ters bir şekilde gelirse itibar edilen göbeğidir. Hamileliğe ilişkin meselelerin tashihinde asıl olan, bu meselenin iki takriri vardır. Ceninin erkek olduğu veya kız olması (gibi). Sonra bu iki meseleye bak. Şayet bunlar muvafıkça, bunlardan birinin

²⁵⁰Fetâva'l-Hindiyye, 6: 455-456.

²⁵¹Mürteza, age., 632-633.

vefk'i²⁵² ile diğèrinin tamamını çarp. Şayet bunlar tebayün²⁵³ iseler her birini diğeri ile çarp. (payda eşitlemesi yap). Özetle meselenin tashihi (şöyledir), (Arada tebayün var ise) erkek olduğu takdirde alacağı nasibi ile kız olduğu takdirde alacağı nasibi ile çarp veya vefk'i ile çarp. Erkek olduğu takdirde ki payı ile kız olduğu takdirde ki payını çarp veya vefkini çarp hünsa da olduğu gibi. Çarpma sonucunu ortaya çıkana çarp. Hangisi daha az ise bu varise o verilir. Bu varisin nasibinden arada ki fark bekletilir. Eğer doğum gerçekleşse hak ediyor ise mevkûfun tamamını, yarısını hak ediyor ise yarısı verilir ve geriye kalan mal ise diğè vereselere taksim edilir. Her varise kendi payından bekletilen pay verilir. (Siraciyyenin haml bahsinden)²⁵⁴

Mesele 3:²⁵⁵

Hint fevt olup o ki babası Zeyd'in hala menkuhası olup Zeyd'den hamil(e) olan validesi Zeynep'i terk ettikte terike-i Hint'in üç sehminden iki sehmi Zeynep'e verilip bir sehmi haml için tevkif olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir es-Seyit Halil ufiye anh)

Mesele 4:²⁵⁶

Bu surette velet altı aydan ekalde doğarsa sehm-i mevkûf ona ve illa ol dahi Zeynep'e verilmek lazım olur mu? El-cevap: Olur.

Me'haz: Mesele daha önce geçtiği üzere (bilinebilir).

Mesele 5:²⁵⁷

Zeyd fevt olup zevcesi Hint-i hamili ve babası Amr'ı terk ettikte terike-i Zeyd'in yirmi dört sehminden üç sehmi Hint'e, dört sehmi Amr'a, verilip baki on yedi sehmi haml için ba'de et-tevkif eğer Hint inkiza-i iddeti ikrar etmeden iki seneden ekalde bir veled-i zeker doğurursa sehm-i mevkûf ona ve eğer bir veled-i ünsa doğurursa sehm-i mevkûftan on iki sehmi veled-i ünsaya, beş sehmi dahi Amr'a, eğer ol veledi meyyiten veyahut iki seneden ekserde hayyen doğurursa, sehm-i mevkûftan üç sehmi Hint'e, on dört sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

²⁵²İki sayıdan her birinin, ortak bölene bölünmesi takdirinde ortaya çıkan netice. (Matematikte ki EBOB gibi) Ali Haydar Efendi, *Teshîlu'l Ferâiz*, Sad: Orhan Çeker (Konya: Tekin Kitapevi, t.y.), 6.

²⁵³İki sayının birbirine bölünemediği gibi kendilerini ortakça bölen 1'den başka üçüncü bir sayının bulunmaması. (10 ve 9 sayıları gibi) Ali Haydar Efendi, *age.*, 6.

²⁵⁴Muhammet b. Abdurreşit es-Secâvendî, *Şerhu's Sirâciyye* (Mekke: Mektebetu'l Arabiyyetu's Suudiyeye, 2012), 187-194.

²⁵⁵Mürteza, *age.*, 634.

²⁵⁶Mürteza, *age.*, 634.

²⁵⁷Mürteza, *age.*, 634.

Mesele 6:²⁵⁸

Zeyd fevt olup zevcesi Hint-i hamili ve kızları Zeynep ve Hatice ve Rukiye ve Ayşe ve Fatıma ve Züleyha'yı ve li-ebeveyn emmioğlu'nun oğlu Amr'ı terk ettikte terike-i Zeyd'in dört bin otuz iki sehminden beş yüz dört sehmi Hint'e, dört yüz kırk birer sehmi Zeynep ve Hatice ve Rukiye ve Ayşe ve Fatıma ve Züleyha'ya verilip baki sekiz yüz seksen iki sehmi haml için ba'de et-tevkif eğer Hint ikrar-ı (inkiza-i) iddeti ikrar etmeden iki seneden ekalde bir veled-i zeker doğurursa sehmi mevkûf ona ve eğer bir veled-i ünsa doğurursa üç yüz seksen dört sehmi Zeynep ve Hatice ve Rukiye ve Ayşe ve Fatıma ve Züleyha ve veled-i ünsaya, sekiz yüz kırk sehmi Amr'a eğer ol veledi meyyiten veyahut iki seneden ekserde hayyen doğurursa, sehmi mevkûftan yedişer sehmi Zeynep ve Hatice ve Rukiye ve Ayşe ve Fatıma ve Züleyha'ya, sekiz yüz kırk sehmi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 7:²⁵⁹

Hind-i hamil'in kimesnenin suni' olmayarak bi-nefsihi infisal ceninden ancak bast-u yed ve ricl (sadece el ve ayağın açık olması) sadır olsa bu halde ol cenin kimesneye varis olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Me'haz: (çocuk) Kendi kendine²⁶⁰ vücuttan düşerse²⁶¹ mirasçı olamaz. (Dürrü'l Muhtar). Doğduktan sonra hayat belirtisi gösteren [fail olarak okunur] bir delil varsa ve daha sonra ölmüş ise yıkanır, namazı kılınır, mirasçı olur ve mirasçı olunur. (Dürrü'l Muhtar). Yani ağlama, kol bacak gibi vb. uzuvların hareket etmesi. (Bedâiyü's Sanâyi). Bahir'de geçtiğine göre (istihlal kelimesinin) manası budur. Şürümbülâli'nin dediğine göre, mevcut bir hayat²⁶² (belirtisi) olmalı, kendini çekme, elini açıp kapatma gibi hareketlere itibar edilmez. Çünkü bu tip şeyler boğazlanan bir canlının yapacağı şeylerdir. Bir kişi boğazlansa sonra babası ölse, sonra bu kişi hala hareket ediyorsa, boğazı kesilen kişi o babaya mirasçı olmaz. Çünkü boğazı kesilenin hali ölünün hükmü

²⁵⁸Mürteza, *age.*, 635.

²⁵⁹Mürteza, *age.*, 635-636.

²⁶⁰Metinde "ان الفضل" yazıyor lakin hata savâb cetvelinde "ان الفصل" geçiyor. Bkz. Mürteza, *age.*, 12.

²⁶¹Metinde ان الفضل yazıyor lakin belirtilen kaynakta فصل ان geçiyor. Bkz. Şürümbülâli, *Gunyetü Zevi'l-Erham fi Buğyeti Dureri'l Hukkam* (Beyrut: Daru'l İhya et-Turasi el-Arabi, 1987), 1: 594.

²⁶²Metinde المثمرة yazıyor lakin belirtilen kaynakta مستقر geçiyor. Bkz. Şürümbülâli, *age.*, 1:594.

gibidir. (Bu nedenle canlı oluşuna itibar edilmez). Cevhere'de geçtiği gibi. (İbn-i Âbidîn)²⁶³

Mesele 8:²⁶⁴

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve kızı Zeynep'i ve li-ebeveyn er karındaşları Amr ve Bekr'i terk edip kable'l kısme Zeynep dahi fevt olup o ki babası Bişr'in hala menkuhası olup Bişr'den hamil olan anası Hint'i ve li-ebeveyn Amr ve Bekr'i terk ettikte terike-i Zeyd'in kırk sekiz sehmi (nden) olup on dört sehmi Hint'e, on beşer sehmi Amr ve Bekr'e verilip baki dört sehmi haml için ba'de et-tevkif eğer Hint Zeynep'in fevtinden ol altı ay ekalde bir velet doğursa sehmi-i mevkûf ona, eğer ol veledi meyyiten yahut hayyen doğurursa sehmi-i mevkûf ikişer sehmi Amr ve Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

Mesele 9:²⁶⁵

Zeyd fevt olup zevcesi Hint-i hamili ve anası Zeynep'i ve babası Amr'ı ve kızı Hatice'yi terk ettikte terike-i Zeyd'in iki yüz on sehminden yirmi dört sehmi Hint'e, otuz ikişer sehmi Zeynep ve Amr'a, otuz dokuz sehmi Hatice'ye verilip baki seksen dokuz sehmi haml için ba'de et-tevkif eğer inkiza-i ideti ikrar etmeden iki seneden ekalde bir veled-i zeker doğurursa sehmi-i mevkûf'tan yetmiş sekiz sehmi veled-i zekere, üç sehmi Hint'e, dörder sehmi Zeynep ve Amr'a ve eğer bir veled-i ünsa doğurursa sehmi mevkûf'tan altmış dört veled-i ünsaya, yirmi beş sehmi Hatice'ye, eğer ol veledi meyyiten yahut iki seneden ekserde hayyen doğurursa sehmi-i mevkûftan üç sehmi Hint'e, dört sehmi Zeynep'e, on üç sehmi Amr'a, atmış dokuz sehmi Hatice'ye verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 10:²⁶⁶

Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve ahir zevcesi Zeynep'i ve oğulları Amr ve Bekr'i terk ettikte terike-i Zeyd'in iki yüz kırk sehminden on beşer sehmi Hint'e ve Zeynep'e, yetmiş sehmi Amr ve Bekr'e, baki yetmiş sehmi haml için ba'de et-tevkif eğer Hint inkiza-i ideti ikrar etmeden iki seneden ekalde bir veledi-i zeker doğurursa sehmi-i mevkûf ona, eğer bir veled-i ünsa doğurursa sehmi-i mevkûftan kırk iki sehmi veled-i

²⁶³Şürünlâlî, age., 1: 594

²⁶⁴Mürteza, age., 636.

²⁶⁵Mürteza, age., 636-637.

²⁶⁶Mürteza, age., 637-638.

ünsaya, on dörder sehmi Amr ve Bekr'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

2.1.1.2.3. Fi'l-arazi

Mesele 1:²⁶⁷

İkrah-ı muteber ile olan tarla ferağ-ı muteber olur mu? El-cevap: Olmaz. (Fetevâ-i Ayniyye 'den)

Mesele 2:²⁶⁸

Araziye-i emiriyeden tapu ile bir tarlaya mutasarrıf olan Zeyd fevt olup hakkı tapu sahibesi derecede mukaddem kızı Hint'i terk ettikte, müteveffanın kızı tapuy-ı misliyle almaya talip iken Zeyd'in karındaşı Bekr mücerret karındaşı olmakla ol tarlada sana müşarik (ortak) olurum demeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz

Mesele 3:²⁶⁹

Bu surette Hint ol tarlayı tapuy-ı misliyle almaya talip iken bi-la ibn kızı olsa Amr mücerred Hint tapu ile almadan mukaddem fevt olmakla hakkı tapu bana intikal eder diye ol tarlaya müdahaleye kadir olmayıp sahib-i arz dilediği kimseye tapuy-ı misliyle vermeye kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Dürrizade es-Seyyit Abdullah ufiye anh)

Mesele 4:²⁷⁰

Zeyd araziye-i emiriyeden birkaç tarlalara tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ancak oğlu Amr'ı terk ettikte Amr emr-i sultanıyeye binaen ol tarlaları bila tapu zabta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir el-Hacc Halil ufiye anh)

Mesele 5:²⁷¹

Bu surette Amr ol tarlaları meccanen zapt ettikten sonra izn-i sahib-i arzla Bekr'e ferağ ve tefviz edip Bekr dahi ol tarlaları on seneden ziyade Bişr'in muvacehesinde zapt ve tasarruf edip, Bişr bu müddette bila izin sukut edip ol tarlalara müteallıka bir nesne dava eylemese hala Bişr "ol tarlaların şu miktarı senin mezburdan mukaddem benim tasarrufumda idi" diye dava eylese mesmua olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir el-Hacc Halil ufiye anh)

---

²⁶⁷Mürteza, *age.*, 644.

²⁶⁸Mürteza, *age.*, 644.

²⁶⁹Mürteza, *age.*, 644.

²⁷⁰Mürteza, *age.*, 644-645.

²⁷¹Mürteza, *age.*, 644-645.

Mesele 6:²⁷²

Bir tarla Zeyd ve Amr'ın yedlerinde (ellerinde) olup ikisi dahi mutasarrıflar iken Zeyd Amr'dan “ol tarlanın mecmua müstegillen (kendi başına) tapu ile benim tasarrufumdadır” diye dava ve ikameti beyyine edip Amr dahi “nısfı ba tapu benim tasarrufumdadır” diye dava ve ikameti beyyine eylese Zeyd'in beyyinesi evla olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esat ufiye anh)

Me'haz: [1756. Mecelle maddesinde geçtiği üzere]²⁷³

Mesele 7:²⁷⁴

Zeyd-i sağirin tapu ile tasarrufunda olup, mülk çiftlik menziline tabi olmayan tarlayı vasisi Amr Bekr'e ferağ eylese ferağ-ı mezbur muteber olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 8:²⁷⁵

Zeyd araziye-i emiriyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken bi-la velet ve'l eb fevt olup anası Hint'i terk ettikte Hint ol tarlayı emr-i sultani üzere bi-la tapu zapt etmek istedikte sahib-i arazi dilediğim kimseye vermem diye hılâf-ı emr-i sultani Hint'i mena kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Sadettin ufiye anh)

Mesele 9:²⁷⁶

Bu surette sahib-i arz ol tarlayı Hint'e zapt ettirmeyip hılâf-ı emr-i Amr'a tefviz eylese, Hint ber-mucib-i emr-i sultani ol tarlayı Amr'dan almaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 10:²⁷⁷

Araziye-i emiriye mutasarrıflarının vefatlarında yedlerinde bulunan arazilerinin evlad-ı zeker ve inasına (erkek v kız çocuklar) seviyyen intikal hakkında sudur eden ferman-ı hümayun tarihinde mukaddem araziye-i emiriyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olan Zeyd'in kızı Hint ol tarlada Zeyd'in oğlu Amr'a müşarekete kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esat ufiye anh)

Mesele 11:²⁷⁸

---

²⁷²Mürteza, *age.*, 645.

²⁷³“İki kişi bir malda ale'l iştirak mutasarrıf yani ikisi dahi zilyet iken biri bi'l istiklal ve diğeri bi'l iştirak mülkündür diye dava ettikte istiklal-i beyyinesi evladır.” , *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, (İstanbul: Matbaa-i Osmani, 1308/1892), 580.

²⁷⁴Mürteza, *age.*, 645.

²⁷⁵Mürteza, *age.*, 645.

²⁷⁶Mürteza, *age.*, 645.

²⁷⁷Mürteza, *age.*, 645-646.

Zeyd karındaşı Amr ile iştirak üzere tarlalara mutasarrıf iken Zeyd bi-la velet fevt olup tarlalardan hissesi müstehak oldukta, sipahiyesi Amr'a Zeyd'in tapu olan hissesini tapuy-ı misliyle al diye teklif ettikte Amr meccanen alırım demeye kadir olur mu? El-cevap: olmaz (Ketebehu'l fakir el-Hacc Halil ufiye anh)

Mesele 12:²⁷⁹

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile bir tarlaya mutasarrıf iken bi-la ibn fevt oldukta sahib-i arz ol tarlayı tapuy-ı misliyle Zeyd'in kızları Hint ve Zeynep'e vermek murat ettikte, Hint ve Zeynep "biz Zeyd'in kızları olmamızla bi-la tapu meccanen zapt ederiz" demeye kadire olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir es-Seyyit Abdülvehhap ufiye anh)

Mesele 13:²⁸⁰

Zeyd tapu ile tasarrufunda olan tarlayı izn-i sahib-i arzla Amr'a ferağ ettikten sonra Zeyd ol tarlayı Amr'ın (dan) izinsiz Bekr'e dahi ferağ eylese sani nafız ve muteber olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Kadızade Muhammet Tahir ufiye anh)

Mesele 14:²⁸¹

Hint tapu ile tasarrufunda olan tarlayı Zeyd'e ferağ edip lakin izn-isahib-i arz bulunmadan fevt olup oğlu Amr'ı terk eylese Amr tapuy-ı mislini verip ol tarlayı ra'yi sahib-i arzla zapt etmek istedikte Zeyd ferağ mezbura binaen Amr'ı mena' kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mustafa Asım ufiye anh)

Mesele 15:²⁸²

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı izn-i sahib-i arzla oğlu Amr'a ferağ ettikten sonra Zeyd fevt olsa Zeyd'in sair evladı ol tarlaya müdahaleye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 16:²⁸³

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlada izn-i sahib-i arzla bina ihdat ettikten sonra fevt olsa veresesini ol binayı mülkiyet üzere zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir İsmet Beyzade Arif Hikmet ufiye anhuma)

---

²⁷⁸Mürteza, *age.*, 646.

²⁷⁹Mürteza, *age.*, 646.

²⁸⁰Mürteza, *age.*, 646.

²⁸¹Mürteza, *age.*, 646.

²⁸²Mürteza, *age.*, 647.

²⁸³Mürteza, *age.*, 647.

Mesele 17:²⁸⁴

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı sahib-i arz izinsiz oğlu Amr'a ferağ ve teslim ve Amr dahi ol tarlada mülk tahumunu nefsi için zera' ettikten sonra Zeyd fevt olup oğlu Amr'ı vesair evladını terk eylese hasat ederek edip Amr ekinini müstegillen ahz etmek istedikte Zeyd'in sair evladı Amr'ı mücerret ferağ mezburun adem-i sıhhatine binaen ol tarla cümlemize müşteriken intikal etmekle ekinde dahi sana müşarik oluruz demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 18:²⁸⁵

Zeyd Amr'ın mülk çiftliği Amr'dan semen-i ma'lume iştera ettikten sonra Amr tapu ile mutasarrıf olup kadimden ol çiftliği tabiyetle tasarruf ve ziraat olunan tarlaları izn-i sahib-i arzla Bekr'e ferağ ve teslim eylese hala Zeyd ber muceb-i emr-i sultani on sene geçmeden tapuy-u misillerini verip ol tarlaları Bekr'den almaya kadir olurlar mı? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 19:²⁸⁶

Zeyd'in tapu ile tasarrufunda olan tarlasında hüdayi nabit olan palamut ve ceviz ve kestane ve gürgen ve meşe ağaçları misilli eşcar-ı (ağaçlar) müsmira ve gayr-ı müsmira araziye tabii olup menafii' Zeyd'e ait olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 20:²⁸⁷

Bu surette eşcar-ı müsmiranın hasılatından Zeyd'den canip mîrî²⁸⁸ için öşr-ü şer-i alınmak lazım olur mu? El-cevap: Olur.

[Hüday-ı nabit olan eşcar ve orman arza tabidir. Sahib-i arzı tapu ile verir. (kannun)]

Mesele 21:²⁸⁹

---

²⁸⁴Mürteza, *age.*, 647.

²⁸⁵Mürteza, *age.*, 647.

²⁸⁶Mürteza, *age.*, 647-648.

²⁸⁷Mürteza, *age.*, 648.

²⁸⁸Çıplak mülkiyeti devlete ait olan, reâyâyâ belirli esaslarla tasarruf / kullanım hakkı devredilmiş arazidir. Bilmen, *age.*, 5: 390; Macit Kenanoğlu, "mîrî arazi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30 (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 157-160.

²⁸⁹Mürteza, *age.*, 648.

Bir kazada arazi memuru olan Zeyd ol kaza dâhilinde mahlûl²⁹⁰ olan araziyi nefsi için tefviz etmek caiz olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 22:²⁹¹

Zeyd bir karyede vaki' araziye emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı garye uhra ahalisinden Amr'a ferağ etmek istedikte, karye ahalisine bedel misliyle alın diye tekif edip, garyesi ahali ibâ imtina edip dilediğine ferağ ol demeleriyle Zeyd ol tarlayı izn-i sahib arzla Amr'a ferağ ve teslim ettikten sonra hala zeyd'in garyesi ahali nadimler olup ol tarlaya müdahaleye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar (Ketebehu'l fakir İsmet Beyzade Ahmet, Arif Hikmet ufiye anh)

Mesele 23:²⁹²

Zeyd-i zimmi fevt olup ancak oğlu Amr'ı zimmiyi terk edip badehu Amr şeref-u İslam ile müşerref olduktan sonra Zeyd'in tapu ile tasarrufunda olan tarlaları intikal âde bina-i zapt etmek istedikte sahib arz 'sen Müslüman oldun' diye ona zapt ettirmemeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Şeyhzade es-Seyyit Abdülvehhab ufiye anh)

Mesele 24:²⁹³

Asakir-i nizamiyeden olan Zeyd tapu ile tasarrufunda olan tarlaları ziraat etmeyip beş sene mütevaliyen (bir biri ardına gelen) tadil eylese, bu misilli asakir-i nizamiyenin tapu ile mutasarrıf oldukları arazileri tadil olundukta müddetleri tebin etmedikçe 'arazilerine ta'rîz (dokunma 415) olunmaya' diye emr-i sultani varid olmuşken sahib arz mücerret beş sene ziraat olunmadı diye hılâf-ı emr ol tarlaları ahara tefvize kadir olur mu? El-cevap: Olmaz (Ketebehu'l fakir Mekkizade Mustafa Asım ufiye anh)

Mesele 25:²⁹⁴

Asâkir-i nizamiyeden olmayan Zeyd, Amr-ı sipahinin tımar-ı karyesi toprağında tapu ile tasarrufunda olan tarlayı ziraat etmeyip, üç sene mütevaliyen (aralık vermeksizin) bila özür ta'tîl (işlemsiz) etmekle ber mucceb-i emr-i defter-i kadimden verile kel-an

---

²⁹⁰Geride intikâl hakkına sahip mirasçı bırakmadan ölen kimseden kalmış mîrî ve mevkuf arazi. Bkz. Erdoğan, *age.*, "mahlûl" md. , 336.

²⁹¹Mürteza, *age.*, 648.

²⁹²Mürteza, *age.*, 648.

²⁹³Mürteza, *age.*, 648-649.

²⁹⁴Mürteza, *age.*, 649.

hukuk arz Amr'a verilmese Zeyd talip değil iken Amr ol tarlayı ahara tefvize kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mekkizade Mustafa Asım ufiye anh)

Mesele 26:²⁹⁵

Bir karyede araziye-i emiriyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf olan Zeyd fevt olup ol tarlayı bi-la bedel kendisine intikal eden kimesnesi bulunmamakla müstehak tapu oldukça hak tapu ashabından derecede mukaddem kimsesi olmamakla sahib-i arz ol tarlayı karye-i mezbura ahalisinden tarlaya ihtiyacı olan Amr'a tefviz ettikten sonra karye-i mezbura ahalisinden olup tarlaya ihtiyacı olan Bekr, 'mücerret benim dahi tarlaya ihtiyacım olmakla ol tarlada sana müşarık olurum' demeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 27:²⁹⁶

Zeyd, umranattan baid olup ve kimsenin tasarrufunda olmayıp mevat idde olunan kıraç tabir olunur araziye-i haliye sahib-i arz izinsiz açıp tarla eylese Zeyd ol tarlayı tapuy-ı misliyle tefvize talip iken sahib-i arz ol tarlayı Zeyd'e vermeyip ahara tefvize kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 28:²⁹⁷

Zeyd araziye-i emiriyeden hüday-ı nabit olan meyve eşcarını havi bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ancak oğulları Amr ve Bekr'i terk ettikte, mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel zapt eyleseler Zeyd'in zevcesi Hint ol tarla ve eşcara müdahaleye kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 29:²⁹⁸

Zeyd tapu ile tasarrufunda olan tarlayı izin sahib-i arzla Hint'e ferağa Amr'ı tevkil edip Amr dahi ol tarlayı izn-i sahib-i arzla Hint'e ferağ eylese Zeyd nâdim olup ol tarlaya müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz (Ketebehu'l fakir Mekkizade Mustafa Asım ufiye anh)

Mesele 30:²⁹⁹

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı aded sinin (kaç sene miktarı) beyan olunmadan, 'senede şu kadar akçe Amr'a icar ve teslim', Amr dahi yirmi

---

²⁹⁵Mürteza, *age.*, 649.

²⁹⁶Mürteza, *age.*, 649.

²⁹⁷Mürteza, *age.*, 650.

²⁹⁸Mürteza, *age.*, 650.

²⁹⁹Mürteza, *age.*, 650.

sene vech-i muharrer üzere zapt ettikten sonra Amr fevt olup ol tarlayı Amr'ın oğlu Bekr zapt eylese, Amr hala ol tarlayı Bekr'den almak istediğinde Bekr muterif iken mücerret babam yedinde buldum diye vermemeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz.

Mesele 31:³⁰⁰

Bila velet ve li-ebeveyn fevt olan Zeyd'in mülk menziline muttasıl olan tarlasının tetimme-i süknası itibar olunan buçuk dönüm miktarını sahib-i arz veresesine zapt ettirmeyip tapu ile tefvize kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir İsmet Beyzade Ahmet, Arif Hikmet ufiye anhuma)

Mesele 32:³⁰¹

Zeyd fevt olup ancak sağire kızları Hint ve Zeynep'i terk ettiğinde Zeyd'in tapu ile tasarrufunda olan tarlalarını sipahi ecanipten Amr'a vermiş olsa hala sağireler baliğa olup ba'de'l buluş on sene geçmeden ol tarlaları emr-i sultani üzere Amr'dan alıp bi-la tapu zapta kadire olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir İsmet Beyzade Ahmet, Arif Hikmet ufiye anhuma)

Mesele 33:³⁰²

Zeyd tapu ile tasarrufunda olan araziyi kızı Hint-i kebireye izn-i sahib-i arzla ferağ eder oldukta, Hint ol tarlayı vaz-ı yed ve müdahale etmeyip kel-evvel Zeyd'in yed-i tasarrufunda kalmak şartı ile ferağ eylese ferağ-ı mezbur muteber olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 34:³⁰³

Bu surette Hint ferağ-ı mezbura binaen ol araziyi zapta kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 35:³⁰⁴

Zeyd mülk-i ebniyesine tebeiyetle (tarla üzerindeki binaların sahibi olmasına bağlı olarak) ziraat olunan tarlaların mutasarrıfı Amr'a ol tarlaları izn-i sahib-i arzla Bekr'e ferağ etmek murat ettikte Zeyd “ ol tarlalar mülk-i ebniyeme tebeiyetle emr-i sultani üzere tapuy-ı misliyle ben alırım ” demeye kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 36:³⁰⁵

---

³⁰⁰Mürteza, *age.*, 650.

³⁰¹Mürteza, *age.*, 650-651.

³⁰²Mürteza, *age.*, 651.

³⁰³Mürteza, *age.*, 651.

³⁰⁴Mürteza, *age.*, 651.

Bu surette Amr hılâf-ı emr ol tarlaları Bekr'e ferağ eylese Zeyd Amr'ın ferağından on sene geçmeden yevm-i talepte olan bedel misliyle ol tarlaları reâyâ sahib-i arzla Bekr'den alıp zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 37:³⁰⁶

Zeyd-i müteveffanın mülk-ü menziline muttasıl olan tarlasının tetimme-i sükna itibar olunan buçuk dönüm miktarını sahib-i arz veresesine zapt ettirmeyip tapu ile tefvize kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 38:³⁰⁷

Bir karye ahalsinin mahsus ve muayyen olan meralarından bir miktarını birkaç kimseler teğalluben zapt ve üzerine bazı ebeniyye (yapı) bina ve ihdas eyleseler, hala ahali karye-i mezbura ihdas ettikleri binalarını ol kimselere kal' ettirip (söktürüp), meralarından olmak üzere zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 39:³⁰⁸

Zeyd Amr ile araziye-i emiriyeden ale'l iştirak tapu ile mutasarrıf olduğu tarladan hissesini Bekr'e izn-i sahib-i arzla meccanen ferağ ve teslim ettikten sonra hala Amr şerik ve halît olmakla ber muceb-i emr-i sultani beş sene geçmeden tapuy-ı mislini verip hisse-i merkumeyi Bekr'den almaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 40:³⁰⁹

Hutuvât-ı mutevassıta (ortalama bir adımla) ile tulen ve arzan kırk hutve yani terbî'an (takriben) bin altı yüz zira³¹⁰ ber araziye-i emiriyede bir dönüm olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 41:³¹¹

Zeyd yeri arz-ı mîrî ve eşcarı mülkü olan bahçeye mutasarrıf iken fevt olsa veresesî ol eşcârı mirasa idhale kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

---

³⁰⁵Mürteza, *age.*, 651.

³⁰⁶Mürteza, *age.*, 651.

³⁰⁷Mürteza, *age.*, 652.

³⁰⁸Mürteza, *age.*, 652.

³⁰⁹Mürteza, *age.*, 652.

³¹⁰Yirmi dört parmaklık, takriben 0,758 metrelik bir ölçü birimidir. Bkz. Erdoğan, *age.*, "Zirâ" md., 622.

³¹¹Mürteza, *age.*, 652.

Mesele 42:³¹²

Bir karye gurbunda vaki yüz seneden beri mülkiyet üzere zapt ve tasarruf oluna gelip, kadimden arazi memurları asla ta'rîz etmeyip öşür dahi alagelmedikleri bir bahçenin yeri için hala arazi memuru olan Zeyd arz mîrî diye dava eylese mesmû³¹³ olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 43:³¹⁴

Bu surette arazi memuru ol bahçeyi mülkiyet üzere vaz-ı yed eden kimseye ' el-bette benden al' demeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 44:³¹⁵

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlada ba-izin sahib-i arz mülk eşcârını ğarsla (ağaç dikmek) bahçe ittihaz ettikten sonra fevt olup hasran varisleri ve zevcesi Hint'i ve li-ebeveyn er karındaşı oğlu Amr'ı terk ettikte, mezburlar ber mucceb-i emr-i sultani ol eşcârın yerine takdir olunan bedelden misilli harç-ı (intikal harcı) verip eşcârdan hisse-i irsîlerine göre, ol yeri bi-la bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 45:³¹⁶

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlada bi-izn sahib-i arz mülkü olmak üzere ebeniyye inşa ettikten sonra fevt olup hasran varisi ancak karındaşı oğlu Amr'ı terk ettikte Amr ber mucceb-i emr-i sultani ol ebeniyyenin yerine takdir olunan bedelden resmi intikal misilli harç-ı verip ol yeri bi-la bedel zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 46:³¹⁷

Zeyd araziye-i emiriyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken ahfadı (torunları) araziyi intikalini havi sadır olan tevsi' intikal kanunname-i hümayunun ilanından mukaddem fevt olup ashab intikalden ancak oğlu Amr'ı terk ettikte, Amr intikal âdiye bi-naen ol tarlayı zapt ettikten sonra hala Zeyd'in hayatında fevt olan diğer oğlu Bekr'in oğlu Bişr ve Bekr'in kızı Hint cedleri Zeyd'in kanunname-i mezkûrun ilanından mu-

---

³¹²Mürteza, *age.*, 652-653.

³¹³Şikâyetin kabul görülmesidir. Bkz. Erdoğan, *age.*, "Mesmû" md., 367.

³¹⁴Mürteza, *age.*, 652-653.

³¹⁵Mürteza, *age.*, 653.

³¹⁶Mürteza, *age.*, 653.

³¹⁷Mürteza, *age.*, 653.

kaddem fevt olduğu mu'terif iken mücerret muehhiran sadır olan kanunname-i mezkûra binâen biz dahi ol tarladan hisse alırız demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 47:³¹⁸

Zeyd zevce-i medhul bihası Hint'i bayinen tatlik edip badehu Hint iddeti içinde araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup, ashab-ı intikalden ancak li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'i terk ettikte, Zeynep ber mucceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel zapt etmek istedikte Zeyd mücerret ' Hint iddeti içinde fevt olmakla ol tarladan bende hisse alırım demeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 48:³¹⁹

Hint araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlaya izin sahib-i arzla mülk eşcârını nefsi için ğars ettikten sonra fevt olup oğlu Zeyd'i ve kızı Zeynep'i ve kendinden mukaddem fevt olan oğlunun oğulları Amr ve Bekr'i terk eylese ol eşcârın üç sehminden iki sehmini Zeyd, bir sehmini Zeynep ahz murat ettiklerinde, Amr ve Bekr "ol eşcâr arz-ı mîrî olan tarlaya mağrusa olmakla (o) yere tabi olur öyle olacak biz dahi ol eşcârdan hisse alırız" demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 49:³²⁰

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı oğlu Amr'a ferağ ettikte sahib-i arz lisanen izin verip lakin ferağa senet tahrir olunmadan Zeyd fevt olup Amr'ı vesair evladını terk eylese, Amr ol tarlayı müstegallen zapt etmek istedikte Zeyd'in sair evladı "mücerret senet tahrir olunmakla ferağ-ı mezbur muteber olmaz" diye ol tarlaya müdahaleye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 50:³²¹

Zeyd'in tapulu tarlası bir nehrin mecrasının bir tarafında ve nehr-i mezbur ile mahdut (sınır) ve Amr'ın tapulu tarlası nehr-i mezkûrun diğer tarafında ve Bekr'in tapulu tarlası dahi Amr'ın tarlasına muttasıl iken nehr-i mezkûr tebdil-i mecra ederek bir

---

³¹⁸Mürteza, *age.*, 654.

³¹⁹Mürteza, *age.*, 654.

³²⁰Mürteza, *age.*, 654.

³²¹Mürteza, *age.*, 654-655.

müddet Amr'ın tarlasından bir müddet dahi Bekr'in tarlasından ve el-yevm Bekr'in tarlasını dahi tecavüzle alt tarafında vaki bir mahalden cereyan edip el-an tarla hay-ı mezkûreden su çekmekle Amr ve Bekr kel-evvel tarlalarını zapt ve tasarruf etmek istediklerinde Zeyd mücerret tarlasını nehr-i mezkûr ile mahdut olmakla öyle olacak Amr ve Bekr tarlaları dahi benim olmuş olur diye Amr ve Bekr'i tarlalarını tasarruftan men'a kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebahu'l fakir Ömer Lütfi ufiye anh)

Mesele 51:³²²

Zeyd yeri mukâta'alı³²³ arz mîrî ve kerûm mülk olan bağının kerûmunu sahib-i arz izinsiz bey' eylese bey'-i mezbur sahih olur mu? El-cevap: Olur. (Ma'mul min Ali Efendi)

Mesele 52:³²⁴

Araziye-i mirîden tarlaya tapu ile mutasarrıf olan Hint nefsinin Zeyd'e tezevvüç edip ba'dehu halvet-i sahiha bulunmaksızın ashab-ı intikalden derecede mukaddem ancak anası Zeynep'i ve zevci Zeyd'i terk ettiği halde fevt olup mezburlar ber mucib-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip sülüsü erba'mı Zeynep ve bir rub'unu Zeyd bi-la bedel zapt etmek istediklerinde, Hint'in kız karındaşı ol tarlada mezburlara müşarekete kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebahu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 53:³²⁵

Zeyd araziye-i emiriyyeden mülk ebniye ve kerûm (üzüm bağları) ve eşcârdan hâli bedel öşr mukâta'alı bir tarlaya mutasarrıf iken fevt olup ashab-ı intikalden ancak li-ebeveyn er karındaşı Amr'ı ve li-eb er karındaşları Bekr ve Bişr'i ve zevcesi Hint'i terk ettikte mezburlar ber mucib-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel seviyyen zapt etmek iktiza eder iken Zeyd'in li-ebeveyn er karındaşı Amr ve ve li-ebeveyn kız karındaşları Zeynep ve Hatice ve Rukiye "mücerret ol tarla mukâta'alı olmak gibi mevrûs olur öyle olacak, ol tarlanın yirmi sehminden on beş sehmi biz zapt ederiz" demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebahu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

---

³²²Mürteza, *age.*, 655.

³²³Mülkiyeti devlete veya vakıflara ait yerlerin belli durumlarda özel şahıs yahut kurumlara kiralanmasına ve ödenen kira bedeline "mukataa-i zemîn, icâre-i zemîn" ve kısaca "mukataalı" denmiştir. Bkz. Nazif Öztürk, "Mukataalı Vakıf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 132-134.

³²⁴Mürteza, *age.*, 655.

³²⁵Mürteza, *age.*, 655-656.

Mesele 54:³²⁶

Zeyd araziye-i emiriyyeden mülk ebniye ve kerûm ve eşcârdan hâli bedel aşr mukâta'alı bir tarlaya mutasarrıf iken ashab-ı intikalden kimesnesi olmadığı halde fevt olmakla sahib-i arz ol tarlayı bedel misliyle tefviz etmek istedikte Zeyd'in li-ebeveyn er karındaşları oğulları "ol tarla bi-la bedel bize intikal eder" diye sahib-i arzı men'a kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 55:³²⁷

Hint araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken, ashab-ı intikalden derecede mukaddem ancak oğlunun kızı Zeynep'i ve kızının kızları Hatice ve Rukiye'yi terk ettikte mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel seviyyen zapt etmek istediklerinde Hint'in karındaşı ol tarlada mezburlara müşarekete kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 56:³²⁸

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ashab-ı intikalden derecede mukaddem ancak oğulları Amr ve Bekr ve Bişr'i ve kızları Hint ve Zeynep'i ve kendinden mukaddem fevt olan oğlunun oğulları Halit ve Velit ve Sait'i terk ettikte mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip altı hisseden beş hissesini seviyyen Amr ve Bekr ve Bişr ve Hint ve Zeynep ve bir hissesini Halit ve Velit ve Sait bi-la bedel zapt etmek istediklerinde Zeyd'in zevcesi ol tarlada mezburlara müşarekete kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 57:³²⁹

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ashab-ı intikalden derecede mukaddem ancak kızı Hint'i ve kendinden mukaddem fevt olan kızı Zeynep'in oğlu Amr'ı ve ve Zeynep'in kızı Hatice'yi terk ettikte mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip nısfını Hint ve nısf-ı ahirini Amr ve Hatice bi-la bedel seviyyen zapt etmek istediklerinde Zeyd'in zevcesi ol tarlada mezburlara

---

³²⁶Mürteza, *age.*, 656.

³²⁷Mürteza, *age.*, 656.

³²⁸Mürteza, *age.*, 656-657.

³²⁹Mürteza, *age.*, 657.

müşarekete kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 58:³³⁰

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlaya tohum zer' ettikten sonra hasat ederken etmeden fevt olup oğlu Amr ile kızları Hint ve Zeynep'i ve zevcesi Hatice'yi terk eylese hasat ederek etmekle Hatice hâsıl olan ekinde hissesini almak istedikte, mezburlar Hatice'ye “ mücerret ol tarla âdiyen (adet olarak) bize intikal etmekle üzerinde olan ekin dahi bizim olmuş olur öyle olacak ol ekinde sana hisse vermeyip müstegillen biz alırız” demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 59:³³¹

Hint araziye-i emiriyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıfa iken fevt olup ancak oğlu Zeyd'i ve kendinden mukaddem fevt olan oğlunun oğlu Amr'ı terk ettikte mezburlar ber mucceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel seviyyen zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 60:³³²

Hint araziye-i emiriyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıfa iken fevt olup ancak oğlu Zeyd'i ve kendinden mukaddem fevt olan oğlu Amr'ın oğlu Bekr'i ve Amr'ın kızı Zeynep'i terk ettikte mezburlar ber mucceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip nısfını Zeyd ve nısf-ı ahirini seviyyen Bekr ve Zeynep bi-la bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 61:³³³

Zeyd Amr ile alel-iştirak tapu ile tasarrufunda olan tarlayı teğalluben müstekillen zapt eylese Amr ol tarladan hissesini Zeyd'den alıp zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 62:³³⁴

---

³³⁰Mürteza, *age.*, 657.

³³¹Mürteza, *age.*, 657-658.

³³²Mürteza, *age.*, 658.

³³³Mürteza, *age.*, 658.

³³⁴Mürteza, *age.*, 658.

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı irâe (göstermek) tahdit (hudut/sınır) edip tahminen yirmi beş dönümdür diye Amr'a izin sahib-i arzla ferağ ettikten sonra, ol tarlanın şu kadar dönüm ziyade olduğu zahir olsa, hala ol ziyadeye müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 63:³³⁵

Zeyd Amr'ın tapu ile tasarrufunda olan çayır yerini teğalluben zapt eylese Amr ol çayır yerini Zeyd'den alıp zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 64:³³⁶

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlada izin sahib-i arzla enginar fidanları ğars ettikten sonra fevt olsa vereseşi ol fidanları mülkiyet üzere zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. . (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 65:³³⁷

Zeyd'in emmioğulları bir miktar tarlalara iştirak üzere mutasarrıflar iken Zeyd “ol tarlaların rub'u benimdir” diye talep ettikte mezburlar ifraz edip ba'dehu izin sahib-i arzla ol tarlaları iktisâm edip Zeyd rub' hissesini müstekillen zapt eylese, hala beş sene mürurda Zeyd'in emmioğulları “ol tarlaların rub'u senin olduğunu isbat eyle ve illa senden alırsız” demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryani-zade Ahmed Esad ufiye anh)

Mesele 66:³³⁸

Zeyd Amr ile alel-iştirak tapu ile mutasarrıf olduğu tarlayı teğalluben müstekillen zapt ettikten sonra Zeyd fevt olup ol tarlayı Zeyd'in oğlu Bekr Zapt eylese, hala Amr ol tarladan hissesini Bekr'den almak istedikte Bekr mu'terif iken “ mücerret babam yedinde buldum” diye vermemeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 67:³³⁹

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlaya tohum zer'ettikten sonra hasat ederken etmeden fevt olup, kızı Hint'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Zeynep'i

---

³³⁵Mürteza, *age.*, 658.

³³⁶Mürteza, *age.*, 658-659.

³³⁷Mürteza, *age.*, 659.

³³⁸Mürteza, *age.*, 659.

³³⁹Mürteza, *age.*, 659.

terk eylese, hala hasat ederek etmekle Zeynep hâsıl olan ekinden hisse almak istedikte Hint Zeynep'e “ mücerret ol tarla âdiyen bana intikal etmekle üzerinde olan ekin dahi benim olmuş olur, öyle olacak ol ekinden sana hisse vermeyip mustekılleten ben alırım” demeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 68:³⁴⁰

Zeyd Amr sağır 'in tapu ile tasarrufunda olan tarlayı bir müddet teğalluben zapt ve ziraat eylese Amr baliğ oldukça ol tarlayı Zeyd'den alıp zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Sadettin ufiye anh)

Mesele 69:³⁴¹

Bu surette Amr müddet mezburede Zeyd'in ziraatı için noksan arz yahut ecir misil namına nesne almaya kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 70:³⁴²

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken bi-la velet ve la-ebeveyn fevt olup ancak li-ebeveyn kız karındaşı Hind-i sağireyi terk ettikte, sağire'nin vasisi Amr ol tarlayı sağire için tapuy-ı misliyle almayıp imtina' etmekle sahib-i arz ol tarlayı ecanipten Bekr'e tefviz eylese sağire baliğa oldukça ber muceb-i emr-i sultani Zeyd'in fevtinden beş sene geçmeden tapuy-u mislini verip ol tarlayı Bekr'den almaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 71:³⁴³

Zeyd medyunun dayinleri Zeyd'e “ senin mülk düyununa vefa etmemekle araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlaları ahara ferağ edip bedel ferağdan deynini eda eyle” diye cebre kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 72:³⁴⁴

Zeyd maraz-ı mevtinde³⁴⁵ araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı izin sahib-i arzla oğlunun oğlu Amr'a ferağ ettikten sonra Zeyd fevt olsa, hala

---

³⁴⁰Mürteza, *age.*, 659-660.

³⁴¹Mürteza, *age.*, 660.

³⁴²Mürteza, *age.*, 660.

³⁴³Mürteza, *age.*, 660.

³⁴⁴Mürteza, *age.*, 660.

³⁴⁵Ölüm hastalığı. Bkz. Erdoğan, *age.*, “Maraz-ı Mevt” md., 344.

Zeyd'in evladı “maraz-ı mevttte ferağ muteber değildir” diye ol tarlaya müdahaleye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 73:³⁴⁶

Zeyd tapu ile tasarrufunda olan tarlayı Amr'ın tapulu tarlasıyla izin sahib-i arzla mübadele edip Amr'ın Zeyd'den aldığı tarlaya Bekr müstehak çıkıp sahib-i arz huzurunda ba'de'dava vel isbat hüküm hakimle Amr'dan alacak, Amr dahi Zeyd'e bedel diye verdiği tarlayı Zeyd'den almaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 74:³⁴⁷

Zeyd-i sağır Amr ile müşterek tarlalara tapu ile mutasarrıf iken Zeyd'in vasisi Bekr ol tarlaları sahib-i arzın izni ve Amr'ın rızasıyla iktisam edip sağır'ın hissesini sağır için zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 75:³⁴⁸

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı Amr'a ferağ edip lakin izin sahib-i arz bulunmasa ferağ-ı mezbur muteber olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 76:³⁴⁹

Bu surette izin sahib-i arz bulunmadan Zeyd ashab-ı intikalden kimsesi olmadığı halde fevt olmakla sahib-i arz ol tarlayı ber muceb-i kanun-ı sultani ahara tefviz etmek istedikte Amr ferağ-ı mezbur'a binaen sahib-i arz men'a kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 77:³⁵⁰

Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlada izin sahib-i arzla eşcâr ğars eylese ol eşcâr Zeyd'in mülkü olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 78:³⁵¹

---

³⁴⁶Mürteza, *age.*, 661.

³⁴⁷Mürteza, *age.*, 661.

³⁴⁸Mürteza, *age.*, 661.

³⁴⁹Mürteza, *age.*, 661.

³⁵⁰Mürteza, *age.*, 661.

³⁵¹Mürteza, *age.*, 661-662.

Zeyd araziye-i mevkûftan mukâta'a ile tasarrufunda olan tarlayı Amr'a ferağ edip lakin izn-i müteveli bulunmasa ferağ-ı mezbur muteber olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 79:³⁵²

Zeyd Amr ve Bekr ile araziye-i emiriyeden ale'l -iştirak tapu ile mutasarrıf olduğu tarladan hissesini Amr'a izin sahib-i arzla bir miktar akçe bedel mukabelesinde ferağ ve teslim ettikten sonra hala Bekr şerik ve halît olmakla ber mucceb-i emr-i sultani beş sene geçmeden tapuy-ı mislinin nısfını verip hisse-i mezkûru Amr ile beraber tasarrufa kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 80:³⁵³

Zeyd tapu ile tasarrufunda olan tarlalarında hayvanları gezdirip otlatmak murat ettikte, garibinde tarlaları olan kimselere zararı yokken “mücerret hayvanlarını otlatmanı istemeyiz” diye bi-ğayri vechin men'e kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir es-Seyit Halil ufiye anh)

Mesele 81:³⁵⁴

Zeyd ve Amr iştirak üzere bir ormana tapu ile mutasarrıflar iken Zeyd ol ormanın bir miktarını Amr'ın izinsiz baltasıyla açıp tarla eylese hala Amr ol açılan tarlada Zeyd'e müşârik olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 82:³⁵⁵

Asâkir-i nizamiyeden olan Zeyd araziye-i emiriyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı ziraat etmeyip bir müddet ta'tîl eylese “bu misalle asâkir nizamiyenin tapu ile mutasarrıf oldukları arazileri ta'tîl olundukta mevtileri tebeyyün etmedikçe arazilerine ta'rîz olunmaya” diye emr-i sultani sadır olmuşken, sahib-i arz mücerret bir müddet ta'tîl olundu diye hılâf-ı emr ol tarlayı ahara tefvize kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 83:³⁵⁶

Zeyd araziye-i emiriyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup tarlası bi-la bedel kendine intikal eden kimsesi bunmamakla müstehak tapu olduğunda, üzerinde olan mülk eşcârı veresesine intikal etmekle verese emr-i sultani üzere ol tarlayı tapuy-ı

---

³⁵²Mürteza, *age.*, 662.

³⁵³Mürteza, *age.*, 662.

³⁵⁴Mürteza, *age.*, 662.

³⁵⁵Mürteza, *age.*, 662.

³⁵⁶Mürteza, *age.*, 663.

misliyle almaya talipler iken, sahib-i arz vereseye vermeyip hilâf-ı emr ahara tefvize kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 84:³⁵⁷

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup oğlu Amr'ı ve kızları Hint ve Zeynep'i ve kendinden mukaddem fevt olan oğlu Bekr'in oğlu Bişr'i ve kızı Hatice'yi ve kendinden mukaddem fevt olan oğlu Halit'in oğlu Velit'i ve Halit'in kızları Rukiye ve Ayşe'yi terk ettikte, mezburlar ber mucceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip sülüsü ehmasını seviyyen Amr ve Hint ve Zeynep ve humusunu kezalik Bişr ve Hatice ve hams bakiyeyi dahi kezalik Velit ve Rukiye ve Ayşe'ye bi-la bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 85:³⁵⁸

Araziye-i emiriyyeden tapu ile tarlalara mutasarrıf olan Zeyd bi-velet fevt olup ashab-ı tapudan ancak tarlalar bulunduğu mahalde sakine li-eb kız karındaşı Hint'i terk ettikte sahib-i arz ol tarlaları ecânip'den Amr'a tefviz, Amr dahi beş sene ol tarlaları zapt ve ziraat edip Hint bu müddette bi-la özür sukut ettikten sonra hala Hint “tapuy-ı misillerini verip ben alırım” diye hilâf-ı emr-i sultani ol tarlalara müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir İsmet Beyzade Arif Hikmet ufiye anhuma)

Mesele 86:³⁵⁹

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı Amr bi-tarîki'l âriye birkaç sene zapt ve ziraat ettikten sonra amr fevt oldukça oğlu Bekr ol tarlayı zapt eylese hala Zeyd ol tarlayı Bekr'den alıp kel-evvel zapt etmek istedikte, Bekr mu'terif “ekin birkaç sene vech-i muharrer üzere, babam zapt ve ziraat etmekle ol tarla benim olmuş olur” deyip Zeyd'i men'e kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir İsmet Beyzade Arif Hikmet ufiye anhuma)

Mesele 87:³⁶⁰

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken bi-la velet fevt olup anası Hint'i ve li-eb kız karındaşı Zeynep'i terk edip lakin Zeynep tarlanın olduğu mahalde sakine olmamakla Hint ber mucceb-i emr-i sultani ol tarlayı tapuy-ı misliyle

---

³⁵⁷Mürteza, *age.*, 663.

³⁵⁸Mürteza, *age.*, 663.

³⁵⁹Mürteza, *age.*, 663-664.

³⁶⁰Mürteza, *age.*, 664.

almak istedikte Zeynep mücerret kız karındaşı olmakla ol tarlayı tapu ile ben alırım diye Hint’i men’a kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu’l fakir Arif ufiye anh)

Mesele 88:³⁶¹

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ancak zevcesi Hint’i terk ettikte, Hint ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel zapt etmek istedikte, Zeyd’in li-ebeveyn er karındaşı evladı “mücerret karındaşı evladı olmakla ol tarlada Hint’e müşârik oluruz” demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu’l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 89:³⁶²

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken ashab-ı intikalden dereceden mukaddem kimsesi olmadığı halde fevt olup ancak zevcesi Hint’i terk ettikte, Hint ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel zapt etmek istedikte, Zeyd’in karındaşı evladı “ biz dahi ol tarladan hisse alırız demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu’l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 90:³⁶³

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlada sahib-i arz izinsiz eşcâr-ı müsmira ğarseylese, bahçe ittihaz edip ba’dehu üç sene mürur etmekle ol eşcâr-dan intifa’ (faydalanma) olunmak derecesine gelse, ber muceb-i emr-i sultani ol eşcâr kal’ ettirilmeyip hali üzere terk olunmak lazım olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 91:³⁶⁴

Bu surette sahib-i arz “mücerret iznimsiz ğars olundu” diye hılâf-ı emr ol eşcâr kal’a ettirmeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu’l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 92:³⁶⁵

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı sahib-i arz izinsiz oğlu Amr’a ferağ ve teslim ve Amr dahi ol tarlada mülk tahumunu nefsi için zer’ ettikten sonra hasat ederek etmeden Zeyd fevt olup, oğlu Amr’ı vesair evladı terk eylese hasat ederek edip Amr ekinini müstekillen ahz etmek istedikte, Zeyd’in sair evladı

---

³⁶¹Mürteza, *age.*, 664.

³⁶²Mürteza, *age.*, 664.

³⁶³Mürteza, *age.*, 665.

³⁶⁴Mürteza, *age.*, 665.

³⁶⁵Mürteza, *age.*, 665.

Amr'a mücerret ferağ mezbur'un adem-i sıhhatine binaen ol tarla cümlemize müşteriken intikal etmekle ekinde dahi sana müşârik oluruz demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 93:³⁶⁶

Bir karyede araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf olan Zeyd fevt olup, tarlası bi-la bedel kendine intikal eden kimse bulunmamakla müstehak tapu oldukta, hak tapu ashabından derecede mukaddem kimsesi olmamakla, sahib-i arz ol tarlayı karye-i mezbura ahalisinden olup tarlaya ihtiyacı olan Bekr, mücerret benim dahi tarlaya ihtiyacım olmakla tarlada sana müşârik olurum demeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 94:³⁶⁷

Bir karyede araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf olan Zeyd ashab-ı intikalden kimsesi olmadığı halde fevt olup, evvel tarla müstehak tapu oldukta hak tapu ashabından derecede mukaddem kimsesi olmamakla karye-i mezbura ahalisinden olup tarlaya ihtiyacı olan Amr'a ol tarlayı tapuy-ı misliyle al diye teklif olundukta, Amr almayıp imtina' etmekle sahib-i arz ol tarlayı karye-i uhra ahalisinden Bekr'e tevfiz eylese, hala Amr nadim olup ol tarlaya müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmed Muhtar ufiye anh)

Mesele 95:³⁶⁸

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken bi-la velet fevt olup hak tapu ashabından li-eb er karındaşı Amr'ı terk ettikte, sahib-i arz ol tarlayı tapu ile Amr'a verdikten sonra, Zeyd'in li-üm er karındaşı Bekr mücerret Zeyd'in li-üm er karındaşı olmakla ol tarlaya müdahaleye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 96:³⁶⁹

Zeyd'in tasarrufunda olan tarlayı su basıp yüz sene miktarı çekilmemekle Zeyd ziraat edemeyip ba'dehu bi-Emrillah-i Teâla su çekilip Zeyd dahi ziraat etmek murat ettikte, sipahi "otuz sene muattaldır" deyip tapu ile vermeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

---

³⁶⁶Mürteza, *age.*, 665.

³⁶⁷Mürteza, *age.*, 666.

³⁶⁸Mürteza, *age.*, 666.

³⁶⁹Mürteza, *age.*, 666.

Mesele 97:³⁷⁰

Zeyd tapu ile tasarrufunda olan tarlayı şu kadar akçe bedel mukabelesinde ferağ Amr'ı tevkil edip, Amr dahi tarlayı bedel mislinden noksan fahişle Bekr'e ferağ eylese, hala Zeyd ferağı muciz olmamakla ol tarlayı reâyâ sahib-i arzla Bekr'den alıp zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Arif ufiye anh)

Mesele 98:³⁷¹

Asâkir-i nizamiyeden olmayıp üç seneden beri ğaybet-i munkatı'a ile ğayb³⁷² ve mefkûd olan Zeyd'in araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı, Zeyd'in evlat ve ebeveyninden kimsesi olmayacak, sahib-i arz emr-i sultani üzere tapu ile tefvi-ze kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 99:³⁷³

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan (tarlayı) oğlu Amr'a ferağ edip lakin izin sahib-i arz bulunmadan Zeyd fevt olup, Amr'ı ve kızları Hint ve Zeynep'i terk ettikte, Hint ve Zeynep ol tarlayı intikal-i âdiye binaen Amr ile beraber zapt etmek istediklerinde, Amr “ferağ-ı mezbura binaen müstekillen benim olmuş olur” diye Hint ve Zeynep'i men' e kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 100:³⁷⁴

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken bi-la velet ve li-beveyn fevt olup ancak zevcesi Hint'i terk ettikte, Hint ol tarlayı ber muceb-i emr-i sultani tapuy-ı misliyle almak istedikte, Zeyd'in li-beveyn kız karındaşı oğlu Amr “mücerret kardeşi olmakla ol tarlayı tapuyla ben alırım” diye Hint'i men'e kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 101:³⁷⁵

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlayı bi-la nizâ³⁷⁶ on sene zapt ve tasarruf eylese, Zeyd ol tarlaların mahlûl ve tasarruf mezkûrun bi-ğayr-i hak olduğunu itiraf etmeyecek Zeyd için hak karar sabit olup ber muceb-i emr-i sultani yedine meccanen tapu

³⁷⁰Mürteza, *age.*, 666.

³⁷¹Mürteza, *age.*, 667.

³⁷²Yaşadığı bilinen fakat nerde olduğu bilinmeyen kimse. Bkz. Erdoğan, *age.*, “Gâib” md., 151.

³⁷³Mürteza, *age.*, 667.

³⁷⁴Mürteza, *age.*, 667.

³⁷⁵Mürteza, *age.*, 667.

³⁷⁶...zoraki almak... , Erdoğan, *age.*, “Nez” md., 454.

senedi verilmek lazım olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 102:³⁷⁷

Zeyd Hint ile ale'l iştirak tapu ile mutasarrıf olduğu tarlayı yirmi sene teğalluben müstekillen zapt ve tasarruf olsa hala Hint ol tarladan hissesini Zeyd'ten talep ettikte, Zeyd mu'terif iken muharrer veçh üzere yirmi sene zapt etmemle benim için hissende hak tasarruf sabit olmuş olur deyip vermemeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 103:³⁷⁸

Bir belde ahalisinden Zeyd ol beldeye müddet sefer (üç günlük yol) ba'id olan ahir bir diyara gittikte, Amr Zeyd'in ol beldede vaki araziye-i emiriyyeden ba tapu mutasarrıf olduğu tarlasını teğalluben zapt edip ba'dehu Zeyd dokuz sene mürurda ol beldeye geldikte, bir sene mürurundan sonra ol tarlayı Amr'dan dava murat ettikte, Amr mücerret “ on sene mürur etmekle davan mesmu'a olmaz” diye Zeyd'i davadan men'e kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Uryanizade Ahmet Esad ufiye anh)

Mesele 104:³⁷⁹

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı izin sahib-i arzla Amr'a şu kadar bedel akçe bedel mukabelesinde ferağ ve teslim ve kabz bedel ettikten sonra, Amr “ferağ mezbur tağrîr³⁸⁰ ve ğabin fahişle³⁸¹ olmuştu” diye sahib-i arz huzurunda dava tağrîr ve ğabin fahişi isbat edecek, ol tarlayı reâyâ sahib-i arzla Zeyd'e reddip bedel merkumu Zeyd'den almaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 105:³⁸²

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup oğlu Amr'ı ve kendinden mukaddem fevt olan ahir oğlu Bekr'in oğlu Bişr'i terk ettikte, Amr ve Bişr harç-ı intikalini verip, ol tarlayı ber muceb-i emr-i sultani bi-la tapu beraber zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

---

³⁷⁷Mürteza, *age.*, 667-668.

³⁷⁸Mürteza, *age.*, 668.

³⁷⁹Mürteza, *age.*, 668.

³⁸⁰...satılan malın gerçek durumunu göstermemek... Bkz. Erdoğan, *age.*, “Tağrîr” md., 534.

³⁸¹...aşırı kar sağlama hilede bulunma... Bkz. Erdoğan, *age.*, “Ğabn” md., 151.

³⁸²Mürteza, *age.*, 668.

Mesele 106:³⁸³

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup mevcut olan oğlu Amr'ı ve asâkir-i nizamiyeden olmayıp, ğaybet munkatı'a ile gâib ve mefkût olan ahir oğlu Bekr'i terk ettikte, Amr ol tarlayı emr-i sultaniye binaen bi-la tapu zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 107:³⁸⁴

Bu surette Zeyd'in fevtinden üç sene zarfında Bekr'in hayatında olduğu tahkik etmeden müddet mezkûra mürurdan sonra Bekr zuhur eylese Bekr hilâf-ı emr-i sultani ol tarlada Amr'a müşarekete kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 108:³⁸⁵

Bi-la velet ve-la ebeveyn fevt olan Zeyd'in tapu ile tasarrufunda olan tarlaları sahib-i arz tapu ile Amr'a tefviz ettikte, ol tarlalar içinde hüdâyi nâbite olan eşcâr dahi min gayri zikr tefviz mezkûrede dahile olur mu? El-cevap: Olur.

Mesele 109:³⁸⁶

Zeyd araziye-i emiriyyeden tapu ile tasarrufunda olan tarlayı Amr'ın tapu ile tasarrufunda olan tarla mukabelesinde izin sahib-i arzla Amr'a ferağ eylese, ferağ mezbur muteber olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Sadettin ufiye anh)

Mesele 110:³⁸⁷

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken bi-la velet fevt olup ancak anası Hint'i terk ettikte, Hint harç-ı intikalini verip ol tarlayı emr-i sultani üzere bi-la tapu zapta kadire olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Mehmet Refik ufiye anh)

Mesele 111:³⁸⁸

Zeyd sıhhatinde mülk çiftliğini semen-i malume Amr'a bey' ve teslim ettikten sonra kadimden ol çiftliğe tabiyetle zira' olunup, tapu ile tasarrufunda olan tarlaları ferağ etmeden Zeyd bi-la velet ve-la ebeveyn fevt olup hak tapu ashabından kimsesi olmamakla Amr ol tarlaları ber mucib-i emr-i sultani tapuy-ı misliyle almaya talip iken

---

³⁸³Mürteza, *age.*, 669.

³⁸⁴Mürteza, *age.*, 669.

³⁸⁵Mürteza, *age.*, 669.

³⁸⁶Mürteza, *age.*, 669.

³⁸⁷Mürteza, *age.*, 669.

³⁸⁸Mürteza, *age.*, 669-670.

sahib-i arz Amr'a vermeyip hilâf-ı emr-i ahara tefvize kadir olur mu? El-cevap: "Olmaz" olmalıdır. Lakin metinde cevap yazılmamıştır. (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 112.³⁸⁹

Zeyd sağirin tapu ile tasarrufunda olup mülk çiftlik menziline tabi olmayan tarlayı vasisi Amr'a ve Bekr'e ferağ eylese ferağ-ı mezbur muteber olur mu? El-cevap: Olmaz.

Mesele 113.³⁹⁰

Bu surette Amr ol tarlayı Bekr'e ferağ ettikten sonra Amr m'azûl ve yerine Bişr vasi oldukta, Bişr ferağ mezbur muteber olmamakla, ol tarlayı Bekr'den alıp sağır için zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Muhammet Sadettin ufiye anh)

Mesele 114.³⁹¹

Hint araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup li-beveyn er karındaşı Zeyd'i ve zevci Amr'ı terk ettikte, Zeyd ve Amr ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip sülüs-ü erbaini Zeyd ve rub'unu Amr bi-la bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Mehmet Refik ufiye anh)

Mesele 115.³⁹²

Hint araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ancak li-üm er karındaşı Zeyd'i ve zevci Amr'ı terk ettikte Zeyd ve Amr ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip sülüs-ü erbaini Zeyd ve rub'unu Amr bi-la bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Mehmet Refik ufiye anh)

Mesele 116.³⁹³

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup kızları Hint ve Zeynep'i ve kendinden mukaddem fevt olan oğlunun oğlu Amr'ı ve kendinden mukaddem fevt olan kızı Hatice'nin oğlu Bekr'i ve Hatice'nin kızları Rukiye ve Fatıma ve Ayşe'yi terk ettikte, mezburlar ol tarlanın harç-ı intikalini verip ber muceb-i emr-i sultani, selâse-i erba'ını Hint ve Zeynep ve Amr'a seviyyen verip ve rub'u bakiyi dahi Bekr ve Rukiye ve Fatıma ve Ayşe bi-la bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

---

³⁸⁹Mürteza, *age.*, 670.

³⁹⁰Mürteza, *age.*, 670.

³⁹¹Mürteza, *age.*, 670.

³⁹²Mürteza, *age.*, 670.

³⁹³Mürteza, *age.*, 670-671.

Mesele 117:³⁹⁴

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken bi-la velet ve-la ehfad ve-la ebeveyn fevt olup, hak tapu ashabından derecede mukaddem ancak li-ebeveyn er karındaşı Amr'ı terk ettikte, Amr ol tarlaları emr-i sultani üzere harç-ı intikalini verip zapt etmek istedikte, Zeyd'in li-ebeveyn kız karındaşı Hint mücerret kız karındaşı olmakla ol tarlada sana müşareke olurum demeye kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 118:³⁹⁵

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup, kendinden mukaddem fevt olan evladının evladı olmayıp ancak kızı Hint' i terk ettikte, Hint ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel zapta kadire olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 119:³⁹⁶

Zeyd araziye-i emiriyyeden mülk eşcâr veya tabiyetle ziraat ve tasarruf olunur binası olmayan tarlayı tapu ile mutasarrıf iken fevt olup, ber muceb-i emr-i sultani ashab-ı intikalden ve tapudan kimsesi olmamakla sahib-i arz ol tarlayı dilediğine tefviz murat ettikte, Zeyd'in mücerret emmi evladı olmalarıyla sahib-i arzı men'e kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Hasan Fehmi ufiye anh)

Mesele 120:³⁹⁷

Zeyd karındaşı Amr ile araziye-i emiriyyeden ale'l iştirak bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ancak kızı Hint'i terk ettikte, Hint ber muceb-i emr-i sultani ol tarladan Zeyd'in hissesinin harç-ı intikalini verip bi-la bedel zapt etmek istedikte “ mücerret karındaşı olmakla Zeyd'in hissesinde sana müşârik olurum demeye kadire olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 121:³⁹⁸

Zeyd tapu ile olan tarlayı oğlu Amr'a ferağ eder oldukça Amr Zeyd'i oluncaya değin gidip gözetmek şartıyla ferağ ve teslim ettikten sonra Zeyd fevt olsa, sair evladı ferağ mezbur muteber olmamakla ber muceb-i emr-i sultani ol tarladan hisselerinin

---

³⁹⁴Mürteza, *age.*, 671.

³⁹⁵Mürteza, *age.*, 671.

³⁹⁶Mürteza, *age.*, 671-672.

³⁹⁷Mürteza, *age.*, 672.

³⁹⁸Mürteza, *age.*, 672.

harç-ı intikalini verip re'y-i sahib-i arzla hisselerini Amr'dan alıp bi-la tapu zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 122:³⁹⁹

Zeyd ve Amr'ın tapu ile tasarrufunda olan tarlayı bir müddet teğalluben zapt ve ziraat eylese, Amr ol tarlayı Zeyd'den altıkta müddet mezburede Zeyd'in ziraat için Zeyd'den noksan-ı arz yahut ecir-i misil namına nesne almaya kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Ahmet Muhtar ufiye anh)

Mesele 123:⁴⁰⁰

Zeyd araziye-i emiriyyeden bir tarlaya tapu ile mutasarrıf iken fevt olup ancak, oğulları Amr ve Bekr'i ve kızı Hint'i ve kendinden mukaddem fevt olan oğlunun oğulları Bişr ve Halit'i ve yine kendinden mukaddem fevt olan kızının oğulları Velit ve Sait ve Esat ve Nezir'i ve yine kendinden mukaddem fevt olan kızının oğulları Reşit'i ve yine kendinden mukaddem fevt olan kızının kızları Zeynep ve Hatice'yi terk ettikte mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip, yedi hisseden üç hissesini seviyyen Amr ve Bekr ve Hint ve bir hissesini Bişr ve Halit ve diğer bir hissesini Velit ve Sait ve Esat ve Nezir ve ahir bir hissesini Reşit ve baki bir hisseyi dahi Zeynep ve Hatice'ye bi-la bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 124:⁴⁰¹

Hint araziye-i emiriyyeden mülk ebeniyye ve kerûm eşcârdan hâlî bedel oşr mukâtaalı bir tarlaya mutasarrıf iken fevt olup, ashab-ı intikalden ancak derecede mukaddem kızları Zeynep ve Hatice'yi terk ettikte, mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip bi-la bedel zapt etmek istediklerinde Hint'in li-ebeveyn er karındaşı Zeyd “ mücerret ol tarla mukâtaalı olmakla emlak gibi mevrûs olur öyle olacak, üç sehminden bir sehmi dahi ben zapt ederim” demeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 125:⁴⁰²

Zeyd'in bir kasaba haricinde yeri arz-ı miri ve etrafında taş duvar olup etrafında birkaç dip çapa (yer yer) mülk eşcârı olan bahçesinin içinde otuz dönüm miktarı cümle

---

³⁹⁹Mürteza, *age.*, 672.

⁴⁰⁰Mürteza, *age.*, 672-673.

⁴⁰¹Mürteza, *age.*, 673.

⁴⁰²Mürteza, *age.*, 673.

arsa bîzâ (boş) olup saban ile olunur olsa, hala Zeyd fevt olup oğulları Amr ve Bekr ve kızları Hint ve Zeynep'i terk ettikte, mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol yerin harç-ı intikalini verip bi-la bedel seviyyen zapt etmek iktiza ederken, Amr ve Bekr “mücerret saban ile ziraat olunan otuz dönüm hali yerin etrafında çâbecâ (yer yer) mülk eşcâr olmakla, ol yerin altı hisseden dört hissesini biz zapt ederiz” demeye kadir olurlar mı? El-cevap: Olmazlar. (Ketebehu'l fakir Hüseyin Hüsnü el-Çelebi ufiye anh)

Mesele 126:⁴⁰³

Bir karyenin hududu dâhilinde olup ba-tapu tasarruf olunan araziye mutasarrıf bulunan Zeyd diğer karye karye ahalisinden Amr ferağ olduğu halde evvel araziyenin bulunduğu karye ahalisinden yere zarureti olan Bekr, ol araziye bedel-i misliyle bir seneye kadar talep ve davaya kadir olur mu? El-cevap: Olur. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

Mesele 127:⁴⁰⁴

Zeyd araziye-i emiriyyeden mülk ebeniyye ve kerûm ve eşcârdan hali bedel öşr mukâtaalı bir tarlaya mutasarrıf iken fevt olup, ancak li-ebeveyn er karındaşları Amr ve Bekr'i ve zevcesi Hint'i terk ettikte, mezburlar ber muceb-i emr-i sultani ol tarlanın harç-ı intikalini verip, selâse-i erbaini Amr ve Bekr ve bir rub'unu Hint bila bedel zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Musa Kazım ufiye anh)

2.1.1.2.4. Babu'l-mer'a

Mesele 1:⁴⁰⁵

Bir karye ahalisinin mer'ây-ı kadimlerinden olan yerin bir miktarını sahib-i arz tapu ile Zeyd'e vermeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin ufiye anhuma)

Mesele 2:⁴⁰⁶

Zeyd bir karye kurbunda olan bir miktar arazi için “mukâtaa ile tasarrufumda olup mahsus koyun kışlağıdır” diye sahib-i arz huzurunda dava ve ikamet beyyine edip ahali-i karye kadimden cümle karyemiz ahalisinin mer'âsıdır diye dava ve ikamet-i beyyine eyleseler, mer'ây-ı kadim olduğu meşhur ve mütevatir iken, Zeyd ol araziye

---

⁴⁰³Mürteza, *age.*, 674.

⁴⁰⁴Mürteza, *age.*, 674.

⁴⁰⁵Mürteza, *age.*, 674.

⁴⁰⁶Mürteza, *age.*, 674.

mer'â olmak üzere tasarrufundan karyeyi men edip müstakillen koyun kışlağı etmeye kadir olur mu? El-cevap: Olmaz. (Ketebehu'l fakir İsmet Beyzade Arif Hikmet ufiye anhuma)

Mesele 3:⁴⁰⁷

Bir karye ahalisinin mahsus mer'â-i kadimlerinde karye-i uhrâ ahalisinden birkaç kimseler bi-ğayr-i hak hayvanlarını gezdirip otlatır olsalar, karye-i evvel ahali ol kimseleri men'e kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Muhammed Sadettin ufiye anh)

Mesele 4:⁴⁰⁸

Bir karyede Zeyd'in tasarrufunda olan bir miktar arazi için karye-i mezbura ahali "ol arazi karyemizin mahsus ve muayyen mer'âsındandır" diye Zeyd'den sahib-i arz huzurunda dava ve Zeyd inkâr eylese, ahali ol arazi karyeleri merasında olduğunu isbat edecek ol araziye mer'âları olmak üzere zapta kadir olurlar mı? El-cevap: Olurlar. (Ketebehu'l fakir Muhammed Sadettin ufiye anh)

Mecmua-i Cedide, hicri (sav) 1319 yılı mübarek Ramazan Ayının öncesine tesadüf ederek, kudretli Allah' ın Halifesi (olan) Efendimiz Sultanoğlu Sultanoğlu Sultan Reşat Han'ın destekleriyle İstanbul Matbaâ-i Hayriyyede basımı tamamlanmıştır...

2.1.2. Fetvaların Değerlendirilmesi

Yukarda transkripsiyonunu verdiğimiz İlâveli Mecmûa-i Cedîde'nin feraiz bahsindeki fetvalar ile alakalı bazı bilgilere değinmek istiyorum. Değerlendirmelerde kolaylık olması bakımından fetvaları numaralandırdık ve fetvaları mesele diye isimlendirdik. Bazı fetvalar birbirine benzemesi sebebiyle tekrara kaçmamak adına daha önce işlenmiş meselenin numarasını verdik. Fetvalardaki bazı terim ifadeleri dipnotta açıkladık. Bunun yanısıra Osmanlıca garib kelimeleri parantez içinde vermekle iktifa ettik. Bu surette diyerek başlayan, bir önceki mesele ile ilintili meselelere de ayrı bir numara verip ayrıca değerlendirdik. Bunların başına "bir önceki meselenin devamı olarak veya yukarıdaki meselenin devamı:" ibarelerini ekledik.

Tablo 4 Bu surette diye başlayan fetvaların bab başlıklarına göre genel dağılımı.

Kitabu'l Ferâiz	fi'l Haml	fi'l Arâzi	Babu'l Mera	Toplam
37	1	12	---	50

⁴⁰⁷Mürteza, *age.*, 675.

⁴⁰⁸Mürteza, *age.*, 675.

2.1.2.1. Kitâbu'l-ferâiz

Mesele 1:

Mirası hak etmeyi engelleyen faktörlerden birisi de kölelik veya kısmi köleliktir (ümmü'l veled gibi).⁴⁰⁹ Ümmü'l veled, efendisinin azat ettim demediği veya efendisi ölmediği müddetçe hür olmaz.⁴¹⁰ Bu itibarla meseledeki (Hatice) teyzesi Hint'den kalan mirası annesinin (Zeynep) köleliği devam ettiği için terikenin tamamını almaya hak sahibi olur.

“İslâm hukukunda köle esas itibariyle annenin statüsüne tâbidir. Hür bir baba ile köle bir anneden doğan çocuk köledir ve bu kölenin mülkiyeti annenin efendisine aittir. Bunun istisnası efendi ile onun câriyesinden doğan çocuk olup bu çocuk hürdür.”⁴¹¹

Hatice, terikenin tamamını alması bu sebeple mümkün olmuştur.

Mesele 2:

Bu fetvada 1. meselenin zıddı olarak baba köle, anne hürdür. Kölelikte statü, annenin statüsüne göre belirlenir. Anne hür olduğu için babasının köleliği o kişiye sirayet etmez. Bu takdirde kişi hür kabul edilir. Meselede miras paylaşımı geride kalan anne, ana-baba bir kız kardeş ile ana bir erkek kardeş arasında pay ediliyor. Mirastaki payları kırk halde anlatıldığı gibi: Anne (ölenin kardeşleri ile beraber olduğu için)1/6, ab kız-kardeş (birtane olduğu için) ½, a erkek kardeş(birtane olduğu için) 1/6 hisse alırlar. Fetvada bu minvaldedir.

Mesele 3:

Bu mesele yukarıdakinin devamıdır. Zira babanın köle olduğunu bir önceki meseleden anladık. Daha önceden bilindiği gibi kölelik mirasa engeldir. Köle olan babaya mirastan pay verilmediği için velâ cihetinden babayı köle eden kimseye de pay yoktur.

Mesele 4:

---

⁴⁰⁹Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.), 5: 224; Sahibi için onun ikrarı ile çocuk doğuran cariye. Bkz. Erdoğan, *age.*, “Ümmü'l Veled” md., 592.

⁴¹⁰Ali Haydar Efendi, *age.*, 27.

⁴¹¹Mehmet Âkif Aydın - Muhammed Hamîdullah, “Köle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26 (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 239.

Mesele adilane gerçekleşmiştir. Teğalluben ve müstakilleten ifadelerine açıklık getirmek lazımdır. Hanefiler'in genel kabulüne göre terike: Aynında (mülkiyetinde) başkalarının hakkı bulunmayan, ölünün geride bıraktığı maldır.⁴¹² *Terikeye dâhil bir arsayı zorla ve tek başına alan Hint'in hissedeki payı kendisine aittir, lakin diğer hisse sahiplerinin ki kendine ait değildir.* Mecelle kaidesi gereği “*Bilâ sebab-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahzeylemesi câiz olmaz.*”⁴¹³ Sahiplerine geri verilmelidir.⁴¹⁴

Mesele 5:

Terikenin taksimatı bir önceki meselede olduğu gibi âdilane gerçekleşmiştir. Lakin teğallub ve *müstegillet* ile ilgili malumat bir önceki fetvada zikredildiği için burada bahsetmeyi lüzumlu görmedik. Bu meselede fuzulinin akdi mevzu bahistir. Fuzuli'nin işlemleri geçerlidir, fakat temsil ettiği kimsenin onayına bağlıdır.⁴¹⁵ Kaldı ki “bey-i mucizler olmayıp” ifadesiyle bu satışa onay vermedikleri açıkça ortadadır. Meselede, fuzûlî (Hint) dört kız ve bir oğul adına yapmış olduğu bu akdin tamamı geçerli değildir. Lakin maliki bulunduğu mezkûr menzildeki hissesi kadarı geçerlidir.

Mesele 6:

Zevi'l erhâm'da mirasın dağıtılması“ ehl-i karâbet”⁴¹⁶, e göre dört sınıftan oluşmaktadır. Meseledeki örnekleme üçüncü sınıfa girmektedir. Bunlar öz, ab. , bb. , kız kardeş çocukları ve öz, ab. , bb. erkek kardeş kızlarıdır. Ashâbu'l ferâizden ve asabeden kimse olmadığı için zevi'l erhamdan mirasçı olmuşlardır.⁴¹⁷ Öz erkek kardeş kızları, babalarının asabe olmaları sebebiyle terikenin tamamını alırlar.⁴¹⁸ İki kişi oldukları için terekenin tamamını aralarında eşit olarak bölüşürler.

Mesele 7:

Beytü'l mâl mirası alması için, terikedeki hakkı olanlardan hiçbirinin bulunmaması gerekir. Sadece ashab-ı ferâiz'den karı veya kocanın mirasçı olarak bulunması duru-

---

⁴¹²İbn-i Âbidîn, *Reddü'l Muhtâr ale'dürrü'l Muhtâr Şerh-i Tenvîru'l Ebsâr*, (Riyad: Dâr-u ilmi'l Kutup, t.y.), 10: 493; Ali Haydar Efendi, *age.*, 12; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 1: 429.

⁴¹³Mecelle, md. 97.

⁴¹⁴Bilmen, *age.*, 5: 214.

⁴¹⁵Şemsuddin es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Beirut: Dâru'l Mağfire, 1989), 13: 153; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 2002), 203-205; Beşir Gözübenli, “Fuzuli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 239-240.

⁴¹⁶Zevi'l erhâm'ın mirası dağıtılırken ölüye yakınlığı temel alanlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamza Aktan, *Mukayeseli İslam Miras Hukuku* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1991), 223-224.

⁴¹⁷Aktan, *age.*, 222.

⁴¹⁸Aktan, *age.*, 233.

munda, muayyen hisselerini alırlar. Bakiye ise beytü'l mâle kalır.⁴¹⁹ Bu mevzuda hazinenin mirası alması mirasçılık sebebiyle değil sahipsiz mal olması itibariyledir.⁴²⁰

Mesele 8:

Münâseha (terikenin taksimatından evvel varislerden birinin veya bir kaçının ölmesi)⁴²¹ ve mevle'l atâka (asabe-i nesebiyyeden kimse bulunmadığı takdirde velâ sebebi ile asabe-i sebebiyyeden varis olma durumu)⁴²² ile her iki irsiyet cinsinden mirasın aktarımı mevzu edilmiştir.

Me'haz'da fetvada işlenen münâseha ve mevle'l atâka konuları ile alakalı dakik bilgi yoktur. Terikenin taksimatı ve varis olmaya hak kazananlar mevzu edilmiştir. Mülteka'l Ebhur'un ferâiz bahsinin hemen baş tarafı alıntılanmıştır.

Mesele 9:

Zevi'l erhâmın mirasçılığını detaylı bir şekilde işlendiği ve üçte bir vasiyet edilen şahsın mirasçılığını aynı meselede gösteren bir fetvadır. Mevzu edilecek bir husus yoktur. Adilane⁴²³ bir taksim olmuştur.

Mesele 10:

Mirasın intikali konusu Kur'an sünnet ve icmaya dayanır⁴²⁴. Kur'an-ı Kerim'de en detaylı olarak anlatılan konuların başında miras ayetleri gelmektedir. Bu ayetlerin sonunda vasiyyet ve farz kılma ifadeleri geçmektedir. Genel bir ifadeyle "hududullah" yani Allah'ın koyduğu kesin çizgi anlamına geldiği için, miras ile alakalı konularda muhalif tutum ve davranışlar kişiyi dini olarak ağır bir sonuca sürükleyebilir.⁴²⁵ Kaldı ki kişinin fetvada geçtiği şekliyle mirastan mahrum bırakılması irs'in manilerinde de⁴²⁶ mevcut değildir. Me'hazda denildiği gibi neseb bir defa sabit olunca red yoktur.⁴²⁷

Mesele 11:

Mu'tak: Sahibi tarafından azat edilmiş köle demektir.⁴²⁸ İrs'in mani ortadan kalkınca Hint'in mirastaki payını alması caizdir.

⁴¹⁹ Ali Haydar Efendi, *age.*, 26; Berki, *age.*, 135; Aktan, *age.*, 246.

⁴²⁰ Ali Haydar Efendi, *age.*, 26; Aktan, *age.*, 246.

⁴²¹ Ali Haydar Efendi, *age.*, 104; Berki, *age.*, 157; Aktan, *age.*, 180.

⁴²² Bilmen, *age.*, 5: 277.

⁴²³ Hisselerin mahrece denk olması durumudur. Bkz. Mehmet Şener, "Miras Terimleri", *DEÜİFD*, sy. 8 (1994): 26.

⁴²⁴ Ali Haydar Efendi, *age.*, 10.

⁴²⁵ İsmail Karagöz, *Kur'an ve Miras*, (Ankara: Kar Yayınları, 2016), 51-52.

⁴²⁶ "Katl, kölelik, din ayrılığı ve uyruk (ülke) ayrılığı gibi..." bk. Bilmen, *age.*, 5: 223-226; Halebi, *age.*, 930-931.

⁴²⁷ Haskefi, *age.*, 523.

⁴²⁸ Erdoğan, *age.*, "Mu'tak" md., 402.

Mesele 12:

Koca terikenin yarısını alır zira çocuk yoktur. Kuvvet-i karâbet muvacehesinde asabeden oğul olsaydı mutik (azat eden) leri sakıt ederdi.⁴²⁹ Azat eden mevlanın kendisi, kendisi bulunmadığı takdirde erkek asabeleri, asabe sıfatıyla ölüye mirasçı olurlar.⁴³⁰ Köle olan Rukiye, kız kardeşlere miras kalmasından dolayı mirasçı olmuşlardır.⁴³¹ Erkek kardeşle birlikte buldukları için ikili birli terikeden hisselerini alırlar.

Mesele 13:

İrsin manilerinden biriside ölüm tarihinde meçhuliyettir. İki yakın (baba oğul veya karı koca gibi) birlikte ölmeleri durumunda, hangisinin önce öldüğü bilinemediği için birbirlerine mirasçı olamazlar, malları sağ olan mirasçılara pay edilir.⁴³²

Mesele 14:

İrs'in manilerinden birisi uyruk & devlet farkıdır. Lakin bu gayr-ı müslimler arasında cereyan eden bir husustur. Müslümanlarda tebea farklılığı mirasa engel değildir.⁴³³ *Bu konuda İki düşman devlet'in tebası birbirine mirasçı olamamasının sebebi, birbirlerinin arasında canlarına kastedecek şekilde düşmanlık bulunmasıdır. Fakat mirasta ise varisi bulunduğu kimseye yakınlığı⁴³⁴ ön plandadır. "Zira katl irse mani olmasının sebeplerinden biriside budur denebilir". Fakat iki devlet arasında sulh olup birliktelik artarsa, o iki memleket bir dâr (millet & devlet) sayılır. İki tebanın birbirlerine mirasçı olabilmeleri mümkün olur.*⁴³⁵

Mesele 15:

Hint zevi'l erhâmda üçüncü sınıf mirasçı olup tek başına bulunması sebebiyle mirasın tamamını alır.⁴³⁶

Mesele 16:

Bir önceki fetva ile ilgisi münasebetiyle, Beytü'l mâl'in mirası alması için, terikede hakkı olanlardan hiçbirinin bulunmaması gerekir. Sadece ashab-ı ferâiz'den karı veya kocanın mirasçı olarak bulunması durumunda, muayyen hisselerini alırlar. Bakiye

---

⁴²⁹ Aktan, *age.*, 88.

⁴³⁰ Aktan, *age.*, 88.

⁴³¹ Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁴³² Bilmen, *age.*, 5: 228-230; Berki, *age.*, 34.

⁴³³ Bilmen, *age.*, 5: 230; Berki, *age.*, 34.

⁴³⁴ Zarar vermeyeceğinden emin olma durumu...

⁴³⁵ Bilmen, *age.*, 5: 226-227

⁴³⁶ Aktan, *age.*, 33.

ise beytü'l mâle kalır. Bu mevzuda hazinenin mirası alması mirasçılık sebebiyle değil sahib-isiz mal olması itibariyledir.⁴³⁷

Mesele 17:

Tebeâ-i müşarun ileyha (daha önce bahsedilen tebaa) ifadesi Tebeâ-i Devlet-i Âliyye-i İslamiyye ifadesinden sonra geldiği için, bu fetvada İslam Devleti tebasından anlamına geliyor. Bu sebeple tebea farkı bulunmayan zimmî olan gayr- müslimlerin birbirlerine varis olmalarında bir sakınca yoktur.

Mesele 18:

Bir önceki fetvanın devamı olarak, her ne kadar ırsi yakınlık mevcut isede uyruk farkı gayr-ı müslimlerde mirasa engeldir.⁴³⁸

Mesele 19:

Sadece ashab-ı ferâiz'den karı veya kocanın mirasçı olarak bulunması durumunda, muayyen hisselerini alırlar. Bakiye ise beytü'l mâle kalır.

Mesele 20:

Bu meseledeki farklılık iki eş, amcaoğlu ve mûsâ leh'in bir arada terikeye mirasçı olarak katılmalarıdır. Bir erkeğin öldüğünde mirasçı olarak birden fazla eş bırakması durumunda, bir eşin alacağı hisse aralarında eşit olarak bölüştürülür.⁴³⁹ Bi-nefsihi asabelerden 13. Sıradaki öz amcaoğu meselede bakiyeyi almıştır.⁴⁴⁰

Mesele 21:

Terikedede sadece koca ve ab. Kız kardeş'in bulunması durumunda hisseleri kırk halde zikredildiği (1/2) gibi terikeyi eşit olarak bölüşürler.

Mesele 22:

Bir önceki meselenin devamı olarak, b. er. kardeş terikeye katıldığında bakiyeyi alır. Lakin koca ve öz kız kardeş terikeyi müsavi olarak bölüştükleri için bakiye kalmamıştır. Bir başka deyişle ölüye yakınlığı daha fazla olan uzaktakini mirasçılıktan düşürür (kuvvet-i karâbet).⁴⁴¹

Mesele 23:

---

⁴³⁷Mesele 7'nin izahatına bkz.

⁴³⁸Bilmen, *age.*, 5: 227.

⁴³⁹Berki, *age.*, 49.

⁴⁴⁰Aktan, *age.*, 170.

⁴⁴¹Ali Haydar Efendi, *age.*, 35.

Meselede hata gibi görünen ama hata olmayan önemli bir husus vardır. Asabeden birinin bulunması beytü'l mâl'e terikeden mal kalmasına manidir.⁴⁴² *Lakin mutiklerden Zeyd ölmüştür. Köleyi kendi mülkiyetine intikalinden sonra azat etmesi, çocuklarını da velâ cihetinden mirasçı yapmıştır. Hisselerini alabilecek asabeden bir yakınının bulunmaması sebebiyle hissesi beytü'l mâl'e intikal etmiştir.*⁴⁴³ Bu konuda Hz. Peygamberin “ Ben mirasçısı olmayanın mirasçısıyım...” hadisi delil olarak gösterilebilir.⁴⁴⁴

Mesele 24:

Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder fakat ahash-ı ferâizine e-intikal etmez. Bu sebepten mutikin kızına mirasta pay yoktur.⁴⁴⁵

Mesele 25:

Azat eden azat eden, aynı azan eden hükmünde asabe-i sebebiyyedir.⁴⁴⁶ Mirasçı olarak tek kalması durumunda terekenin tamamını alır. (Bkz. Ferâiz cetveli asabe kısmı, azat eden.)

Mesele 26:

Bu mesele yukarıda geçen 23. meseleden tek farkı, vefat eden mutiklerin hisselerini alabilecek asabeden varislerinin olmalarıdır. Bu sebepten beytü'l mâl'e intikal eden bir mal söz konusu değildir.

Mesele 27:

Mesele 21 de detaylıca anlatılmıştır.

Mesele 28:

Kölelik mirasa engeldir. Bu sebeple mirasçı olamamıştır.

Mesele 29:

Münâseha, terekenin taksiminden önce bir veya daha fazla mirasçının ölmesi durumudur. Sonradan ölenin mirasçıları önceden ölenin mirasçılarından ibaret ise (sadece kardeşlerini mirasçı bırakan kelâle mirasçılığında olduğu gibi) ve hisselerde bir değişiklik söz konusu değil ise bir meselede taksimat yapılır. Fakat sonradan ölenin mirasçıları farklı ise o takdirde her ölüye ayrı mesele kurulur.⁴⁴⁷ *Esasen münâseha konusunu*

⁴⁴²Berki, *age.*, 135.

⁴⁴³Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, (Riyad: Mektebetu'l Meârif, t.y.), Fer'aiz, 8., 515.

⁴⁴⁴Aktan, *age.*, 246.

⁴⁴⁵Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁴⁴⁶Berki, *age.*, 78/80. (bkz. 13. Mesele).

⁴⁴⁷Berki, *age.*, 157.

ortak hisseli mallarda dükkân, arsa ve mülk arazilerde ortaya çıkmaktadır. Beytü'l mâl hisse alamayacak olsaydı mesele daha da fazla hissedar ile birlikte epey uzayacaktı.

Beytü'l mâl'in mirası alması konusu daha önce işlenmiştir. Sadece zevcenin kaldığı duruma bir örnek vardır. Bu konularla alakalı geçtiğimiz meselelerde teferruatlı izahatlara yer verdik.⁴⁴⁸

Mesele 30:

Uyruk farkı sadece gayr-ı Müslimlerin mirasçılığında geçerlidir.⁴⁴⁹ Bundan dolayı farklı memleketlerde yaşayan öz erkek ve kız kardeşler mirastan mahrumdurlar. Muris'in aynı milletten olan ve zevi'l erhâmın üçüncü sınıf mirasçılarından öz kız kardeş kızı Rukiye terikeyi tek başına almıştır.⁴⁵⁰

Mesele 31:

Hanefiler'in genel kabulüne göre terike: Aynında (mülkiyetinde) başkalarının hakkı bulunmayan, ölünün geride bıraktığı maldır.⁴⁵¹ *Zorla terikeyi alan Amr'in hisse-deki payı kendisine aittir, lakin diğer hisse sahiplerinin ki kendine ait değildir. Başka bir deyişle bu hâdise mirasta hissesi olan kişilerin haklarını bir nevi gasb⁴⁵² etmek demektir. Gasb, evvel emirde günahdır. Nisa 4/29'da “ Ey iman edenler mallarınızı aranızda batıl şekilde yemeyin” ayetinde ki ‘batıl’ kelimesi ribâ, gasb ve kumar gibi kötü hareketlere yorumlanmıştır. Gasb ile elde edilen nesne, şer-i şerife göre mal kabul edilmez zira geri verilmelidir.⁴⁵³ Zayi olması durumunda da tazmini gereklidir.⁴⁵⁴ Böyle bir mal miras olarak intikal de edemez. Mecelle kaidesi gereği “*Bilâ sebeb-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahzylemesi câiz olmaz.*”⁴⁵⁵ sahiplerine geri verilmelidir.⁴⁵⁶ Meselede ki mezkûr hisse sahipleri (Hind, Rukiye Hatice, Zeynep) , zorla terikeyi alan (Amr)'in çocuklarından mirastaki paylarını alabilirler.*

Mesele 32:

⁴⁴⁸Bkz. Mesele 7, 16 ve 19.

⁴⁴⁹Bilmen, *age.*, 5: 230; Berki, *age.*, 34.

⁴⁵⁰Aktan, *age.*, 222.

⁴⁵¹İbn-i Âbidîn, *Reddü'l Muhtâr ale'dürrü'l Muhtâr Şerh-i Tenvîru'l Ebsâr* (Riyad: Dâr-u İlmî'l Kutup, t.y.), 10: 493; Ali Haydar Efendi, *age.*, 12; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul, İz Yayıncılık, 2009), 1: 429.

⁴⁵²Bilmen, *age.*, 7: 330-331.

⁴⁵³Kayserili Mesut Efendi, *Mirât-ı Mecelle*, (İstanbul: Âsitâne, t.y.), 37. “Güzelhisari'nin Menâfiu' d-Dekâik adlı eserinden alıntı yapmıştır.” ; Ansay, *age.*, 207-210; Bilmen, *age.*, 5: 214

⁴⁵⁴Bilmen, *age.*, 7: 333; Ansay, *age.*, 207-210; Karaman, *age.*, 2: 478-482; Mehmet Âkif Aydın, “Gasp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 388-390.

⁴⁵⁵Mecelle, md. 97.

⁴⁵⁶Bilmen, *age.*, 5: 214

Münâseha beş kademeli olmuştur. Mirasçılarının azlığı mahrecin düşük olmasını sağlamıştır. Münâseha meselesinin çözümü esnasında birinci ve ikinci işlemlerde reddiye⁴⁵⁷ meselesi gündeme girince mesele dahada girift bir hale gelmiştir. Koca ve karıya red yoktur.⁴⁵⁸ Birinci basamakta kıza ikinci basamakta anaya red vardır. İki meselede payları toplamın mahreç olarak alınması ile çözülmüştür. Münaseha meselesinin çözümü-
münün son basamağında mutikin oğlunun oğlu meseleye dâhil olmuştur. Mutikin erkek asabesi ne kadar aşağı olursa olsun velâ cihetinden varis olmuştur. Ayrıca eserde bu fetvanın altında şeyhülislâm ismi zikredilmemiştir.⁴⁵⁹

Mesele 33:

Asabe üç sınıftan müteşekkildir. Bunlar bi nefsihi asabe, bi ğayrihi asabe, mea' ğayrihi asabeliklerdir. Sırasıyla birinci derecedeki ikinciye, ikinci derecedeki üçüncü derecedekine öncelenir. Ya sakıt eder veya hacb-ı noksana tabi tutar.⁴⁶⁰ Oğlun oğlunun oğlu bi nefsihi asabe Oğlun kızı ise bi ğayrihi asabedir. Oğlun oğlunun oğlu, oğlun kızını asabe yapar.⁴⁶¹

Me'hazdaki nakilin hilafına meselede eşit olarak hisse paylaşılır denmiştir. *Lakin fetvada bir yanlışlık söz konusudur ya da matbağa hatası mevcuttur. Fetvalar, Şeyhülislam'ın fetvayı vermesi, kaleme alınması, fetva formuna sokulması ve arşive kaydedilmesi gibi birçok işlemde geçmektedir. Fetvahanedeki bu yolculuk esnasında, fetvadaki yanlışlığın fark edilmesi kuvvetle muhtemeldir. Kanaatimiz matbağa hatası yönündedir. Çünkü Oğul kızı ile oğlun oğlunun oğlu bir mesele de varis olsalar ikili birli tak-simata dâhil olurlar.*⁴⁶²

Mesele 34:

İhtilâf-ı dâreyn daha önceki meselelerimizde geçtiği üzere gayr-ı müslimler arasında geçerliydi.⁴⁶³ Meselede öz erkek kardeşler asabeden oldukları halde, farklı milletten olmaları sebebiyle hacb-ı hırmana uğramışlardır. Aynı milletten olup asabeden mirası alacak kimse bulunmayınca terike zevi'l erhamın üçüncü sınıf varislerinden, öz kız

⁴⁵⁷“Asabeden kimse bulunmadığında ashâb-ı ferâizden artan malın yine ashâb-ı ferâize hisseleri nisbetinde dağıtılması işlemidir.” Bkz. Cürçânî, *age.*, 121-122; Ali Haydar Efendi, *age.*, 12;

⁴⁵⁸Cürçânî, *age.*, 122; Ali Haydar Efendi, *age.*, 100.

⁴⁵⁹Mürteza, *age.*, 601.

⁴⁶⁰Ali Haydar Efendi, *age.*, 33.

⁴⁶¹Mevsilî, *age.*, 5: 551; Cürçânî, *age.*, 80-81; Ali Haydar Efendi, *age.*, 49 ve 67; Bilmen, *age.*, 5: 274; Ansay, *age.*, 270-271; Berki, *age.*, 75; Karaman, *age.*, 1: 465; Aktan, *age.*, 171;

⁴⁶²Cürçânî, *age.*, 80-81; Aktan, *age.*, 222.

⁴⁶³Bilmen, *age.*, 5: 230; Berki, *age.*, 34; Bu konudaki tartışmalar için bkz. Kâşif Hamdi Okur, “İslam Hukukunda Miras Engeli Olarak Din Ayrılığı”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 3 (2007): 95-119.

kardeş kızları (Zeynep ve Hatice) ye kalmıştır. Zevi'l erham'dan öz kız kardeş kızları terikeyi aralarında eşit olarak paylaşmışlardır.

Mesele 35:

Aynı devlette yaşayan ve iki farklı dine mensup (Ortodoks kardeşten Yahudi kardeşe) gayr-ı müslimler arasında veraset devam eder.⁴⁶⁴ Haddizatında ihtilâf-ı din müslümanlar arasında geçerlidir.⁴⁶⁵ Yahudi kardeş asabeden ve tek başına olması hasebiyle terikeyi tek başına alır.

Mesele 36:

Hukukî birtakım sonuçlar doğuran evlatlık müessesesi dinimizce kabul görmemiştir.⁴⁶⁶ Aharat oğulluğu veya evlatlık hiçbir şekilde mirastan pay alamaz. Malın üçte birini aşmayacak şekilde vasiyette bulunması durumu müstesna...

Mesele 37:

Yukarıda geçen meselelerde açıklanmıştır. (Bkz. Mesele 34, 30, 17, 14.) Bir ayrıntı olarak, ölüm tarihi kilit noktadır.⁴⁶⁷ Varisin ölüm anındaki murisin dini ne ise ona göre amel edilir. Müslüman olma işi varisin ölümünden sonra meydana gelmesi mirasa engel teşkil etmez.⁴⁶⁸

Mesele 38:

Mesele izahtan vâreste olarak bir önceki meselenin zıddıdır.

Mesele 39:

Bir önceki meselenin devamı olarak, ihtilâf-u dâr engeli devrededir.

Mesele 40:

Münâseha ikinci basamakta çözülmüştür. Meselenin ikinci basamağında murise (Hint) asabe-i nesebiyyeden dedesinin cüzü (Amr ve Bekr), farz sahiplerinden kimse olmaması sebebiyle mirasın tamamını eşit olarak almışlardır.

Mesele 41:

---

⁴⁶⁴Bazı ulemaya göre: mirasın tevarüsü için din farkı sadece Yahudilik ve İseviliktir. Bunun dışındakilerin bir birine mirasçı olamayacağı görüşündedirler. Bkz. Cürçânî, *age.*, 52; Karaman, *age.*, 1: 426.

⁴⁶⁵Ali Haydar Efendi, *age.*, 29; Okur, *agmk.*, 99-104.

⁴⁶⁶Ahzâb, 33/4-5; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen*, (Beyrut: Daru'l er-Risaleti'l Alemiyyeti), Hudûd, 36, 6: 2009; Ansay, *age.*, 240-241; Sadeddin Berki, *Kur'anda Veraset Sistemi*, (İstanbul: Binbirdirek Kitapevi, 1984), 61.

⁴⁶⁷Okur, *agmk.*, 103-104.

⁴⁶⁸İbn-i Âbidîn, *age.*, 10: 505; Berki, *age.*, 33;

Kız kardeş kızı ve amcakızı zevi'l erhâmdandır⁴⁶⁹. Asabeden birisinin bulunması zevi'l erhâmı sakıt eder.⁴⁷⁰

Mesele 42

İhtilâf-u dâr gayr-ı müslimler arasında geçerli bir husustur. Bkz. Mesele 34.

Mesele 43:

Bir önceki meselenin zıddı olarak müslümanlar için ihtilâf-u dâr mirasa engel değildir. Bkz. Mesele 34.

Mesele 44:

Avliye: Bir meselede varislerin paylarının meselenin mahrecinden fazla çıkması halidir.⁴⁷¹ Bu takdirde varislerin payları meselenin mahreci yapılır.⁴⁷² Mesele bu şekilde çözüme kavuşturulur.

Mesele 45:

Bir önceki fetvanın devamı olarak; Cihet yakınlığı (kurb-i cihet) asabenin birbiri sakıt etme sebebidir. Yani murisin cüzü murisin babasının cüzünü sakıt eder. Bu itibarla kız, öz kız kardeşi mirasçılıktan düşürür.⁴⁷³

Mesele 46:

Din ayrılığı mirasa engeldir.⁴⁷⁴ Karı ve koca da buna dâhildir.⁴⁷⁵

Mesele 47:

Terikede çocuk bulunduğu için karı 1/8 almıştır. Ashâb-ı ferâiz'den a. kardeşler 1/3 hisseyi eşit paylaşırlar. Asabeden ab. amca oğulları bakiyeyi alırlar. Bu fetvadaki farklılık Bekr'in iki cihetten hisse almasıdır. Birincisi asabe olarak bakiyede Bişr'e, ikinci olarak a. kardeş olması ile 1/3 hisseye müşareket etmesidir.

Mesele 48:

Ab. kızkardeş bir meselede tek başına mirasçı ise terikeyi tek başına alır.⁴⁷⁶

Mesele 49:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Din ayrılığı mirasa engeldir.⁴⁷⁷

Mesele 50:

---

⁴⁶⁹Bunlar sırasıyla 3. ve 4. Sınıftan zevi'l erhâmdırlar. Bkz. Berki, *age.*, 43.

⁴⁷⁰Halebi, *age.*, 2: 940.

⁴⁷¹Mevsilî, *age.*, 5: 560; Cürcânî, *age.*, 97.

⁴⁷²Mevsilî, *age.*, 5: 60; Ansay, *age.*, 272-274; Ali Haydar Efendi, *age.*, 78.

⁴⁷³Berki, *age.*, 72; Karaman, *age.*, 1: 462.

⁴⁷⁴Okur, *agmd.*, 95-119.

⁴⁷⁵Cürcânî, *age.*, 49.

⁴⁷⁶Berki, *age.*, 61.

⁴⁷⁷Okur, *agmk.*, 95-119.

Gayr-ı müslimler aynı devlette oldukları müddetçe miras almaya engel bir durum yoktur. Meselede münaseha konusu işlenmiş ve iki kademedede çözüme kavuşturulmuştur.

Mesele 51:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: İhtilâf-u dâr gayr-ı müslimler arasında geçerli bir husustur. Bkz. Mesele 34.

Mesele 52:

Ashâb-ı ferâizden olan kız tek başına bulununca ½ hisse alır. Murisin babasının cüz'ünden olan ab. amcaoğlu terekede kalanı alır. Terekede kalan mirasın yarısı olunca murisin kızıyla birlikte eşit olarak terikeyi paylaşırlar.

Mesele 53:

Ülke (asli teb'alık), evlilikle değişen bir şey değil, daha ziyade o bölgede doğmakla kazanılmış bir haktır.⁴⁷⁸ Zimmî⁴⁷⁹ statüsünde devlet-i İslamiyyede pek tabi yaşanabilir. Meselede tebeiiyeti değişmediği de özellikle belirtilmiştir. Bu bilgiler ışığında evlilik ile ihtilâf-ı dâr gerçekleşmez. Gerçekleşmediği için aynı ülkede yaşayan yakınlarının⁴⁸⁰ bırakacağı mirastan mahrum edilemez.

Mesele 54:

Yukarıda ki mesele de miras bırakan ab. kızkardeş idi. Bu meselenin tek farkı miras bırakan'ın "baba" olması...

Mesele 55:

Varisin ölüm anındaki murisin dini ne ise ona göre amel edilir. Bkz. Mesele 37.

Mesele 56:

Meseledeki vasiyet iki adet (sülüs) 1/3 vasiyet vardır ki buda 1/3 sınırını aşmaktadır. Varislerden olan murisenin kızı hakkından rücu ederek vasiyet edilen ikinci şahsa hissesini devretmiştir.⁴⁸¹ Aksi takdirde terikenin yarısı kızıya ait olacaktı.

Mesele 57:

Aynı milletten olması gayr-ı Müslimleri birbirlerine mirasçı kılar. Bkz. Mesele 34, 14.

Mesele 58:

---

⁴⁷⁸Karaman, *age.*, 3: 250.

⁴⁷⁹İslam ahd ve emanını haiz bulunan gayr-ı müslim. Erdoğan, *age.*, "Zimmî" md., 431.

⁴⁸⁰Kendisinden miras alabilecek yakınlık...

⁴⁸¹Berki, *age.*, 132.

Uyruk farkı gayr-ı müslimler için miras engelidir. Bkz. Mesele 34, 14.

Mesele 59:

Vela cihetinden miras, mutikin asabesine intikal eder. Fakat ashab-ı ferâizine intikal etmez. Kız ise ashâb-ı ferâizdendir. Bu sebeple mutikin kızlarına mirasta pay yoktur.⁴⁸² Bkz. Mesele 24.

Mesele 60:

Zevi'l erhâm'da dereceleri aynı ve kuvvet-i karâbeti de aynı olan birden fazla mirasçı bulunması durumunda, usulün sıfatı, fûruun adedi dikkate alınarak paylar hesaplanır. Ana bir kızkardeş çocuklarında ikili birli taksimat olmadığı için terikenin 1/3'nü eşit olarak bölüşürler. Bakiye öz kız kardeş kızı ve oğluna kalır ki bunlarda ikili birli hisse alırlar.⁴⁸³

Mesele 61:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Kuvet-i karâbet neticesinde, murise daha yakın öz kız kardeş oğlu ve kızının bulunması, öz kız kardeş oğlunun “çocuğunu” mirasçılıktan düşürür.

Mesele 62:

Azat eden mevlanın kendisi, kendisi bulunmadığı takdirde erkek asabeleri, asabe sıfatıyla ölüye mirasçı olurlar.⁴⁸⁴ Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder fakat ashab-ı ferâizine intikal etmez.⁴⁸⁵ Bi nefsihi asabeden mirasçı olmaması (gurb-i cihet), hem öz kız kardeşi hemde azat edenin oğullarını mirasçı yapmıştır.

Mesele 63:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder fakat ashab-ı ferâizine intikal etmez. Bu sebepten mutikin kızlarına mirasta pay yoktur.⁴⁸⁶

Mesele 64:

Bi nefsihi asabeden olan oğul, mutiki mirasçılıktan düşürür.

Mesele 65:

---

⁴⁸²Mevsîlî, *age.*, 5: 576; Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁴⁸³Aktan, *age.*, 233.

⁴⁸⁴Aktan, *age.*, 88.

⁴⁸⁵Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁴⁸⁶Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Bi nefsihi asabeden mirasçı olması, mutikin öz erkek kardeşini sakıt (mirasçılıktan düşürür) eder. Bkz. Mesele 62.

Mesele 66:

Bi nefsihi asabeden baba cihet yakınlığı ilkesi murisin bütün kardeşlerini sakıt eder. Bkz. Mesele 62.

Mesele 67:

Bir önceki meselenin devamı olarak: İzahtan varestedir.

Mesele 68:

Münâseha beş kademedede çözümlenmiş. Meselede, musa leh'in oluşu ve veresinin bi hayli fazla oluşu mahreci beş haneli rakamlara çıkarmıştır.

Mesele 69:

Cihet, garabet ve derece aynı olduğu için meselede mezkûr baba bir amcaoğulları, eşit hisse alırlar.

Mesele 70:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Amcakızı ve hala çocukları zevi'l erhâmdandır. Baba bir amcaoğlu bi nefsihi asabelerin sonucusudur.⁴⁸⁷ Asabeden mirasçı bulunması zevi'l erhâmı mirastan sakıt eder.⁴⁸⁸

Mesele 71:

Meselede iki basamaklı münaseha ve iki cihetten akrabalık sebebiyle iki cihetten pay alma mevzu edilmiştir. Akraba evliliklerinde bu gibi durumlarla karşılaşılabilir. Meselede Amr, Zeyd'in terikesi dağıtılırken bakiye, Hint'in terikesi dağıtılırken hem koca olması sebebiyle $\frac{1}{2}$, hem öz amcaoğlu olması sebebiyle bakiyeyi almaya hak kazanmıştır. Bu ise mirasın tamamıdır.

Mesele 72:

Ananın öz amcaoğlu zirahimden mirasçı olmuş ve terikenin tamamını almıştır.

Mesele 73:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Genel bir kural olarak (gurb-i cihet) yakın akraba uzaktakini sakıt eder. Bu sebeple öz amcaoğlu, ananın öz amcakızının kızını mirastan sakıt etmiştir.

Mesele 74:

---

⁴⁸⁷ Aktan, *age.*, 170.

⁴⁸⁸ Ali Haydar Efendi, *age.*, 111.

Bu meselemizde kelâle⁴⁸⁹ mirasçılığı vardır. Baba'nın ve çocuğun bulunmadığı için kardeşe miras kalma durumuna "Kuran'ın" verdiği isimdir.⁴⁹⁰ Meselede ab. erkek ve kız kardeşler bakiyeyi ikili birli palaşırılar. Mesele âdilâne gerçekteleşmiştir.

Mesele 75:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: A. b. erkek kardeş, b. bir erkek kardeşi sakıt eder. Lakin b. kız kardeş ashâb-ı ferâizden olması durumunda hissesini alırdı.

Mesele 76:

Mesele asabeden öz amcaoğlunun bulunması ile mesele teferruatsız âdilâne çözümlenmiştir.

Mesele 77:

Ashâb-ı ferâiz'den üç farklı varis ile bi nefsihi asbelerin birinci ferdi oğul ile birlikte olduğu terikedede dört kişiye de pay verilmiştir.

Mesele 78:

İki kız terikenin 2/3'ünü ashâb-ı ferâizden, bakiye 1/3'ünü de reddeden almak suretiyle terikeyi müsâviyen paylaşırılar.

Mesele 79:

Bir önceki meselenin devamı olarak: B. kız kardeş oğlu zevi'l erhâmdandır. Kızlar hissesini altıktan sonra geride bir şey kalmamıştır. Genel bir prensip olarak mirasta, ciheti yakın olan uzaktakini sakıt eder.

Mesele 80:

Hacb ve mirastan mahrumiyet arasında isim, sebep ve etki bakımından farklılıklar mevcuttur. Mahrum ölü gibi kabul edildiğinden başkasını mahcub edemez iken mahcub bir başkasını hacbetmesi mümkündür.⁴⁹¹ Katl sebebiyle mirasçı olamayan kişi kâfir gibi kabul edilir, terikenin paylaşılmasında ölü gibidir.⁴⁹²

Mesele 81:

Bu meselede münâseha işin içine girince girift hale geldi. Kardeşi öldüren katil, kardeşinden kalan mala varis olamaz.⁴⁹³ *Öldürdüğü kişiye mirasçı olamaz. Lakin öldürdüğü kardeşinin oğluna mirasçı olabilir. Katl babasıyla alakalıdır, yiğeni ile değil.*

⁴⁸⁹Nisa, 4/176; Ebu Dâvud, Ferâiz, 2.

⁴⁹⁰Aktan, *age.*, 144; Karagöz, *age.*, 24.

⁴⁹¹Osman Zümrüt, *İslam Hukukunda Miras Engellerinden Öldürme (Katl) Suçu ve Sonuçları*, (Ankara: Yalçınemmel Yayınevi, 1989),12-13; Ali Haydar Efendi, *age.*, 33-35.

⁴⁹²Cürcânî, *age.*, 91-92; Ali Haydar Efendi, *age.*, 35.

⁴⁹³Ebû Dâvud, *Diyât*, 18; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi 'u's-sahîh*, (Beirut: Daru'l Arabî'l İslâmî, 1996) Ferâiz 17.

Babasını öldürmesinden dolayı oluşan mahrumiyet yiğenin biraktığı mala mirasçı olmasına sirayet etmez.

Mesele 82:

Aynı devletten oldukları için ihtilâf-ı dâr hükmü geçerli değildir. Yani miras engeli yoktur. Zevi'l erhâmın dördüncü basamaktaki mirasçılarından, öz dayı ve teyze çocukları bir meselede birlikte mirasçı olmuşlardır. “Dördüncü sınıf zevi'l erhâm evladının hayyiz-i karabetleri⁴⁹⁴ aynı, kuvvet-i karbetleride aynı ise erkekler iki bayanlar bir hisse alırlar.”⁴⁹⁵ Bu bilgiler ışığında, musa leh (kendisine vasiyet edilen) 1/3 hissesini aldıktan sonra, dayı ve teyzeye nispetle çocuklarına ikili birli taksimat yapılır. Daha sonra dayı ve teyze çocukları kendi aralarında anne ve babalarına nispetle düşen hisselerini erkekler iki, bayanlar bir hisse olarak alırlar.

Mesele 83:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Öz teyzenin mirasçılığı söz konusu değildir. Zira ihtilaf-ı dar kuralı geçerlidir.

Mesele 84:

Dördüncü sınıf zi rahim evladının hayyiz-i karabetleri farklı olduğu takdirde, kuvvet-i karabetleri dikkate alınmaksızın iki gruba ayrılırlar. Ana tarafından zi rahim olanlara 1/3, baba tarafından zi rahim olanlara kalan 2/3 verilir. Ancak her iki gurubun kuvve-i karabetleri tercih sebebidir.⁴⁹⁶ Bu itibarla musa leh 1/3 hissesini aldıktan sonra, öz halakızı baba tarafından tek zi rahim olması hasebiyle 2/3 hissesini almış ve öz dayı-oğulları her bakımdan eşit olmaları sebebiyle 1/3 hisseyi aralarında müsaviyen bölüşmüşlerdir.

Mesele 85:

Bir önceki meselenin devamı olarak; kuvvet-i karabet neticesinde dördüncü sınıf zi rahim evladı olan öz halaoğlunun oğlu ve annenin amcaoğlunun oğlu sakıt olmuşlardır.

Mesele 86:

Meselede iki cihetten akrabalık söz konusudur. Amr Zeyd'in hem anabir erkek kardeşi hemde öz amcaoğlu. Bu suretle Amr ashab-ı ferâizden hissesi 1/6 ziyade hissesi vardır. Diğer amcaoğulları ile birlikte bakiyeyi müsaviyen bölüşürler.

⁴⁹⁴“Hepsi ana tarafından veya baba tarafından zi rahim olma hali” Bkz. Aktan, *age.*, 234.

⁴⁹⁵Aktan, *age.*, 234.

⁴⁹⁶Aktan, *age.*, 237.

Mesele 87:

Meselemiz kelâle mirasçılığını işlemekle birlikte dakik bir konuya da temas etmiştir. Öz erkek kardeş ile baba bir kız kardeş bir meselede beraber mirasçı olsalar, bababir kız kardeş cihet yakınlığı münasebetiyle mirastan hisse alamaz.

Mesele 88:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Mesele bir önceki fetvada izah edilmiştir.

Mesele 89:

İhtilaf-ı dar kuralı bu meselede anlatılan mirasçılıkta da geçerlidir. Aynı devletin tebası ve gayr-ı müslim olmaları sebebiyle oğul babanın malının tamamını alabilir.

Mesele 90:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Tebaa farkı olan kızlar mirastan pay alamamışlardır.

Mesele 91:

Azat etme sebebiyle oluşan mirasçılıkta, azat eden mevlanın kendisi, kendisi bulunmadığı takdirde erkek asabeleri, asabe sıfatıyla ölüye mirasçı olurlar. Fakat vela cihetinden miras, mutikin sadece asabesine intikal eder. Fakat ashab-ı ferâizine intikal etmez. Kız ise ashâb-ı ferâizdendir. Bu sebeple mutikin kızlarına mirasta pay yoktur.⁴⁹⁷ Bu takdirde terikede nasibi olan hiçbir mirasçı bulunmadığı için, terike tümüyle beytü'l male kalır.⁴⁹⁸

Mesele 92:

Mirasın intikaline engel etmenlerden biriside murisin hayatta olmamasıdır.⁴⁹⁹ Bu veçhile meselede mezkûr Bîşr'in terikeden hisse alması mümkün değildir.

Mesele 93:

Meselede çocuk bulunmadığı için eş $\frac{1}{4}$, mutikler asabe olmaları sebebiyle bakiyeyi alırlar. Meselenin mahreci 4'te bittiği için terikeyi mezburlar seviyyen alırlar.

Mesele 94:

Hem münaseha hemde mefkûd ile alakalı girift bir meseledir. Mefkûd: Kaybolan, yeri, yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kimse diye tanımlanır.⁵⁰⁰ Bu husus ile alakalı dini hükümler meselenin halli için elzendir. Mefkud'un kendisine miras kaldığı takdir-

⁴⁹⁷Mevsîlî, *age.*, 5: 576; Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁴⁹⁸Aktan, *age.*, 246.

⁴⁹⁹Karaman, *age.*, 1: 423.

⁵⁰⁰Karaman, *age.*, 1: 233.

de ölü gibi kabul edilir. Lakin mirastaki payı saklanır. Hayatta ise bu mallar kendisinin- dir; hâkim öldüğüne hükmederse, mal veresesine intikal eder.⁵⁰¹ Meselede hâkimin öl- düğüne dair bir hüküm verdiği vaki olmadığı için, mefkûdların mezkûr hisseleri mahfuz tutulmuştur.

Mesele 95:

Oğlun kızı mevzuuna teşbi-i benat⁵⁰², ibniyye veya bintü'l ibn de denir. Oğlun kızları değişik derecelerde ölüye en yakın olanı, ölünün kızı sulbiye gibi ½ alır. Derece itibariyle ondan aşağıda olan 2/3'e tamamlamak için- oğlunkızı- makamında tutulup 1/6 alır. 1/6 alandan aşağı derecede bulunan oğlun kızlarına terikeden hisse yoktur. Fakat kendi hizalarında veya daha aşağıda bir oğlun oğlu varsa müşterek asabe olurlar.⁵⁰³

Mesele 96:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Her erkek (oğ...oğlu), derecesi kendisin- den aşağıda olan herkesi (oğlun kızı, oğlun oğlu) sakıt eder.⁵⁰⁴ *Bu itibarla bir önceki meselede 1 hisse alan Zeynebin babası olan "oğul" kendisinden aşağıda olan oğlun oğlunun oğlunun kızını sakıt etmiştir.*

Mesele 97:

Zevi'l erhâmın üçüncü sınıf mirasçılığında şöyle bir hususiyet mevcuttur: Şayet murislerden bir kısmı farz sahibi çocukları, bir kısmıda asabe evladı iseler veyahut her- biri aynı guruptan iseler bu durumda, usulün sıfatı fûruun adedi dikkate alınır. Yani te- rike hisselerine göre "usule" taksim edilip, asılların mirası eşit şekilde veya ikili birli fûruuna taksim edilir. Yalnız anabir kardeşlerde eşit olarak hisse dağıtılır.⁵⁰⁵ *Meselede usul olarak, ab. kız kar. Zeynep ile a. bir er. kar. Amr gösterilmiştir. Herikiside farz sahiplerindedir. Zeynep 2/3, Amr 1/3 hisse alır. Bu hisseler Zeynep ve Amr'ın evladına sıfatlarına göre taksim edilir. Zeynep'in evladı ikili birli, Amr'ın evladı eşit olarak teri- kedeki paylarını alırlar.*

Mesela 98:

⁵⁰¹Mahmut Esat Bin Seydişehri, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, (İstanbul: Esra Yayınları, 1994), 26; Karaman, *age.*, 1: 233.

⁵⁰²Bkz.44. dibnot, Ali Haydar Efendi, *age.*, 50.

⁵⁰³Berki, *age.*, 59; Ali Haydar Efendi, *age.*, 50.

⁵⁰⁴Berki, *age.*, 59; Ali Haydar Efendi, *age.*, 50.

⁵⁰⁵Berki, *age.*, 107; Ali Haydar Efendi, *age.*, 123-126.

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Zevi’l erhâmın üçüncü sınıf mirasçılığında ölüye yakınlık (kuvvet-i karabet) ilk tercih sebebidir.⁵⁰⁶ *Meselede ab. kız kar. Zeynep, kuvvet-i karabet neticesi ab. kız kar. oğ. çocuğunu sakıt etmiştir.*

Mesele 99:

Millet farkı oluşmadığı için Zeyd bütün terikeyi alır.

Mesele 100:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Hint’in kızı Yunan tebaasından olmasıyla millet farkı gerçekleştiği için mirasta pay sahibi değildir.

Mesele 101:

*“İslâm hukukunda köle esas itibariyle annenin statüsüne tâbidir. Hür bir baba ile köle bir anneden doğan çocuk köledir ve bu kölenin mülkiyeti annenin efendisine aittir.”*⁵⁰⁷

Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder.⁵⁰⁸ Asabeden bir kimse bulunmadığı takdirde mutikler asabe sıfatıyla âtike (azat edilen) varis olurlar.

Mesele 102:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder fakat ashab-ı ferâizine e-intikal etmez. Bu sebepten mutikin kızlarına mirasta pay yoktur.⁵⁰⁹

Mesele 103:

Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder.⁵¹⁰ Asabeden bir kimse bulunmadığı takdirde mutikler asabe sıfatıyla âtike (azat edilen) varis olurlar. Bkz. Mesele 101.

Mesele 104:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder fakat ashab-ı ferâizine e-intikal etmez. Bu sebepten mutikin kızlarına mirasta pay yoktur.⁵¹¹ Bkz. Mesele 102.

Mesele 105:

---

⁵⁰⁶Berki, *age.*, 105; Ali Haydar Efendi, *age.*, 123.

⁵⁰⁷Mehmet Âkif Aydın - Muhammed Hamîdullah, “Köle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26 (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 239.

⁵⁰⁸Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁵⁰⁹Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁵¹⁰Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁵¹¹Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder.⁵¹² Asabeden bir kimse bulunmadığı takdirde mutikler asabe sıfatıyla âtike (azat edilen) varis olurlar.

Mesele 106:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Meselede asabeden olan Hint'in oğlu Amr'ın bulunması, hem mutik'i hemde mutikin anasını mirastan sakıt etmiştir.

Mesele 107:

Azat etme sebebiyle elde edilen miras hakkı, kişinin asabesine intikal eder.⁵¹³ Asabeden bir kimse bulunmadığı takdirde mutikler asabe sıfatıyla âtike (azat edilen) varis olurlar. (Mu'tuku'l mu'tık) Azat edenin azat edeni ölmüş ise, bi-nefsihi asabesi varis olur.⁵¹⁴ *Meseleden anlaşılan baba ve anneyi azat eden aynı şahıstır. Zira babayı itak sebebiyle mevle'l ataka oluşmaz.*

“İslâm hukukunda köle esas itibariyle annenin statüsüne tâbidir. Köle bir anneden doğan çocuk köledir ve bu kölenin mülkiyeti annenin efendisine aittir.”⁵¹⁵

Mesele 108:

Evlatlık müessesesi İslam Hukukunda kabul görmemiştir. Bkz. Mesele 36. Terikeyi alacak hiçbir verese bulunmadığı takdirde, terike beyt'ül mal'e kalır.

Mesele 109:

Meselede Hint tek kız olması hasebiyle ½ hisse alır. Geriye kalan ½ lik hisseyide reddden alır. Karı ve koca bulunmadığı takdirde terikeyi alacak kişiler, sadece kızlardan veyahut ninelerden müteşekkil olsa, mesele uzamasın diye mahreç varislerin sayısından kurulur.⁵¹⁶

Mesele 110:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Kızın kendisi varken kızın oğlu miras almaz. Kızın varlığı kız kardeşin oğlunu kurb-i cihet sebebiyle mirastan düşürür.⁵¹⁷

Mesele 111:

⁵¹²Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁵¹³Berki, *age.*, 80. (bkz. 10. Mesele); Ali Haydar Efendi, *age.*, 72.

⁵¹⁴Berki, *age.*, 78; Seydişehir, *age.*, 134.

⁵¹⁵Mehmet Âkif Aydın - Muhammed Hamîdullah, “Köle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26 (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 239.

⁵¹⁶Ali Haydar Efendi, *age.*, 100.

⁵¹⁷Ali Haydar Efendi, *age.*, 70.

Oğul, kız kardeşleri cihet yakınlığı münasebetiyle sakıt eder.⁵¹⁸ Bu itibarla kız kardeşlerin aldıkları pay haksız kazanç olacağından aldıklarını geri vermek zorundadırlar.

Mesele 112:

Münaseha iki kademeli olup, birinci kademede anne Hint $1/6$, ab. kız kardeşler $1/6$ hisse alırlar. İkinci kademede Hint'in $2/6$ lık hissesi kızlarına seviyyen dağıtılır ki buda her bir kıza $2/36$ hisse düşer demektir. Yani meselede eşit hisse alırlar manasına gelir. Lakin meselede alınmaz denmiştir... Kanaatimizce matbaa hatası vardır.

Mesele 113:

Kurb-i cihet sebebiyle Zeyd'in kız kardeşinin oğlu miras alamaz.

Mesele 114:

Hem münaseha hemde mefkûd ile alakalı girift bir meseledir. Mefkûd: Kaybolan, yeri, yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kimse diye tanımlanır.⁵¹⁹ Bu husus ile alakalı dini hükümler meselenin halli için elzemdir. Mefkûd'un kendisine miras kaldığı takdirde ölü gibi kabul edilir. Lakin mirastaki payı saklanır. Hayatta ise bu mallar kendisininindir, hâkim öldüğüne hükmederse, mal veresesine intikal eder.⁵²⁰ Meselede hâkimin öldüğüne dair bir hüküm verdiği vaki olmadığı için, mefkûdun mezkûr hisseleri mahfuz tutulmuştur. Bkz. 94. mesele

Mesele 115:

Hanefiler'in genel kabulüne göre terike: Aynında (mülkiyetinde) başkalarının hakkı bulunmayan, ölünün geride bıraktığı maldır.⁵²¹ *Zorla terikeyi alan Amr'ın hissedeki payı kendisine aittir, lakin diğer hisse sahiplerinin ki kendine ait değildir. Başka bir deyişle bu hâdise mirasta hisseleri olan kişilerin haklarını bir nevi gasb⁵²² etmek demektir.* Gasb, evvel emirde günahdır. Nisa 4/29'da "Ey iman edenler mallarınızı aranızda batıl şekilde yemeyin" ayetinde ki 'batıl' kelimesi ribâ, gasb ve kumar gibi kötü hareketlere yorumlanmıştır. Gasb ile elde edilen nesne, şer-i şerife göre mal kabul edilmez zira geri verilmelidir.⁵²³ Zayi olması durumunda da tazmini gereklidir.⁵²⁴ Böyle bir mal

⁵¹⁸Ali Haydar Efendi, age., 70.

⁵¹⁹Karaman, age., 1: 233.

⁵²⁰Mahmut Esat Bin Seydişehir, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, İstanbul: Esra Yayınları, 1994), 26; Karaman, age., 1: 233.

⁵²¹İbn-i Âbidîn, age., 10: 493; Ali Haydar Efendi, age., 12; Karaman, age., 1: 429.

⁵²²Bilmen, age., 7: 330-331.

⁵²³Kayserili Mesut Efendi, *Mirât-ı Mecelle*, (İstanbul: Âsitâne, t.y.), 37. "Güzelhisari'nin Menâfiu' d-Dekâik adlı eserinden alıntı yapmıştır." ; Ansay, age., 207-210; Bilmen, age., 5: 214

miras olarak intikal de edemez. Mecelle kaidesi gereği “*Bilâ sebab-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahzylemesi câiz olmaz.*”⁵²⁵ Sahiplerine geri verilmelidir.⁵²⁶

Mesele 116:

Münaseha sekiz kademedede çözümlenmesi mahrecin beşyüz yetmiş altı gibi üç haneli rakamlara çıkmasına sebep olmuştur. Meselede bir diğer hususta beytü’l male hisse kalmasıdır. Meselenin tashihine bakıldığında Amr’ın eşi Zeynep bila varis ölmesi ile beytü’l mal otomatik varis yapmış ve kırksekiz sehim beytü’l male kalmıştır.

Mesele 117:

Meselenin mahreci elli altı olarak belirtilmiştir. Hâlihazırda fetvaya da cevaz verilmemiştir. Bizim yaptığımız hesaplamada ise meselenin mahreci 42 dir ve hisse dağılımı şöyle olmalıdır: Zeynep 21, Amr 7, Bekr ve Bişr 6, Hatice Rukiye ve Ayşe 3’er hisse verilmek suretiyle toplamı 42 dir.

Mesele 118:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Ülke farklılığı gayr-ı müslimler için miras engelidir. Bu itibarla Zeyd’in oğlu mirastan hisse alamaz. Bkz. Mesele 34, 14.

Mesele 119:

Meselede babaları yabancı memleketten olmakla birlikte kendileri islam devletinden olan ab. er. kardeş çocuklarından bahsediliyor. Babalarının ülke farklılığı çocuklarına sirayet etmez. Asabe sıfatıyla terikenin kalanını alırlar.

Mesele 120:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Ülke farklılığı gayr-ı müslimler için miras engelidir. Bu itibarla Zeyd’in ab. er. kardeşleri mirastan hisse alamaz. Bkz. Mesele 34, 14.

Mesele 121.

Meselede “gedik” tabiri geçmektedir. Gedik: Sanat icrası için bir kısım zenaate mahsus olup daimi surette kalmak üzere kiralanmış mülk veya vakıf bir dükkân gibi bir akar içinde kiracının malıyla ve mülk sahibinin veya mütevellinin izniyle yapılmış bazı binalardan, dolaplardan, raflardan ve içerisine konulmuş olan gerekli araç gereçlerden ibaret mallardır.⁵²⁷

---

⁵²⁴ Ansay, *age.*, 207-210; Karaman, *age.*, 2: 478-482; Mehmet Âkif Aydın, “Gasp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 388-390.

⁵²⁵ Mecelle, md. 97.

⁵²⁶ Bilmen, *age.*, 5: 214

⁵²⁷ Erdoğan, *age.*, “Gedik” md., 156-157.

İslâm hukukçularına göre gedik hakkının hukukî dayanağı zaruret, örf-âdet kuralları ve “umûmü’l-belvâ” kaidesidir. Gedik denilen âlât ve edevat da gayrimenkul mülk hükümlerine tâbidir ve buldukları gayrimenkulün tamamlayıcı parçaları sayılırlar.⁵²⁸

Bu itibarla gedik hakkı mirasa dâhildir.

Mesele 122:

Din farklılığından mütevellit Hint’in (murise) ab. kız kardeşi Zeynep mirastan sakıt olmuş ve yerine müslüman olan Zeynep’in kızı Hatice (zi rahim)’den mirasçı olmuştur. Zevi’l erhâmın üçüncü sınıf mirasçılığında şöyle bir hususiyet mevcuttur: Şayet murislerden bir kısmı farz sahibi çocukları, bir kısmıda asabe evladı iseler veyahut herbiri aynı guruptan iseler bu durumda, usulün sıfatı fûruun adedi dikkate alınır. Yani terike hisselerine göre “usule” taksim edilip, asılların mirası eşit şekilde veya ikili birli fûruuna taksim edilir.⁵²⁹ Ashabu’l feraizden olan Zeynep’in mirastaki payı, tek başına olduğu için ½ dir. Bu hisse kızı Haticeye sirayet eder ki bu da Hint’in (murise) kocası Zeyd ile birlikte terikeyi eşit bölüşürler demektir.

Mesele 123:

Münaseha altı kademedede çözümlenmiş ve mahreç dört haneli rakamlara çıkmıştır. Meselede ilginç olan husus, muris Zeyd’in malı kendi neslinden kimseye kalmamasıdır.

Mesele 124:

Münaseha on kademedede çözümlenmiş ve mahreç milyon ifade eden rakamlara çıkmıştır. Münasehayı Konyalı Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi’nin (ö. 1925) Ucâletü’l-Ferâiz adlı eserinden dinleyelim.

“Bir terike taksim olunmadan mukaddem (önce) vârislerden bazıları vefat ederek terike-i mezkûredeki hisseleri vârislerine intikalinde kaç tabaka vâris kalır ise kalsın birinci terike hayattaki hissedarına taksim edilebilecek surette meseleyi hal etmeye “münâsaha” denir. Bunda usul evvelen birinci meyyitin saniyen ikincinin meselesi tashih edilir. Ba’dehu mâ fi’l-yed “ikinci meyyite birinci meseleden isabet eden sehim” ile mesele-i saniye yanında mümaselet olmayarak darba hacet mes eder ise ikinci tashihin ma fi’l-yede nazaran vefki var ise vefkini, vefki yok ise tamamını, birinci tashihin tama-

⁵²⁸ Ahmet Akgündüz, “Gedik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13 (İstanbul: TDV Yayınları 1996), 541-543

⁵²⁹ Berki, *age.*, 107; Ali Haydar Efendi, *age.*, 123-126.

mına darb ile hâsıl-ı darb mahrecu'l-mes'eleteyn yapılır. Birinci veresenin sehimleri madrûba; ikinci veresenin sehimleri mafi'l-yedin tamam ya vefki-ne darb olunur ise mahrec-i umumiden hisseleri ikrâz edilmiş (kesip ayrılmış) olur. Taksimden mukaddem üçüncü bir adam dahi vefat ederse birinci mahrecu'lmes'eleteyni tashih-i evvel, üçüncü meselede ikinci tashih makamında tutularak aynı muamele icra olunur. Dördüncü, beşinci ve daha fazla olarak zuhur eden meyyitlerin meselesinde yine bu kaideye tevfiik-i muamele edilir ve son mahrec-i umumiye nazaran terike taksim olunur.”⁵³⁰

Mesele 125:

Din ayrılığı mirasa engeldir.⁵³¹

Mesele 126:

Münaseha iki kademede çözülmüştür. Mirasçı tek başına ise terikenin tamamını alır.⁵³² Hint her iki terikeden yani hem kocasından hemde kızından hissesini alır. Baki kalan 2/3 lük hisseyi red'den alır. Bu da terikenin tamamına sahip olmak demektir. Meselede alınmaz denmiştir!

Mesele 127:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Halakızı zi rahimden mirasçıdır. Kurb-i cihet kuralı gereği yakın akraba uzaktakini mirastan sakıt eder. Bu sebeple Zeynep'in halasının kızları mirastan hisse alamazlar.

Mesele128:

Öz kız kar. Oğlu zi rahim'in üçüncü sınıf mirasçılarındandır. Bu grupta, usûlün sıfatı fûru'un adedi baz alındığı için; usulen ashab-ı feraiz evladı, fûru'en tek başına olması sebebiyle ½ hisse alır.

Mesele 129:

Mesele adilane gerçekleşmiş, mevzu edilecek bir husus yoktur.

Mesele 130:

Her ikiside ferâiz ashabındandır. Oğ. kızı 1/6, kız ½ hisse alırlar. Meselenin tashihinde ise kız 3, oğ. kızı 1 hisse almak suretiyle mesele adilane gerçekleşmiş olur.

Mesele 131:

⁵³⁰İsmail Bilgili, “Konyalı Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi'nin Ucâletü'l-FerâizAdlı Eseri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 21 (2013):395-408. Makalenin son bölümünde Osmanlıca metni mevcuttur.

⁵³¹Seydişehri, *age.*, 71.

⁵³²Cürcânî, *age.*, 91-92; Berki, *age.*, 135; Ali Haydar Efendi, *age.*, 35.

Oğul kızı tek başına olduğunda $\frac{1}{2}$, red'den $\frac{1}{2}$ hisse almak suretiyle terikenin tamamını almaya hak kazanır.

Mesele 132:

Münaseha beş kademede çözümlenmiştir. Aynı zamanda varis murisin katli ile miras engeli ortaya çıkmıştır.⁵³³ Lakin katili olduğu murisin (Zeyd) dışındaki murislerine varis olabilir. Bkz. Mesele 80-81.

Mesele 133:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Katli sebebiyle mirastan mahrum olan kişi öldürdüğü kimseye mirasçı olamaz. Bunun dışındaki murislerden miras alabilir. Bkz. Mesele 80-81.

2.1.2.2. Fi'l-haml

Mesele 1:

Haml'in müddeti en az altı ay, en çok iki senedir. Bu iki vakit arasında canlı olarak doğan cenin mirasa dâhil edilir. Şöyle ki: Doğacak çocuğun erkek olduğu varsayılır ve erkek hissesi ayrılır. Erkek doğarsa hissesini alır. Kız doğarsa, çocuğa kız hissesi verilir, arta kalan diğer varislere taksim edilir. Şayet ölü doğar veya hamileliğin azami müddeti içerisinde doğum olmaz ve iddetin bittiği ikrar olunur ise bu takdirde cenin mirasçı olamaz.⁵³⁴ Meselede “Zeyd fevt olup zevcesi Hint'i ve oğlu Amr ile kızları Zeynep ve Hatice'yi terk edip kable'l kısme Zeynep dahi fevt olup, *o ki babası, Bekr'in hâlâ menkuhası (nikâhlısı) olup Bekr'den hamil(e) anası Rukiye'yi* ve li-eb er karındaşı Amr ile li-eb kız karındaşı Hatice'yi terk ettikte” ifadesi geçiyor. “*O ki babası*” ifadesinin içerdiği anlam, Zeynep'in anası Rukiye'in hamile olduğu ceninin babası, şeklinde anlaşılması lazım gelir. Hâlihazırda Bekr'e terikeden hisse ayrılmamıştır. Aksi halde mesele muğlak hale geliyor. Cenin Zeynep'in bıraktığı terikeye a. kız veya erkek kardeş olarak mirasçı olur.

Mesele 2:

Cenin ölüden olmak suretiyle, hamileliğin azami müddetinden daha az bir zaman dâhilinde dünyaya gelen ve bu müddet içerisinde doğum yapan kadının iddetinin bittiğini bildirmemesi durumunda, doğacak çocuk mirasçıdır ve kendisine de mirasçı olu-

⁵³³Seydişehri, *age.*, 69; Aktan, *age.*, 48.

⁵³⁴Secâvendî, *age.*, 187; Aktan, *age.*, 201-206; Seydişehri, *age.*, 228-229; Ali Haydar Efendi, *age.*, 140-142.

nur.⁵³⁵ Cenin erkek doğarsa abisi Bekr ile birlikte asabe olarak kalanı bölüşürler. Kız doğduğu takdirde ikili birli taksimattan 26 hisse alır. Ölü veya hamileliğin azami müddeti olan iki seneden fazla bir zaman diliminde doğum gerçekleşirse, çocuk başkasından sayılacağı için mirasçı olamaz.⁵³⁶ Bakiye tamamıyla Bekr'e kalır.

Mesele 3:

Anne (1/3) ve a. b. kardeşler (1/6) ashab-ı feraizdendirler. Terikenin 1/6 sı yani üçte biri haml için kaldırılır.

Mesele 4:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Cenin altı aydan daha az bir zaman içerisinde doğarsa alıkonulmuş pay çocuğundur. Aksi takdirde Zeynep'e verilir.

Mesele 5:

Haml'in müddeti en az altı ay, en çok iki senedir. Bu iki vakit arasında canlı olarak doğan cenin mirasa dâhil edilir. Şöyle ki: Doğacak çocuğun erkek olduğu varsayılır ve erkek hissesi ayrılır. Erkek doğarsa hissesini alır. Kız doğarsa, çocuğa kız hissesi verilir, arta kalan diğer varislere taksim edilir. Şayet ölü doğar veya hamileliğin azami müddeti içerisinde doğum olmaz veya iddetin bittiği ikrar olunur ise bu takdirde cenin mirasçı olamaz.⁵³⁷ Mesele de bu minval üzeredir.

Mesele 6:

Bu meselenin bir öncekinden farkı, altı kız ve amcaoğlunun oğlu terikeye dâhil olmasıdır. Cenin erkek doğarsa gurb-i cihet sebebiyle amcaoğlunun oğlunu sakıt eder. Kız olarak doğar, hamileliğin azami müddeti dışında doğar veya ölü doğar ise amcaoğlunun oğlu asabe olarak terikeye dâhil olur.

Mesele 7:

Miras almaya hak kazandıran sebeplerden birisi hayatta olmaktır. Zira ölüm hali mirasa engeldir. Ceninin mirası hak etmesi için canlı olarak doğması gerekir. Canlılık emaresi göstermesi ve baş ve göğüsün çoğunun çıkması durumlarında, cenin canlı olarak doğmuş kabul edilir.⁵³⁸ Meselede kendi kendine (büyük ihtimalle bir rahatsızlık sebebiyle) düşen ceninden sadece el ve ayak olması durumu söz edilmiştir. Birisinin

---

⁵³⁵Secâvendi, *age.*, 187

⁵³⁶Ali Haydar Efendi, *age.*, 140.

⁵³⁷Secâvendi, *age.*, 187; Aktan, *age.*, 201-206; Seydişehir, *age.*, 228-229; Ali Haydar Efendi, *age.*, 140-142.

⁵³⁸Ali Haydar Efendi, *age.*, 140-142.

sebebi ile düşürülse gurre⁵³⁹ diyetinin gereksinimlerinin yerine getirilmesi gerekecekti. Sadece el ve ayakları belirmiş cenin mirasçı olamaz.

Mesele 8:

Haml proplemi münasehanın ikinci kademesinde devreye giriyor. Daha önceki haml meselelerinde de geçtiği gibi: erkek, kız ve mirasçı olamaması durumları için üç ayrı hesaplama yapılır. Hangi durum gerçekleşmiş ise ona göre amel edilir.

Mesele 9:

Haml ve avliye konusu beraber işlenmiştir. Her üç durum (kız, erkek ve ölü doğduğu varsayılarak) için ayrı hesaplama yapılmıştır.

Mesele 10:

Haml ve teadüdü zevcât (çok eşlilik) konusu beraber işlenmiştir. Her iki eş hala aynı kişinin nikâhı altında iseler, karının alacağı hisseyi müşteriken bölüşürler.⁵⁴⁰ Haml ile alakalı mevzu ise daha önceki meselelerde geçtiği için tekrar etmedik.

2.1.2.3. Fi'l -arazi

Arazi bölümünde bazı meselelerde, fetvayı veren şeyhülislamın meşihat süresini ve zamanını vermemizin sebebi, miri arazide intikalin hangi kanuna göre taksim edildiğini anlamak içindir. Zira Tevsi-i İntikal Kanunu (21 Nisan 1867) ve Arazi Kanunu (21 Nisan 1858) ile bunlardan önceki miri arazinin intikalinde uygulanan esaslar farklılık arz etmektedir. Değerlendirmelerde “sahib-i arz & sipahi arz” tamlamasını daha anlaşılır olması için zaman zaman [arazi memuru/memur] diye çevirdik.

Mesele 1:

“Dinde zorlama yoktur...”⁵⁴¹ Esas itibari ile islam hukukunda akidlerde irade beyanı esastır. İrade beyanı aynı zamanda “razılık halini” göstermesi bakımından el-zemdir. Mülkiyet hakkı konusunda taraflardan birisinin “razı olmaması” akdi fasit hale

---

⁵³⁹“Düşürülen ceninden dolayı verilmesi gereken malî tazminattır. Hz. Peygamber, iki kadın arasındaki bir kavga sonunda hamile olanın çocuğu düşünce bir köle veya câriye ödenmesine hükmetmiştir (Ebû Dâvûd, “Diyât”, 19; Tirmizî, “Diyât”, 15; Nesâî, “Kasâme”, 39). İslâm hukukçuları, ceninin diyetinin annenin diyetinin onda biri (tam diyetin yirmide biri), yani beş deve, 50 dinar veya 600 dirhem (Hanefîler’e göre 500 dirhem) olduğunu ifade etmişlerdir. Bu miktar bir bakıma Resûl-i Ekrem’in cenin için takdir ettiği gurrenin deve, altın veya gümüş cinsinden değeridir.” Bkz. Muhsin Koçak, “Gurre” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 14 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996): 211-212.

⁵⁴⁰Seydişehri, *age.*, 96.

⁵⁴¹Bakara 2/256

getirir.⁵⁴² Zorla elde edilen bir mülk hali hazırda mülk olmadığı için satımı da muteber değildir.

Mesele 2:

Fetvayı veren Dürrizade Seyyit Abdullah Efendi (1808-1815) yılları arasında farklı zaman dilimlerinde toplam dört buçuk sene kadar meşihatte kalmıştır. O tarihlerde Arazi Kanunu (1858) henüz çıkmamıştır.⁵⁴³ Mezkür tarihte yürürlükte olan intikal kanununa göre: Emiri arazinin⁵⁴⁴ intikali sadece birinci dereceden yakınlar yani çocuklara kalıyordu. Erkek çocuklara bedelsiz, kız çocuklarına tapu misliyle⁵⁴⁵ verilirdi.⁵⁴⁶ Bu itibarla müteveffanın erkek kardeşi tarladan hisse alamaz.

Mesele 3:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Bazı farklılıklar olmakla birlikte, Arazi intikal şartları, İslam Miras Hukuku'nun şartları ile paralellik gösterir.⁵⁴⁷ İslam hukukunda kişi yedindekinin maliki ve mutasarrıfıdır.⁵⁴⁸ O dönemde miri arazi erkek çocuklara bedelsiz, kız çocuklarına tapu misliyle verilir. Mesele de Hint tapuy-ı henüz almadığı için kızına da intikali söz konusu olamamıştır. Sahib-i arz'ın⁵⁴⁹ tasarrufuna bırakılmıştır.

Mesele 4:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Çerkez Halil Efendi (1818-1821) yılları arasında bir sene yedi ay kadar meşihatte kalmıştır. Bu dönemde “Emri Sultani” gereği (yürürlükte olan kanun), emiri arazinin intikali sadece birinci dereceden yakınlarla yani çocuklara intikal ediyordu. Erkek çocuklara bedelsiz, kız çocukla tapu misliyle verilirdi. Bu bilgiler ışığında Amr tarlayı almaya muktedir olmuştur.⁵⁵⁰

Mesele 5.

Bir önceki fetvanın devamı olarak:

“Hanefî mezhebinde ise “hakkın” konusuna göre bir aydan otuz altı yıla kadar farklı zaman aşımı süreleri söz konusu edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde göçmenlere tah-

---

⁵⁴²Ali Bardakoğlu, “İkrah” TDV İslam Ansiklopedisi, c. 22 (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 30-37.

⁵⁴³Halil Cin, *Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, (Konya: Selçuklu Üniversitesi Yayınları, 1987), 235-236.

⁵⁴⁴Mülkiyeti devlete ait topraklardır. Bkz. Aktan, *age.*, 280.

⁵⁴⁵Fethi Gedikli, *Osmanlı Hukuku-Makaleler*, (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2012), 94.

⁵⁴⁶Bilmen, *age.*, 5: 391; Berki, *age.*, 173; Ömer Lütfi Barkan, *Türkiyede Toprak Meselesi*, (Ankara: Gözlem Yayınları, 1980), 311-312.

⁵⁴⁷Cin, *age.*, 217.

⁵⁴⁸Erdoğan, *age.*, “Mülkiyet Hakkı”, 419.

⁵⁴⁹Kendisine mirî arazinin gelirleri için tahsis edilmiş timar sahipleri. Bkz. Erdoğan, *age.*, “Sahib-i Arz”, 490.

⁵⁵⁰Berki, *age.*, 173.

sis edilen mîrî arazilerle ilgili davalarda iki yıllık zaman aşımı süresi kabul edilmiş, yine Osmanlı Devleti'nde mîrî araziye tasarruf davaları için on yıllık bir süre öngörülmüştür."⁵⁵¹

Bu itibarla Bişr açtığı davadan sonuç alamaz.

Mesele 6:

İki kişi bir tarlada ortak iken, birisi "o tarlada ortağız", diğeri "o tarla benimdir" diye davacı olsalar ve her ikiside ikametgâhlarını ibraz etseler "o tarla benimdir" diyenin delilleri daha önceliklidir.⁵⁵²

Mesele 7:

Velî ve vasîler, velisi ve vasîsi buldukları çocukların mallarını tasarruf etmekte şu üç hususa riayet etmeliler: Hibe ve sadaka gibi sırf zarar olan tasarruflarda bulunamazlar. Hibe ve sadaka kabulü gibi sırf menfaat olan tasarruflarda muhayyerdirler. Hem menfaat hemde zarara ihtimali olan tasarruflarda ise aşırı derecede zarar olmamak kaydıyla serbesttirler.⁵⁵³

Mesele 8:

21 Nisan 1858 tarihinde yürürlüğe giren AK.n 54. ve 55. maddeleri gereği: Ölenin kız veya erkek çocuğu bulunmadığı takdirde, bedelsiz ve sadece babaya olmak kaydıyla arazi intikali gerçekleşir. Baba bulunmadığı takdirde aynı şekilde intikal eden arazi annenindir.⁵⁵⁴

Mesele 9:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Hüküm açıktır. İzahtan varestedir.

Mesele 10:

23 Nisan 1847 tarihli padişah iradesinin bir tebliğine göre: Erkek mutasarrıflar ödüklerinde, bıraktıkları arazi erkek ve kız çocuklarına bedelsiz ve eşit olarak paylaştırılırdı.⁵⁵⁵ Meselede geçtiği üzere mezkûr tarihten evvel vuku bulan bu hadisede ki bayan, erkek kardeşine ortaklık edemez.

Mesele 11:

---

⁵⁵¹Osman Kaşıkçı, "Zaman Aşımı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44 (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 114-115.

⁵⁵²Mecelle, md. 1756.

⁵⁵³Mecelle, md. 967; Karaman, *age.*, 2: 276-277.

⁵⁵⁴Berki, *age.*, 174.

⁵⁵⁵Berki, *age.*, 173.

Fetvayı veren Şeyhülislâm Çerkez Halil Efendi 1818-1821 yılları arasında bir sene yedi ay kadar meşihatte kalmıştır. Mezkûr tarihlerde Tevsi-i İntikal Kanunu (21 Nisan 1867) yürürlükte değildi. Zira erkek kardeşe bedelsiz arazinin intikali bu kanunla mümkün olmuştur.

Mesele 12:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Abdülvehhâb Efendi 1821-1831 yılları arasında altı buçuk sene kadar meşihatte kalmıştır. Bu seneler zarfında kız çocuklarına arazi intikali meccanen (bedelsiz) verilmezdi.

Mesele 13:

“Razı olmak” bazı hukukçulara göre akdin in’ikad şartı bazı hukukçulara göre akdin rüknüdür. Fakat akdin temel unsuru olduğunda ittifak vardır. Rızalık gözle görülen bir şey olmadığı için, rızalığı ortaya çıkartan görünür kılan şey irade beyanıdır.⁵⁵⁶ Meselede irade beyanından bahsedilmediği belirtilmiş ve ikinci ferağ geçersiz sayılmıştır.

Mesele 14:

Sahib-i arz: Araziye bağlı tasarrufları kontrol eden ve devleti temsil eden bir görevlidir. Sahib-i arz’dan habersiz bir tasarruf resmiyet kazanamayacağı⁵⁵⁷ için meselede mezkûr daha önceden tarlayı ferağ ile alan kişi resmi olarak intikale engel olamayacaktır.

Mesele 15:

Sahib-i arz izniyle gerçekleşen arazi işlemleri resmiyet kazanır. Diğer varisleri hak iddeasında bulunamazlar.⁵⁵⁸

Mesele 16:

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey 1846’dan itibaren yedi buçuk yıl meşihatte kaldı. 12 Nisan 1913 tarihinde “Emvâl-i Gayr-ı Memlûkenin Tasarrufu” hakkındaki kanun yürürlüğe girinceye kadar, miri arazi üzerine yapılan evler mülk sayılmakta ve feraiz hükümleri geçerliydi.⁵⁵⁹

Mesele 17:

---

⁵⁵⁶Karaman, *age.*, 2: 110.

⁵⁵⁷Cin, *age.*, 162-168.

⁵⁵⁸Cin, *age.*, 162-168.

⁵⁵⁹Berki, *age.*, 168.

Sahib-i arz izniyle gerçekleşen arazi işlemleri resmiyet kazanır. Bir tarlanın intikalinden evvel ekilmiş tohum, verilen emek bunlar zayi olmasa gerek. “Mutasarrıf iade anında gâsıp tarafından tarlaya ekilmiş ekini sökdürtebilir fakat mülküne geçiremez.”⁵⁶⁰

Mesele 18:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Ahmet Muhtar Efendi 1872 yılı içerisinde meşihate geçmiştir. Bu tarihlerde AK. yürürlükte idi. AK. 41, 44, ve 45. Maddelerde rüçhan hakkı sahiplerini öngörmüş ve müşterek arazi sahiplerini de kapsamıştır. Rüçhan hakkının kullanılması hususunda 1, 5 ve 10 yıllık müddetler belirlenmiştir. Meselede 10 yıllık müddet tercih edilmiştir.⁵⁶¹

Mesele 19:

Mirî arazide kendiliğinden yetişmiş meyve veren veya vermeyen ağaçlar - arazinin tamamlayıcı bir parçası olduğundan- o araziye ait kabul edilmiştir.⁵⁶² Yani mezkûr tarlanın mutasarrıfı ağaçlardan faydalanabilir.

Mesele 20:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Mirî arazide kendiliğinden yetişen ağaçlardan alınan ürünler öşr'e tabidir.⁵⁶³

Mesele 21:

1496. Mecelle kaidesinde geçtiği üzere “vekil müvekkilin malını kendi adına alamaz...” Arazi emiri bir nevi uhdesinde bulunan tarlaların vekili sayıldığı veçhiyle ihaleye çıkacak tarlaları kendi adına tefviz edemez.⁵⁶⁴

Mesele 22:

Meselede anlatılan hak şüfâ hakkına benzemektedir. Lakin miri arazide - meşfû‘ (şüfâ’ ya mevzu olan akar) mülk olmaması- sebebiyle şüfâ hakkı cereyan etmez. Mirî arazide söz konusu olan rüçhan hakkı ise birçok yönüyle şüfadan farklılık taşır.⁵⁶⁵ Fe-rağ farklı köyden birisine yapılması durumunda arazinin bulunduğu köyde meskûn ve hiç toprağı olmayan kişilere rüçhan hakkı doğar.⁵⁶⁶ Meselede köylü rüçhan hakkından

⁵⁶⁰Cin, *age.*, 133-134, 162-163.

⁵⁶¹Cin, *age.*, 269.

⁵⁶²Cin, *age.*, 114.

⁵⁶³Cin, *age.*, 114.

⁵⁶⁴Cin, *age.*, 263-264.

⁵⁶⁵İbrahim Kâfi Dönmez, “Şüfâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 39 (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 248-252.

⁵⁶⁶Cin, *age.*, 272-274.

vazgeçmiştir. Ferağ bir akittir. Akdin muteber olmasının bütün şartları gerçekleştikten sonra yapılan itiraza itibar edilmemiştir.

Mesele 23:

Din farklılığı mirasta olduğu gibi miri arazinin intikaline de manidir. Şu kadar ki din ayrılığı konusunda ölüm anına bakılır. Ölümden sonraki din ayrılığı ne mirasa ne de intikale mani değildir.⁵⁶⁷

Mesele 24:

Mutasarrıfın özürsüz üç sene peşpeşe ekmediği tarla mahlül sayılır ve başka birine tefviz olunur. Askerlerin ta'tıl (ekilmemesi) ettikleri arazi kanunname gereği azâr-ı sahiha yani geçerli bir özür olarak kabul edildiği için arazi memuru araziyi bir başkasına tefviz edemez.⁵⁶⁸

Mesele 25:

Mutasarrıfın özürsüz üç sene peşpeşe ekmediği tarla mahlül sayılır başka birine tefviz olunur.⁵⁶⁹

Mesele 26:

Meselede rüçhan hakkı mevzu edilmiştir. Birden fazla köy halkı rüçhan hakkını kullanmak istediği bir durumda -tam olarak belirli kıstas olmamakla birlikte- maddi yönden desteğe daha fazla ihtiyacı olanın tercih edilmesi öngörülmüştür.⁵⁷⁰ Meselede tam olarak belirtilmemekle birlikte Amr'ın Bekr'e tercihi bu sebepten olsa gerek.

Mesele 27:

Meselede mevat (ölü) arazinin miri arazi yapılabilmesinin şartları sıralanmıştır. Mevat araziye izinsiz ihya eden bedelsiz olarak kullanım hakkı elde edemez. İhya ettiği tarihteki tapu misil'i tapu arza vermesi gerekir. Bu şekilde emr-i sultani gerçekleşmiş olur. Ölü araziye ihya için gerekli şartlar oluştuktan sonra, arazinin etrafını çevirmek için izne ihtiyaç yoktur.⁵⁷¹ Bu itibarla sahib-i arz başkasına tefviz edemez.

Mesele 28:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Ahmet Muhtar Efendi 1872 yılı içerisinde meşihate geçmiştir. Bu tarihlerde TİK. (21 Mayıs 1867) yürürlükte idi. Kanun çerçevesinde, miri arazinin intikali sekiz sınıf olarak belirlenmişti. Bunlar: Erkek ve kız çocuklar, daha

---

⁵⁶⁷Berki, *age.*, 172.

⁵⁶⁸Cin, *age.*, 253-257.

⁵⁶⁹Cin, *age.*, 254.

⁵⁷⁰Cin, *age.*, 273-274.

⁵⁷¹Cin, *age.*, 35-38.

sonra torunlar... Son olarak eşler birbirlerine... En üstteki yakın intikale mevzu arazi- nin tamamına malik olurdu. İki kişi iseler müsaviyen bölüşürlerdi. Yani üst kademe varken aşağısına intikal mümkün olmazdı.⁵⁷² Şunu da belirtmekte fayda var: Tarlada veya arazide kendiliğinden yetişen meyveli&meyvesiz ağaçlar o araziye aittir.⁵⁷³ Bu bilgiler ışığında eş, kocasının bıraktığı araziye oğullarından alması veya müşareket et- mesi mevzu değildir.

Mesele 29:

Kişi kendi adına hukuki bir işlem yaptırabilmesi için başka birini kendi yerine vekil tayin edebilir.⁵⁷⁴ Vekilin hukuki işlemlerinde (akitlerde) bağlayıcılık söz konusu- dur. Müvekkil vekili dilediği zaman azledebir. Fakat vekilin azlinden evvelce yaptığı işlemler (ferâğ) geçerlidir.⁵⁷⁵

Mesele 30:

Belirli miktar ve cins şeyin menfaatini belirli bir bedel mukabilinde satmak⁵⁷⁶ olarak açıklanan kira akdi,

“ tarafların karşılıklı anlaşması ile süresinden önce sona erdirilebileceği gibi ki- ra süresinin dolması ile tabii olarak son bulur. Taraflardan birinin ölümü halinde Ha- nefiler’e göre akid sona erer, diğer mezheplere göre ise sona ermez. Osmanlı hukuku- nun son dönem mevzuatında çoğunluğun görüşü benimsendiği gibi Hanefî mezhebi içinde de tamamen veya kısmen bu görüşte olan son devir âlimleri vardır (Ali Haydar, I, 743; Bilmen, VI, 182). ”⁵⁷⁷

“Vaziyet böyle olunca, ferâğ hakkında, AK.’ nun sustuğu hallerde, Mecelle'nin bey'i akdine ilişkin hükümlerini tatbik etmek gerekir. Nitekim Mecelle'nin «Kitab-ül icarat» başlıklı 2. Kitabının I. faslında, bu husus sarahaten belirtilmiştir. (Mecelle'nin 433, 434, 435, maddeleri). ”⁵⁷⁸

Meselede mezkûr tarlanın kaç sene müddetince kira edileceği belirtilmemiş ol- ması kira akdine menfi bir etkisi söz konusu değildir. Zira akdin kuruluşuna zamanın bir

---

⁵⁷²Berki, *age.*, 175.

⁵⁷³Cin, *age.*, 114.

⁵⁷⁴Mecelle, md. 1459.

⁵⁷⁵Cin, *age.*, 160-161.

⁵⁷⁶Mecelle, md. 405; Erdoğan, *age.*, “İcâre” , 222.

⁵⁷⁷Ali Bardakoğlu, “icâre”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 21 (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 379-388

⁵⁷⁸Halil Cin, “Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşı- sındaki Durumu”, *AÜHFD.*, sy. 1, (1966--), 22.

etkisi yoktur. Akitlerde bağlayıcılık unsuru göz önüne alındığında Bekr tarlayı Amr'a icar'a vermek zorundadır.

Mesele 31:

Tetimme-i sükna: Kasaba ve köy dâhilinde bulunan, azami yarım dönümü geçmeyen ve evi tamamlayan yerlerdir.⁵⁷⁹ Tetimme-i sükna özel mülktür⁵⁸⁰ ve özel mülklerde feraiz kurallarına göre intikal gerçekleşir.⁵⁸¹ Bu itibarla sahib-i arz müdahale edemez.

Mesele 32:

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey 1846'dan itibaren yedi buçuk yıl meşihatte kaldı. Arazi intikali konusunda, buluğa ermemiş çocuklar için, buluğa erdikten itibaren on yıl içerisinde istemeye hakları vardır.⁵⁸²

Mesele 33:

Meselede geçen hadisede Hint, müstehik-i tapu olduğu halde tapu hakkını kullanmaktan vazgeçmesi sebebiyle arazi mahlûl⁵⁸³ olmuştur. Kişinin (yedinde bulunmayan) sahibi olmadığı arazinin ferağı geçerli değildir.

Mesele 34:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Mutlak mahlûl⁵⁸⁴ olmazdan evvel vücuda gelen ferağ-ı mutebere binaen arazinin zaptı geçerli değildir.⁵⁸⁵

Mesele 35:

Meselede bina farklı bir kişinin, arazi mutasarrıfı farklı bir kişindedir. Arazi ve bina bir kişide olmasında menfaat vardır. Rüçhan hakkı cereyan eden meselede, bina mülküne tabi arazinin başka birisi tarafından ferağı mevzu olunca bina sahibine rüçhan hakkı doğar.⁵⁸⁶

Mesele 36:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Rüçhan hakkı o arsa veya arsaları ferağ anından itibaren on yıla kadar devam eder.⁵⁸⁷

---

⁵⁷⁹ Ali Şafak, *İslam Arazi Hukuku ve Tatbikatı*, (İstanbul: Türdav Yay., 1977) , 89-90; Cin, *age.*, 20-21.

⁵⁸⁰ M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2013), 366-377.

⁵⁸¹ Aktan, *age.*, 282-283.

⁵⁸² Berki, *age.*, 174.

⁵⁸³ Miri Arazinin mutasarrıfının ölmesi durumunda arzinin ivazsız veya tapu denen bir bedelle iktisap edecek mirasçının bulunmaması sebebiyle arazinin devlete dönmesi. Bkz. Cin, *age.*, 249.

⁵⁸⁴ Bkz. Cin, *age.*, 250-251.

⁵⁸⁵ Cin, *age.*, 250.

⁵⁸⁶ Cin, *age.*, 272.

⁵⁸⁷ Cin, *age.*, 272.

Mesele 37:

Tetimme-i sükna özel mülktür⁵⁸⁸ ve özel mülklerde feraiz kurallarına göre intikal gerçekleşir.⁵⁸⁹ Bu itibarla sahib-i arz müdahale edemez.

Mesele 38:

Köylerin kullanımına bırakılan mer'alar metruk arazi sınıfına dâhildir. Metrük arazide kişiye mülkiyet ve tasarruf hakkı verilemez.⁵⁹⁰ Zira bütün köy ahalisinin kullanımına müştereken bırakılmıştır. Kural olarak bu tür araziden yararlanma ücretsiz olmakla birlikte yaylak ve kışlaklardan istifade edenlerden de yaylak ve kışlak resmi (kullanım ücreti) alınabilir (1274/1858 Tarihli Arazi Kanunnâmesi, md. 101).⁵⁹¹ Fakat meselede böyle bir durumdan bahsedilmiyor. Sonuç olarak, köy ahali meralarına yapılan bina vs. şeyleri yıktırıp, araziye tekrardan zapt edebilirler.

Mesele 39:

Ortak olarak arazi tasarruf eden kişi üzerinde bir irtifak hakkına⁵⁹² sahip olan kimse (halit) ve ortaklaşa tasarruf edilen diğer kişi (şerik) 'nin izni olmadan hissesini başka birine bedelsiz veya bedel li olarak ferağ edemez; ettiği zaman diğer ortağın beş sene içinde bedel misliyle rüçhan hakkı doğar.⁵⁹³ Meselede mezkûr Amr Bekr'den bedel misliyle ortağı Zeyd'in hissesini alabilir.

Mesele 40:

“Genellikle bir dönüm, geniş adımlarla yürüyen dönümcünün adımı ile 40 × 40 = 1600 adımkarelik bir yüzölçümünü ifade eder⁵⁹⁴ ve buna “örfî dönüm” adı verilirdi. Ancak adım aralığı kişiden kişiye değiştiği için bu ölçü birimi tam bir kesinlik sağlamıyordu. Bu sebeple her adım için bir mimar arşını (yaklaşık 75,78 cm.) esas alan bir ölçü sistemi daha ortaya çıkmış ve buna “şer’î dönüm” adı verilmiştir. Buna göre bir dönüm 1600 (zira) mimar arşını kare, yani 916,8 m² veya 919,302 metrekairelik bir araziyi gösterirdi. Osmanlı sancak kanunnâmelerinde dönüm, “hatavât-ı müteârife ile

---

⁵⁸⁸ Aydın, *age.*, 366-377.

⁵⁸⁹ Aktan, *age.*, 282-283.

⁵⁹⁰ Şakir Berki, *Toprak Hukuku*, Ankara: AÜHF Yayınları, 1967), 89.

⁵⁹¹ Cin, *age.*, 382-383; Hacı Mehmet Günay, “Metruk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29 (İstanbul: TDV Yayınları 2004), 416-417.

⁵⁹² Hâdim akar üzerine, hâkim akar lehine kurulan aynî hak. Bkz. Erdoğan, *age.*, “İrtifak Hakkı” 257.

⁵⁹³ Cin, *age.*, 270-271.

⁵⁹⁴ Ünal Taşkın, “Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri”, (Fırat Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, 2005), 124.

40 hatve yerdir tûlen ve arzan” veya “yürümele adımıyla eni ve uzunlu kırkar adım yer” şeklinde tarif edilir.”⁵⁹⁵

Mesele 41:

Mutasarrıfın tasarrufu altındaki arazinin menfaatine sahiptir, araziye ağaç dikmekte izne tabidir. Memurun izni ile dikilmiş ağaçlar mutasarrıfın mülkü sayılır. Mülk arazinin intikalinde feraiz hükümleri geçerlidir.⁵⁹⁶ Meselede mezkûr mülk ağaçlarda intikale dâhildir.

Mesele 42:

Mülk arazi: Mülkiyet (rakabe) ve tasarruf hakkı mutlak surette aynı kişiye ait olan arazidir. Miri arazi hükümleri cereyan etmez.⁵⁹⁷ Arazi sahibi hiçbir kişinin iznine muhtaç olmadan -kanunların izin verdiği ölçüde- dilediği tasarrufatta bulunabilir.

Mesele 43:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Mülkiyet üzere bahçeye sahip olan kişi için mülk arazi hükümleri cereyan eder. Arazi memuru müdahale edemez.

Mesele 44:

Mutasarrıfın arazi memurunun izniyle ekdiği ağaçlar mülk haline gelir. Arazi ayrı bir kanuna tabi olmakla birlikte ferağ ve intikal mevzu olduğunda ağaçların olduğu hale tabi olur. Mülk olan bu ağaçlara sahip kimseler hisseleri nisbetinde miri araziye de iktisap ederler.⁵⁹⁸ Mülk olan eşyada feraiz ahkâmı cereyan eder.

Mesele 45:

Meselede geçen olayda bir önceki mesele ile aynı hükümler caridir. Zira farklılık dikilen ağaç değil nşâ edilen evdir.

Mesele 46:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Uryanizade Ahmet Esad Efendi 4 Aralık 1878- 17 Ocak 1889 tarihleri arasında meşihatte kalmıştır. 21 Mayıs 1867 TİK. sadır olmuştur. Bu tarihlerin verilmesi meselenin açıklığa kavuşması için gereklidir. Tevsi-i İntikal Kanunundan evvel AK. (6 Haziran 1858) yürürlükte idi. Bu kanuna göre oğul ve oğlun oğlu ve oğlun kızı intikalde birlikte bulunsalar, oğul terikenin tamamına sahip olurdu.⁵⁹⁹

⁵⁹⁵Feridun Emecen, “Dönüm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9 (İstanbul: TDV Yayınları 1994), 521.

⁵⁹⁶Cin, *age.*, 111-116.

⁵⁹⁷Berki, *Toprak Hukuku*, 71-73.

⁵⁹⁸Cin, *age.*, 111.

⁵⁹⁹Ali Himmet Berki, *Miras ve Tatbikat*, (Ankara: Yeni Matbaa, t.y.),138; Aktan, *age.*, 285.

Bu veçhile meselede ismi geçen Bekr'in çocukları Bişr ve Hatice amcaları Amr'dan hisse alamazlar.

Mesele 47:

Meselede geçen "...zevce-i medhul bihası Hint'i bayinen tatlik (bain talak)⁶⁰⁰ edip..." ifadesi "nikâhtan sonra fakat birleşme ve halvet-i sahihadan önce boşanmak manasınadır. Meselede bize lazım olduğu kadarı ile bain talak sonrası karşılıklı haklar sükût eder... ve mirasçılık son bulur. Sadece kadın iddeti müddetince kocasının evinde kalır ve nafakası kocaya ait olur.⁶⁰¹ İntikalin gerçekleşmesi için temel alınacak vakit kadının öldüğü tarihte kocayla olan evlilik sebebiyle olan hukukudur. Mesele de eçtiği veçhile, kadının iddeti devam ederken ölmesi bırakacağı intikale mevzu haklarıda iptal edecektir.⁶⁰²

Mesele 48:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Ömer Lütfi Efendi 18 Ocak 1889- 4 Eylül 1891 tarihleri arasında iki yılı aşkın bir süre meşihatte kalmıştır. O tarihler arasında TİK. yürürlükte idi. Lakin arazi mülk arazi olsaydı Amr ve Bekr o tarladan hissedâr olacaktı. Fakat meselede mezkûr sebeplerle⁶⁰³ mülk arazi statüsü kazanan tarlada ferâiz ahkâmı geçerli olacaktır.⁶⁰⁴ Derecede yakınlık sebebiyle oğul, oğlun oğullarını mirastan sakıt eder.⁶⁰⁵

Mesele 49:

Ferağ'ın geçerlilik kazanması için izin sahib-i arzın (memurun) sarîh bir şekilde izin vermesi ve tahrir muamelesinin⁶⁰⁶ gerçekleşmesi gerekir. Amr'ın ölümünden önce ferağ geçerlilik kazandığı için Amr'ın intikale mevzu malı kalmamıştır, diğer çocukları terike zannı ile geçerlilik kazanmış ferağ'a mevzu tarlaya mirasçı olamazlar.

Mesele 50:

Mülkiyet hakkının sunduğu kullanım hakkı, yararlanma ve tüketme yetkileri birbirinden bağımsız hale getirilerek akar üzerinde daha geniş bir istifade imkânı tanınması İrtifak hakkının temelini oluşturur. Hanefî kaynaklarında "sulama hakkı" çoğunlukla

---

⁶⁰⁰Yeni bir mehir ile yaniden nikâhlanmadıkça normal aile hayatına dönüş imkânı bırakmayan boşama şekli. Bkz. Karaman, *age.*, 1: 359.

⁶⁰¹Karaman, *age.*, 1: 379.

⁶⁰²Cin, *age.*, 219.

⁶⁰³Mutasarrıf'ın arazi memurunun izniyle ekdiği ağaçlar mülk haline gelir. Bkz. Cin, *age.*, 111.

⁶⁰⁴Cin, *age.*, 111-116.

⁶⁰⁵Ali Haydar Efendi., *age.*, 70-71.

⁶⁰⁶Memurun huzurunda icap ve kabulün gerçekleşmesi... Bkz. Cin, *age.*, 164-1165.

mecrâ hakkı olarak ele alınır. Kaynaktan alınan suyun ne için kullanılacağı önemli olmayıp bu kullanımın süreklilik göstermesi ve aynı bir hak olması önemlidir. Hâkim akar sahibi bu hakka dayanarak suyu istediği zaman arazisine alır ve dilediği gibi kullanır.”⁶⁰⁷ “Mecrâ birkaç kişi arasında ortak ise, bunlardan birisi diğerlerinin sulamasını engelleyecek şekilde su yolunu kapatamaz.”⁶⁰⁸

Mesele 51:

“Mukataa kelimesi başlangıçtan beri, mülkiyeti devlete veya vakıflara ait arazi- den ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kerûmlara kiralanan parçalar için yapılan kira sözleşmesini ve -senelik veya iki üç senede bir ödenen- kirayı ifade etmek üzere “mukataa-i zemîn” veya “mukataalı” gibi tabirlerde de kullanılmıştır.”⁶⁰⁹ Kerûmî (bağ kütüğü) meselede bayan olduğu üzere mülktür. Malik mülkünde muhayyerdir. Dilediği tasarrufta bulunabilir.

Mesele 52:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarih-lerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mesele de mezkûr kanuna göre intikal etmesi gerekiyor. Şöyle ki: Mezkûr kanuna göre derecede sonra gelmeleri sebebiyle kardeşe hisse yoktur. Yine kanun gereği derecede mukaddem anadan itibaren derecede sonra gelen intikal sahipleriyle birlikte bulunan karı kocaya ¼ (rubu’) hisse düşer. Ba-kiye ¾ hisse anaya kalır.⁶¹⁰

Mesele 53:

Meselede şu ifade geçmektedir. “...araziye-i emiriyyeden mülk îne⁶¹¹ ve kerûm ve eşcârdan hâli bedel öşr mukâta’alı⁶¹² bir tarlaya mutasarrıf iken...” İfadelerdeki ay- rıntı mukataalı olmasıdır. Zira “mukâta’alı olması sebebi ile ferâiz ahkâmına tabidir” iddiası vardır. Şunu belirtmek lazımdır; mukâta’a: Devletin bazı karineler sebebiyle peşinen ve açık artırma usûlüne göre tefviz ettiği tarladan devlete verilecek verginin

⁶⁰⁷Hasan Hacak, “İrtifak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.22 (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 460-464.

⁶⁰⁸Karaman, *age.*, 3: 128.

⁶⁰⁹Mehmet Genç, “Mukâta’a”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 129-132.

⁶¹⁰Bkz. 4. Örnek, Bilmen, *age.*, 5: 395; Berki, *age.*, 177-178; Aktan, *age.*, 288.

⁶¹¹Bir kimsenin bir malı belli bir fiyat karşılığında vadeli olarak satıp aynı malı peşin parayla sattığı fiyat- tan daha ucuza geri satın almasıdır. Bkz. H. Yunus Apaydın, “İne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22 (İs- tanbul: TDV Yayınları, 2000), 283- 285.

⁶¹²...mülkiyeti devlete veya vakıflara ait yerlerin belli durumlarda özel şahıs yahut kurumlara kiralanan- sına ve ödenen kira bedelidir... Bkz. Nazif Öztürk, “Mukataalı Vakıf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 132-134.

miktar ve cinsini belirtir.⁶¹³ Bir başka deyişle, vakıf idaresince işletilmeyen, gelir getirmediği için başkasına kiraya verilmesidir. Bu kira varislerede geçer.⁶¹⁴ Yani mülk olmasını gerektirecek bağ kütüğü ve ağaçlardan hâli olduğu özellikle belirtilmiştir. Şu halde meselede âdi inkal cârî olacaktır. Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mesele de mezkûr kanuna göre intikal etmesi gerekiyor. Sonuç olarak öz kız kardeşlere intikalde hisse yoktur.

Mesele 54:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mezkûr kanuna göre: Mutasarrıfın ölümünden sonra asahab-ı intikalden kimsesi yoksa arazi mahlûl⁶¹⁵ sayılır ve bir müzayede ile alıcısına tefviz olunurdu.⁶¹⁶ Hali hazırda kanunun öngördüğü sekiz sınıf ashab-ı inkal'de ab. er. kar. oğulları mevcut değildir.

Mesele 55:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. “Mezkûr kanunun 2. maddesi gereği, derecede mukaddem bir intikal sahibi var iken aşağıdaki hak sahibi olamaz. Meselede olduğu gibi derecede mukaddem oğul kızı ve kızın kızları varken öz kardeş intikale dâhil olamaz.”⁶¹⁷

Mesele 56:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. “Mezkûr kanunun 2. maddesi gereği, derecede mukaddem bir intikal sahibi var iken aşağıdaki hak sahibi olamaz. Derecede mukaddem evlat varken intikale dâhil olarak karı veya koca mirasçı olamaz. Meselede

⁶¹³Mehmet Genç, “Mukâta‘a”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 129-132.

⁶¹⁴Berki, *Toprak Hukuku*, 97.

⁶¹⁵Miri Arazinin mutasarrıfının ölmesi durumunda arazinin ivazsız veya tapu denen bir bedelle iktisap edecek mirasçının bulunmaması sebebiyle arazinin devlete dönmesi... Bkz. Cin, *age.*, 249.

⁶¹⁶Bilmen, *age.*, 5: 394.

⁶¹⁷Berki, *age.*, 175-177; Aktan, *age.*, 286-287.

geçen bir başka husus ise, Zeyd'in kendinden evvel vefat eden oğlunun oğullarının mirasçı olmalarıdır. T. İ. Kanununda geçtiği üzere torundan kasıt; “evlâd-ı zükûr ve inâsı” yani oğlunun oğlu ve kızına şamildir. Daha aşağıdaki torunların intikalde hissesi yoktur.⁶¹⁸

Mesele 57:

Mesele izahtan vareste olarak bir önceki meselede aynıyle anlatılmıştır.

Mesele 58:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. “Mezkûr kanunun 2. maddesi gereği, derecede mukaddem bir intikal sahibi var iken aşağıdaki hak sahibi olamaz. Meselede olduğu gibi derecede mukaddem evlat varken karı veya koca mirasçı olamaz. Ek bir bilgi olarak miri arazi rakabesi devletin menfaati şahsındır. Fakat araziden elde edilen ürün kişinin rakabesindedir ve mülk haline gelmiş mahsül feraiz ahkâmına tabidir. Son olarak Zeyd'in eşi Hint arazide değil üründe hisse sahibidir.

Mesele 59:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mesele de Tevsi-i İntikal kanununa göre taksimat yapılmış olup, yine kanuna göre derece bakımından eşit olan amca yiğen eşit hisse almışlardır. Yiğenin amacaya eşit olması şahsından değil kanunun tanıdığı hak gereği babasının naibi olmasındandır.⁶¹⁹

Mesele 60:

Mesele bir önceki meseleden farkı yiğenin iki tane olmasıdır. Babaları Amr'ın naibleri olarak Zeynep ve Bekr, babalarına düşen hisseyi eşit olarak bölüşürler.

Mesele 61:

Mecelle kaidesi gereği “*Bilâ sebab-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahzylemesi câiz olmaz.*”⁶²⁰ Zeyd gâsıb durumundadır. Gâsıb gaspettiği menfaat veya mülkü iade etmek ve zayi olması durumunda tazmin ile yükümlüdür.⁶²¹

⁶¹⁸Berki, *age.*, 175-176.

⁶¹⁹Berki, *age.*, 177.

⁶²⁰Mecelle, md. 97.

⁶²¹Bilmen, *age.*, 7: 333; Cin, *age.*, 131.

Mesele 62:

Ferağ edilen arazinin tayin edilen ölçüden çok çıkması durumunda akit feshedilemez. Lehine ferağ edilen kimse, fazlalık araziye de iktisap eder.⁶²²

Mesele 63:

“Bir kimsenin tasarrufu altındaki araziye zilyet⁶²³ olmasının neticesi olarak: Bir başkası araziye hiçbir şekilde müdahale edemez... Tecavüz vuku bulunduğu idarî ve adlî yoldan men edilir.”⁶²⁴ Bu meselede gasb hükümleri caridir. Gasb: Bir kimsenin izni olmaksızın malını ahz ve zapt etmektir.⁶²⁵ Gasıb, gasb ettiği şeyin zayi olması durumunda tazmini ile yükümlüdür.⁶²⁶ Mecelle kaidesi gereği “*Bilâ sebeb-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahzylemesi câiz olmaz.*”⁶²⁷ Sahiplerine iade edilmelidir.⁶²⁸ Sonuç olarak: Zeyd zorla Amr’ın elinden aldığı çayır yerini, Amr’a iade etmelidir.

Mesele 64:

Sahib-i arz (tapu memuru) bilgisi ve izin vermesi durumunda, mutasarrıfın tarlaya ekdiği fidanlar, ağaçlar mülk sayılır.⁶²⁹

Mesele 65:

İvazsız ferağ hukuki sonuç doğurur. Sonradan bedel talebinde bulunulamaz.⁶³⁰

Mesele 66:

“Bir kimsenin tasarrufu altındaki araziye zilyet⁶³¹ olmasının neticesi olarak: Bir başkası hiçbir şekilde müdahale edemez... Tecavüz vuku bulunduğu idarî ve adlî yoldan men edilir.”⁶³² Gasb: Bir kimsenin izni olmaksızın malını ahz ve zapt etmektir.⁶³³ Gasıb gasb ettiği şeyin zayi olması durumunda tazmini ile yükümlüdür.⁶³⁴ Mecelle kaidesi gereği “*Bilâ sebeb-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahzylemesi câiz olmaz.*”⁶³⁵

⁶²²Cin, age., 179.

⁶²³“Bir ayında mâlik kimselerin tasarrufları sabit olan kimsedir.” Erdoğan, age., “Zilyed” md., 623.

⁶²⁴Cin, age., 105.

⁶²⁵Mecelle, md. 881.

⁶²⁶Bilmen, age., 7: 333; Ansay, age., 207-210; Karaman, age., 2: 478-482; Cin, age., 131; Mehmet Âkif Aydın, “Gasp”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 13 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 388-390.

⁶²⁷Mecelle, md. 97.

⁶²⁸Bilmen, age., 5: 214

⁶²⁹Cin, age., 111-113.

⁶³⁰Cin, age., 186-187.

⁶³¹Bir ayında mâlik kimselerin tasarrufları sabit olan kimsedir. Erdoğan, age., “Zilyed” md., 623.

⁶³²Cin, age., 105.

⁶³³Mecelle, md. 881.

⁶³⁴Bilmen, age., 7: 333; Ansay, age., 207-210; Karaman, age., 2: 478-482; Cin, age., 131; Mehmet Âkif Aydın, “Gasp”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 13 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 388-390.

⁶³⁵Mecelle, md. 97.

Sahiplerine iade edilmelidir.⁶³⁶ Yani Bekr ortağı Amr'a ait, zorla aldığı hissesini vermek zorundadır.

Mesele 67:

Miri arazi rakabesi devletin menfaati şahsındır. Araziden elde edilen ürün o tarlanın menfeati olduğuna göre, mahsül kişinin rakabesindedir. Mülk haline gelmiş mahsül feraiz ahkâmına tabidir. Bu sebeple Hint halası Zeynep'i mahsuldeki hisseden men edemez ve her ikiside bir tane oldukları için (tek kız ve tek öz kız kardeş) terikeyi eşit olarak paylaşırlar.

Mesele 68:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Mehmet Sâdeddin Efendi (27 Aralık 1858- 23 Kasım 1863) tarihleri arasında beş yıla yakın meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında AK. (1858) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanunun 58. Maddesi mucibince: Veli veya vasiler, küçüğün malını hiçbir şekilde kendi uhdelerine geçiremezler. Şayet böyle bir işlem gerçekleşmiş ise küçük buluğa erdikten itibaren on yıl içerisinde o malı geri alabilir.⁶³⁷

Mesele 69:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Küçük buluğa erdiği vakte kadar, menfaati kendine ait tarlada velisi ziraat ettiği için herhangi bir şey talep edemez. Tarlanın mahlül kalmaması için ziraat yetkisi verilmiştir.⁶³⁸

Mesele 70:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Mehmet Sâdeddin Efendi (27 Aralık 1858- 23 Kasım 1863) tarihleri arasında beş yıla yakın meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında AK. (1858) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanunun 76. maddesine göre; velisinin kabul etmeyerek başkasına kiralanan araziler küçükler buluğa erdikten itibaren mutasarrıfın ölümünden itibaren 5 sene içerisinde arazilerini geri alabilirler.⁶³⁹

Mesele 71:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Mehmet Sâdeddin Efendi (27 Aralık 1858- 23 Kasım 1863) tarihleri arasında beş yıla yakın meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında AK. (1858) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanunun 114. maddesine göre: İkraah neticesi ferağ

---

⁶³⁶Bilmen, *age.*, 5: 214

⁶³⁷Halil Cin, *Osmalı Toprak Düzeni Ve Bu Düzenin Bozulması*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978), 223.

⁶³⁸Cin, *Toprak Düzeni*, 397.

⁶³⁹Cin, *age.*, 255, 261.

muteber değildir der.⁶⁴⁰ Meselede mezkûr Zeyd borcundan dolayı mutasarrıfı olduğu tarlayı ferağ etmeye zorlanamaz.

Mesele 72:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Ahmed Muhtar Efendi (6 Kasım 1872- 11 Haziran 1874) tarihleri arasında iki seneye yakın meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında AK. (1858) yürürlüğe girmişti. Bu hususta mülk arazide olduğu gibi bazı yanlışlıklar olabilir. Feraiz ahkâmının raci olduğu hallerde ölüm hastalığı anında yapılan akitin geçerliliği, diğer varislerin onayına bağlıdır. Lakin miri arazi mülk değildir. Mezkûr kanunun 20. Maddesine göre: Ölüm hastalığı anında- temyiz kudretine tam olarak sahip olması kaydı ile- yapılan ferağ muteberdir.⁶⁴¹

Mesele 73:

AK.nun 36. Maddesi gereği, miri arazinin ferağı mukabili başka bir arazi ile değişimine (trampa) onay verilmiştir. Fakat ferağ bedelinin ödenmemesi durumunda karşı dava açma hakkı vardır.⁶⁴²

Mesele 74:

Ortak miri arazinin bölüşülmesi şu şartlar ile olur: Kabili taksim olmalı, ortakların birinin veya hepsinin talebi, ortakların veya vekillerin hazır bulunması, memurun izni, taksimat beytü'l mal için zararlı olmamalı, taksimat adil olmalıdır.⁶⁴³ Bu şartları taşıyan bir taksimatın tarafı reşit değil ise velisi onun hissesini yine küçük için saklar. Buluğa erince hakkı olan tarlayı iktisap eder.⁶⁴⁴

Mesele 75:

AK. 36. maddesi gereğince; arazi memurunun izni olmaksızın yapılan ferağ muteber değildir.⁶⁴⁵

Mesele 76:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Mahlül (mirasçısı bulunmayan arazinin devlete dönmesi) olan arazi tapu hakkı sahipleri yok ise müzayede usûlü başka birine tefviz edilir.⁶⁴⁶

Mesele 77:

---

⁶⁴⁰Cin, *age.*, 176.

⁶⁴¹Cin, *age.*, 158-159.

⁶⁴²Cin, *age.*, 187.

⁶⁴³Cin, *age.*, 140-142.

⁶⁴⁴Cin, *age.*, 154-159.

⁶⁴⁵Cin, *age.*, 162-165.

⁶⁴⁶Cin, *age.*, 249-250.

Mutasarrıfın tasarrufu altındaki arazinin menfaatine sahiptir. Araziye ağaç dikmekte izne tabidir. Memurun izni ile dikilmiş ağaçlar mutasarrıfın mülkü sayılır.⁶⁴⁷

Mesele 78:

Vakıf arazilerin ferağı miri arazinin ferağı hükümleri gibidir.⁶⁴⁸ Mütevelliden izinsiz yapılan ferağ muteber değildir.⁶⁴⁹

Mesele 79:

AK. 41. Maddesinde geçtiği üzere, ortaklaşa arazi tasarruf eden kimse halıt ve şerik'in izni olmaksızın bedel veya bedelsiz ferağ edemez: Ferağ ettiği takdirde ortağı beş sene içerisinde ferağ anındaki bedel misliyle alabilir. Buna rüçhan (ön alım) hakkı denir.⁶⁵⁰

Mesele 80:

AK. maddelerinden sarıh olarak bir tarlanın çayır haline getirilemeyeceği belirtilmemiş iken, 68. maddenin yorumlanması ile böyle bir sonuca ulaşılabilir. Lakin Atıf Bey'in "ekime elverişli olmayan, pazara uzak ve otağı olmayan bir kimsenin tarlasının bir kısmını otlak haline getirmesinde devletin menfaati vardır." Bir görüşüde mevcuttur.⁶⁵¹

Mesele 81:

Ortaklar halıt ve şerik olmaları sebebiyle, tasarrufları altındaki araziye, *biribirlerinden izinsiz her ne yapsalar*, menfaat bakımından bir üstünlükleri yoktur. Hala eşit olarak ortaklırlar.

Mesele 82:

Meselede geçtiği kadarı ile emr-i sultani şöyledir; "bu misalle asâkir nizamiyenin tapu ile mutasarrıf oldukları arazileri ta'tıl olunmakta mevtileri tebin etmedikçe arazilerine ta'rız olunmaya." Normal şartlarda tatil edilmiş bir arazi başka birine tefviz edilirken askerlere bir ayrıcalık tanınmıştır.

Mesele 83:

Mutasarrıfın tasarrufu altındaki arazinin menfaatine sahiptir. Araziye ağaç dikmekte izne tabidir. Memurun izni ile dikilmiş ağaçlar mutasarrıfın mülkü sayılır.⁶⁵²

---

⁶⁴⁷Cin, *age.*, 111-116.

⁶⁴⁸Cin, *Toprak Düzeni*, 39.

⁶⁴⁹Ali Bardakoğlu, "ferağ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.12 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 351.

⁶⁵⁰Cin, *Toprak Düzeni*, 421.

⁶⁵¹Cin, *Toprak Düzeni*, 180.

⁶⁵²Cin, *age.*, 111-116.

Ağaçlar ve tarlanın aynı kişide bulunmasında fayda vardır. Bu itibarla rüçhan hakkı cereyan eder. Bu hak gereği o tarlayı talep anındaki ecr-i misil ile tarlayı almak hakkına sahip olur.⁶⁵³ Tapu hakkı sahipleri yok ise veresesi bu hakkı kullanabilirler.

Mesele 84:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi (30 Nisan 1868-7 Eylül 1871) tarihleri arasında üç buçuk yıl kadar meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında TİK.(21 Nisan 1867) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanuna göre: Erkek kız çocuklar eşit alırlar. İkinci dereceden torunlar ise baba veya analarının yerine geçmek sureti ile ebeveynlerine düşecek hisseyi kendi aralarında eşit bölüşürler.⁶⁵⁴

Mesele 85:

Arazi memuru bir arazinin mustehikk-ı tapu olduğu halde başka birine tefvizi sonrası, tapu hakkı sahipleri murisinin ölümünden itibaren 5 sene içerisinde araziye geri almak için karşı dava açma hakları vardır. Bu süre meşru bir sebep dışında geçirilmiş ise tapu hakkından vazgeçmiş sayılır. Mesele de bu meyandadır.

Mesele 86:

Süre belirlenmeyen âriyet ise âriyet verenin geri istemesi veya alanın iade etmesiyle sona erer.⁶⁵⁵ Bunun dışında taraflardan birinin ölümüyle de âriyet akdi son bulur.⁶⁵⁶

Mesele 87:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Seyyid Hacı Ahmed Ârif Hikmet Efendi (11 Aralık 1846-24 Mart 1854) tarihleri arasında yedi seneden fazla meşihatte kalmıştır. AK. henüz bu tarihler arasında yürürlükte değildi. Bu tarihlerde miri arazi kız ve erkek çocuklara eşit olarak, onlar yok ise anne babaya intikali mevzu bahis idi. Lakin AK.ndan evvel tapu hakkı sahipleri (meselede bize lazım olanı kadarı ile) sırasıyla şunlardır: Arazinin bulunduğu mahalde oturma şartı ile baba bir kız kardeş. Sırasıyla baba ve ana.⁶⁵⁷ Meselede b. kız kardeş aynı mahalde oturmadığı açık olarak belirtilmiştir. Bu bilgi onun tapu hakkı sahibi olmasına manidir.

Mesele 88:

---

⁶⁵³Cin, *Toprak Düzeni*, 423.

⁶⁵⁴Berki, *age.*, 175-177.

⁶⁵⁵Beşir Gözübenli, "Ariyet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul, TDV Yayınları, 1991), 380.

⁶⁵⁶Mecelle, md. 807.

⁶⁵⁷Cin, *age.*, 257-258.

Fetvayı veren Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi (30 Nisan 1868-7 Eylül 1871) tarihleri arasında üç buçuk yıl kadar meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında TİK.(21 Nisan 1867) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanuna göre: Kardeş çocuklarının intikal hakkı yoktur. Hiçbir intikal hakkı sahibi bulunmaması durumunda arazi mahlûl olur.⁶⁵⁸

Mesele 89:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mezkûr kanuna göre: Kardeş çocuklarının intikal hakkı yoktur. Bir önceki meselenin aynısıdır.

Mesele 90:

İzinsiz olarak tarlaya ekilen ağaçlar hususunda AK. 25. Maddesi şöyle demektedir: Üç sene geçtiği halde arazi memuru tarafından söktürülmeyip meyve verme aşamasına gelmiş ağaçlar olduğu halde bırakılır.⁶⁵⁹ Yani arazi mutasarrıfının mülkü sayılır.

Mesele 91:

Bir önceki meselenin devamı olarak: Üç sene geçtiği halde söktürülmemesinin sebebi, o ağaçtan elde edilen üründen öşür alınmasıdır. Bunda devletin menfaati vardır.⁶⁶⁰ Memurun devletin zevalini istemesi düşünülemez.

Mesele 92:

Birinci husus: Arazi memurundan izinsiz (şifai) ferağ muteber değildir. Memurun izninin geçerli olabilmesi için, şifai ferağda bulunan kimse ile kendisine ferağda bulunulan kimse yani tarafların hayatta olmaları gerekir.⁶⁶¹ Ancak işin resmi bir hüviyet kazanmadığı şu durumda ferağdan değil, intikal mevzu bahistir. İkinci Husus: AK. 22. Maddesi gereği: gasıbın tarlaya ekdiği ekin söktürülebilir fakat temellük edilemez.⁶⁶² Sonuç olarak meselede geçen evlâdın kendisi için o tarlaya ekdiği tohumdan elde edilen ürün, tarlanın intikaline mevzu olamaz.

Mesele 93:

Arazinin bulunduğu köydeki ahalinin rüçhan hakkı kullanımını daha çok ihtiyaçlıyı gözetmek şeklinde olmuştur. Fakat daha fazla ihtiyaç sahibi daha az ihtiyaç sahibine

---

⁶⁵⁸Berki, *age.*, 179.

⁶⁵⁹Cin, *Toprak Düzeni*, 164-165.

⁶⁶⁰Cin, *Toprak Düzeni*, 233.

⁶⁶¹Cin, *age.*, 164.

⁶⁶²Cin, *age.*, 134.

karşı rüçhan hakkının kullanımı konusunda iki görüş serdedilmiştir.⁶⁶³ Fetvayı veren Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi kullanılamaz görüşü üzerinden fetva vermiştir.

Mesele 94:

Rüçhan hakkı sahibi kendine teklif gelir ve bu teklifi geri çevirirse bu hakkı kaybetmiş olur. (A. K. md. 41)⁶⁶⁴

Mesele 95:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Dürrîzâde Mehmet Ârif Efendi (23 Ağustos 1785-10 Şubat 1786 / 12 Temmuz 1792- 30 Ağustos 1798) tarihlerde yedi yıl'dan fazla meşihat- te kalmıştır. Mezkûr tarihlerde AK. yürürlükte değildir. Bu devirlerdeki tapu hakkı sahipleri arasında a. erkek kardeş yoktur.⁶⁶⁵ Bu itibarla a. er. kardeş, b. er. kardeşe tapu hakkında ortaklık edemez.

Mesele 96:

Geçerli bir sebebi yok iken 3 sene ta'til edilen (boş bırakmak) arazi mahlûl olur. Geçerli bir özür bulunması durumu istisnadır. Arazinin su basması durumu da geçerli özür (azâr-ı sahiha) olarak kabul edilmiştir. Bu süre zarfında mutasarrıf ölse, arazi veresine intikal eder. Yalnız suyun çekilmesinden itibaren üç sene zarfında ta'til ederse, arazi müstehıkkı tapu olur.⁶⁶⁶ Sipahi⁶⁶⁷ 30 senedir ekilmiyor diyerek tapuy-ı başkasına veremez.

Mesele 97:

Bir kişi kendi adına bütün akitleri gerçekleştirecek birini vekil tayin edebilir.⁶⁶⁸ Miri arazinin ferağını feshettiren sebeplerden birisi gabn-ı fahiştir (malın ederi ile ödenen miktar arasında aşırı eşitsizlik). Böyle bir durumda ferağ eden, ferağ edilene tağrir ve gabn-ı fahiş davası açabilir.⁶⁶⁹ Reâyâ⁶⁷⁰ sahip arz, Zeyd'in Amr'ı vekil tayin ettiğinden dolayı, ferağa icazeti (izni) olmaması sebebiyle, Bekr'den tarlayı geri alır.

---

⁶⁶³Cin, *Toprak Düzeni*, 424-426.

⁶⁶⁴Cin, *age.*, 271.

⁶⁶⁵Cin, *age.*, 257-258.

⁶⁶⁶Cin, *age.*, 253-254.

⁶⁶⁷...timar (askeri hizmet bedeli sipahiye belirli bir araziyi vermesi) tasarruf eden askerî zümrelere sipahi adı verilir. Dirlik (timar) olarak kendilerine verilen arazilerden topladıkları vergiler karşılığında atı ve yardımcısıyla birlikte sefere katılır, "sâhib-i arz" tabiriyle de anılır... Bkz.Erhan Afyoncu, "Sipahi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37 (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 256.

⁶⁶⁸*Mecelle*, md. 1459.

⁶⁶⁹Cin, *age.*, 172.

⁶⁷⁰İslâm dünyasında yönetici konumundaki askerî tabaka ile ulemânın dışındaki vergi mükellefi halkı ifade eden bir terim olmuş, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne haraç ödeyen gayri müslim tebaa için de kullanılmıştır. Bkz. Mehmet Öz, "Reâyâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 34 (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 490.

Mesele 98:

Gaybet-i munkatı'a (hayatı ve ölümü bilinmeyen) ile gaib olan kişinin arazisi çocuklarına, çocukları yoksa babasına, babası yoksa anasına, bunlardan hiçbiri bulunmadığı takdirde arazi müstehıkkı tapu olur. Üç sene sonunda arazinin boş kalmaması için tapu hakkı ashabı bile aranmadan müzayede ile tefviz edilir.⁶⁷¹

Mesele 99:

Arazi memurundan izinsiz ferağ muteber değildir. Memurun iznine dâhil olması için tarafların hayatta olmaları gerekir.⁶⁷² Fetvayı veren Şeyhüislâm Mehmet Sâdeddin Efendi (27 Aralık 1858- 23 Kasım 1863) tarihleri arasında beş yıla yakın meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında AK. (1858) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanunun 54. Ve 55. maddeleri gereği mutasarrıfın kız ve erkek çocuklarına, arazinin bedelsiz intikali gerçekleşir.⁶⁷³

Mesele 100:

Fetvayı veren Şeyhüislâm Mehmet Sâdeddin Efendi (27 Aralık 1858- 23 Kasım 1863) tarihleri arasında beş yıla yakın meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında AK. (1858) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanunun 50. maddesi gereği sağ kalan eşe tapu hakkı tanınmış fakat kardeş çocuğuna tanınmamıştır. Bu sebeple Zeyd'in kız kardeşi oğlu tapu hakkında anasına ortak olmaz.⁶⁷⁴

Mesele 101:

Fetvayı veren Şeyhüislâm Ahmed Muhtar Efendi (6 Kasım 1872- 11 Haziran 1874) tarihleri arasında iki seneye yakın meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce Tapu Nizamnamesi (1858) yürürlüğe girmişti. Nizamnamenin 20. Maddesi gereği: Mahlül olan arazinin mutasarrıfının müstehıkkı tapu olmayan yakınları "o tarlayı zorlamadan" 10 sene ekip biçtikleri takdirde bedelsiz iktisap ederlerdi. Bunu önlemek maksadı ile mahlül olan arazi devlete bildiren kişiye tefviz bedelinden %10 ödül verilirdi. Mahlül olan araziye devlete bildirme işi arazi memurunun görevi olduğu için, ödül onlar için geçerli değildir.⁶⁷⁵

Mesele 102:

---

⁶⁷¹Cin, *age.*, 242-243.

⁶⁷²Cin, *age.*, 164.

⁶⁷³Berki, *age.*, 174.

⁶⁷⁴Cin, *age.*, 259.

⁶⁷⁵Cin, *age.*, 264-265.

Ortağının rızası olsaydı bu işlem münavebe olurdu. Münavebe bir nevi mübadeledir.⁶⁷⁶ Lakin ortağının izni olmadan “20 sene ben kullandım, artık benimdir” demeye hakkı yoktur. Hatta bu süre zarfında elde ettiği ürünü değil, gasb ettiği hakkı (menfaati) tazmin ettirilir. Meselede mevzu edilen hadise müşterek mutasarrıflar arasında tasarruf hakkı gasbına⁶⁷⁷ girmektedir. Fetva da bu görüş üzeredir.

Mesele 103:

Sebepsiz ve özürsüz olarak 3 sene arazi ta’til etmek ile o arazi mahlül sayılır.⁶⁷⁸ Mahlül olan araziye bir şahsın on sene üst üste ekip dikmesi ile bedelsiz olarak o kişiye kalması demektir.⁶⁷⁹ Buna ilaveten haksız olarak zaptetmiş olmamalıdır. Aksi takdirde zaman aşımı olan on seneye itibar edilmez, tapu misli ile teklif edilir, şayet kabul etmezse müzayede ile isteyene tefviz edilir.⁶⁸⁰ Bu bilgilere dayanarak kişinin dava hakkı elinden alınmaz.

Mesele 104:

Meselede anlatılan hadise karşısında davacı şu iki durum arasında muhayyerdir; ya araziye mevcut şekilde ferağa razı olur ya da ferağı feshederek ödediği meblağı geri alır. Bu işlemlerin resmiyet kazanması için memurun (reâyâ / sahib-i arz) izni gerekli olduğu unutulmamalıdır.⁶⁸¹

Mesele 105:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi (30 Nisan 1868-7 Eylül 1871) tarihleri arasında üç buçuk yıl kadar meşihatte kalmıştır. Bu tarihler arasında TİK. (21 Nisan 1867) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanununa göre: Kız ve erkek çocuklar eşit hisse alırlar. Torunlar (evlâd-ı zükûr ve inâsı) baba veya analarının yerine geçmek sureti ile ebeveynlerine düşecek hisseyi alırlar.⁶⁸² Bu sebeplerden dolayı amca yiğen beraber intikal hakkı sahibi olurlar.

Mesele 106:

Gaybet-i munkatı’a ile gaib ve mefkûd olan kişi⁶⁸³ intikal anında ölü gibi kabul edilir. Mevcut hisseler hayatta olanlara verilir.⁶⁸⁴

---

⁶⁷⁶Cin, *age.*, 143-144.

⁶⁷⁷Bilmen, *age.*, 7: 340.

⁶⁷⁸Cin, *age.*, 255.

⁶⁷⁹Cin, *age.*, 265.

⁶⁸⁰Cin, *age.*, 255-256.

⁶⁸¹Cin, *age.*, 172-173.

⁶⁸²Berki, *age.*, 175-177.

⁶⁸³Hayatı, ölümü ve nerede olduğu bilinmeyen kimsedir. Bkz. Şener, *Miras Terimleri*, 35.

Mesele 107:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Gaib ve mefkûd üç sene içinde ortaya çıkarlarsa hisselerini alabilirler.⁶⁸⁵ Bu süre geçtikten sonra intikal haklarını kaybederler.

Mesele 108:

Kendiliğinden biten ağaçlar (meyveli veya meyvesiz) arazinin tamamlayıcı bir parçası kabul edildiğinden, menfaati arazinin mutasarrıfına aittir. Meyve veren ağaçların ürünlerinden devlete öşür ödenir. Ne mutasarrıf ne de bir başkası bu ağaçları kesme yetkisi yoktur. Kesen kişi tazmin ile yükümlüdür.⁶⁸⁶

Mesele 109:

AK. 36. Maddesi gereği, miri arazinin ferağı mukabili başka bir arazi ile değişimini (trampa) onay verilmiştir. Fakat ferağ bedelinin ödenmemesi durumunda karşı dava açma hakkı vardır.⁶⁸⁷

Mesele 110:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Mehmet Refik Efendi (9 Ağustos 1866- 30 Nisan 1868) tarihleri arasında iki seneye yakın meşihatte kaldı. Bu tarihler arasında AK. (1858) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanunun 54. Ve 55. maddelerine göre: Ölenin çocukları yoksa babasına bedelsiz ve tek başına, babası yoksa annesine bedelsiz ve tek başına intikal hakkı sahibi olur.⁶⁸⁸

Mesele 111:

A. K. 41. md. Gereği: Şerik ve halıt (irtifak hakkı sahibi) araziye gerçek bedeli (bedel misil) ile alır.⁶⁸⁹ Bu kadar sarıh bir kanun varken memurun zıddına davranması kabil-i tatbik bir durum değildir. Metinde geçtiği kadarı ile meselenin cevabı yoktur. Cevap [Olmaz] olmalıdır.

Mesele 112:

Küçüğün elindeki miri arazi veli ve vasi tarafından hiçbir surette ferağ edilemez. Fakat ziraat edilen çiftlik için bazı şartlarda izin verilmiştir.⁶⁹⁰ Meselede çiftliğe tabi olmadığı sarahaten belirtilmiş olması bu arazinin ferağına yetkili olmadıklarına hükm olunur ve öylede olmuştur.

---

⁶⁸⁴Berki, *age.*, 176.

⁶⁸⁵Berki, *age.*, 176.

⁶⁸⁶Cin, *age.*, 114.

⁶⁸⁷Cin, *age.*, 187.

⁶⁸⁸Berki, *age.*, 174.

⁶⁸⁹Cin, *age.*, 271.

⁶⁹⁰Cin, *age.*, 156-157.

Mesele 113:

Yukarıdaki meselenin devamı olarak: Velî ve vasîler, velisi ve vasîsi buldukları çocukların mallarını tasarruf etmekte şu hususlara riayet etmeliler: Hibe ve sadaka gibi sırf zarar olan tasarruflarda bulunamazlar. Hibe ve sadaka kabûlü gibi sırf menfaat olan tasarruflarda muhayyerdiler. Hem menfaat hemde zarara ihtimali olan tasarruflarda ise aşırı derecede zarar olmamak kaydıyla serbestirler.⁶⁹¹ Meseledeki husus bir menfaatin korunması mevzu bahistir. Bu sebeple Bişr'e müsaade verilmiştir.

Mesele 114:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Mehmet Refik Efendi (9 Ağustos 1866- 30 Nisan 1868) tarihleri arasında iki seneye yakın meşihatte kaldı. Mehmet Refik Efendi'nin meşihatteki son senesinde TİK.(21 Nisan 1867) yürürlüğe girmişti. Mezkûr kanuna göre intikal hakkı sekiz dereceye çıkarılmıştır. Derecede mukaddem öz er. kardeşin olması kocaya ¼ hisse bırakır. Bakiye öz er. kardeşe kalır.⁶⁹²

Mesele 115:

Bir önceki meselenin benzeridir. Buradaki farklılık a. b. er. kardeşin olmasıdır. Mesele yine aynı şekilde çözülür. Derecede mukaddem a. b. er. kardeşin olması kocaya ¼ hisse bırakır. Bakiye a. b. er. kardeşe kalır.

Mesele 116:

Mesele Tevsi-i İntikal Kanuna göre çözülecektir. Erkek ve kız çocuklar eşit hisse alırlar. Torunlar ebeveynlerinin yerine naiplik yapmak sureti ile onların hisselerini alırlar.⁶⁹³ Hayatta olan kızlar [Hint ve Rukiye] 4'er hisse alırlar. Oğlun oğlu Amr babasının yerine 4 hisse alır. Haticenin çocukları müsaviyen birer hisse almak suretiyle meselenin mahreci 16 olmuş olur. Meselede payda genişletmesi yapılmadan kısaltarak verilmiştir.

Mesele 117:

Mesele Tevsi-i İntikal Kanuna göre çözülecektir. Evlat torun ve ebeveyn bırakmadan vefa edenler'in intikal hakları kardeşlere kuvvet-i karabetlerine göre intikal eder.⁶⁹⁴ Meselede öz er. kardeş derecede mukaddem olması sebebi ile öz kız kardeşe intikal hakkı değmez (sakıt olur).

⁶⁹¹Mecelle, md. 967; Karaman, *age.*, 2: 276-277.

⁶⁹²Berki, *age.*, 176.

⁶⁹³Berki, *age.*, 176.

⁶⁹⁴Berki, *age.*, 175.

Mesele 118:

Tevsi-i İntikal kanuna göre: Vefa edenin sadece bir kız çocuğu olsa, arazi ona intikal eder.⁶⁹⁵

Mesele 119:

Amcaoğlu ne ashab- intikalde nede tapu hakkı ashabında mevcut değildir. Böyle bir arazi mahlül olur ve memur isteklisine tefviz eder. Lakin arazinin üzerinde mülk bina ve ağaç mevcut değildir. Şayet olsaydı feraiz ahkâmı geçerli olacak, feraiz ahkâmına göre bütün terike tek başına amcaoğluna kalırdı. Amcaoğlu halit (irtifak hakkı sahibi) olması sebebiyle de rüçhan hakkı devreye girecek ve o araziyi tapuy-ı misil ile alma hakkı elde ederdi.

Mesele 120:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Ahmet Muhtar Efendi 1872 yılı içerisinde meşihate geçmiştir. Bu tarihlerde TİK.(21 Mayıs 1867) yürürlükte idi. Mezkûr kanuna göre: Vefa edenin sadece bir kız çocuğu olsa, arazinin tamamı ona intikal eder. Derecede mukaddem kızın varlığı öz er. kardeşi intikal hakkını düşürür.⁶⁹⁶

Mesele 121:

Arazi memurunun izni olmayan ferağ geçerli değildir. Memurun iznine dâhil olması için Zeyd'in hayatta olması gerekirdi. Muteber olmayan ferağ hukuki bir sonuçta doğurmaz ve intikal süreci olması gerektiği gibi işler.

Mesele 122:

K. 21. Maddesi mucibince: Bir kişi haksız olarak el koyup ekim-dikim yaptığı bir tarlanın mutasarrıfına ekim dikim'den dolayı verdiği değer düşüklüğü sebebiyle noksan-ı arz ve ecr-i misil vermesine gerek yoktur.⁶⁹⁷

Mesele 123:

Meselenin tashihi aşağıda geçtiği gibidir.

Zeyd	kız Hint	oğul Amr	oğul Bekr	oğ. oğulları Bişr	Halit	kızının oğulları Velit	Sait	Esat	Nezir	kızının oğlu Reşit	kızının kızları Zeynep	Hatice	
	1	1	1	1			1			1		1	7//4
	4	4	4	2	2	1	1	1	1	4	2	2	/28

⁶⁹⁵Berki, *age.*, 175.

⁶⁹⁶Berki, *age.*, 175.

⁶⁹⁷Cin, *age.*, 131.

Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihlerden önce TİK. (21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mezkûr kanunun 2. Maddesi gereği: derecede mukaddem vârisler varken, daha aşağı derecede ki vârislere intikâl hakkı sırayet etmezdi. Ancak baba veya ananın sağlığında vefat etmiş olan erkek ve kız çocukların evladı, ölmüş olan anne babalarının yerine geçerek ced ve ceddelerinden (büyük baba ve büyük anaları) baba veya analarına intikâl eden hisseyi alabilirlerdi.⁶⁹⁸ Bu sebeple Zeyd'in oğlunun oğulları, kızının oğulları ile kızının kızları, anne ve babalarının alması gereken hisseyi aralarında müsaviyen bölüşmüşlerdir.

Mesele 124:

Meselede şu ifade geçmektedir. “...araziye-i emiriyyeden mülk ebeniyye (bina) ve kerûm ve eşcârdan hâli bedel öşr mukâta’alî⁶⁹⁹ bir tarlaya mutasarrıf iken...” İfade-lerdeki ayrıntı, mukataalı olmasıdır. Zira “mukâta’alı olması sebebi ile ferâiz ahkâmına tabidir” iddiası vardır. Şunu belirtmek lazımdır; mukâta’a: Devletin bazı karineler sebebiyle peşinen ve açık artırma usûlüne göre tefviz ettiği tarladan devlete verilecek verginin miktar ve cinsini belirtir.⁷⁰⁰ Yani mülk olmasını gerektirecek mülk bina, bağ kütüğü ve ağaçlardan hâli olduğu özellikle zikredilmiştir. Şu halde meselede âdi inkâl câri olacaktır. Fetvayı veren Şeyhülislâm Halit Efendizade Muhammet Cemaluddin Efendi (4 Eylül 1891- 14 Şubat 1909) tarihleri arasında 17 buçuk yıl meşihatte kalmıştır. Bu tarihler önce TİK.(21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mesele de mezkûr kanuna göre intikal etmesi gerekiyor. Sonuç olarak; derecede mukaddem kızın varlığı, öz. er. kardeşin intikal hakkını düşürür ve kız tek başına harç-ı intikalini verip bedelsiz olarak mezkûr araziyi alır.

Mesele 125:

Miri araziye dikilen ağaçlar’ın mülk haline gelebilmesi için izin gereklidir. Aksi halde memur o ağaçları -ekiminden itibaren üç sene geçmeden- söktürebilir. Üç senenin hitamında o ağaçlar mülk haline gelirdi. Fakat üç beş ağaç için arazi memurundan izin almak gerekli değildi. Ancak yekün miktardaki ekilmiş ağaçlar için devletin tanıdığı

---

⁶⁹⁸Berki, *age.*, 176.

⁶⁹⁹Mülkiyeti devlete veya vakıflara ait yerlerin belli durumlarda özel şahıs yahut kurumlara kiralanmasına ve ödenen kira bedeline “mukataa-i zemîn, icâre-i zemîn” ve kısaca “mukataalı” denmiştir. Bkz. Nazif Öztürk, “mukataalı vakıf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 132-134.

⁷⁰⁰Berki, *Toprak Hukuku*, 97; Mehmet Genç, “Mukâta’a”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 129-132.

hak, 3 seneden 13 seneye kadar değişen zaman diliminde öşür vergisinden muaf tutulmasıydı.⁷⁰¹ Sonuç olarak zirate engel olmayacak şekilde dikilen seyrek, üç beş tane ağaçtan ve bahçe duvarı çekilmesinden dolayı mülk huku cereyan etmez. Mülk arazinin olmadığı yerde ferâiz ahkâmından da söz edilemez. Fetvayı veren Şeyhülislâm Hüseyin Hüsnü Efendi 12 Ocak 1910 meşihate geçmiştir. Bu tarihten önce TİK. (21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mesele de mezkûr kanuna göre intikal etmesi gerekiyor. Mezburlara [iki oğul ve bir kız] arazi seviyyen intikal eder.

Mesele 126:

Başka köyden birisine ferağ edilen arazi için, arazinin bulunduğu köy halkından hiç arazisi olmayan ile arazisi olupta ihtiyaçlı olan birisi için rüçhan hakkı tanınmıştır. Ferağ tarihinden itibaren bir sene içinde dava edip o araziye iktisap edebilirler.⁷⁰²

Mesele 127:

Fetvayı veren Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi 30 Eylül 1911 meşihate geçmiştir. Bu tarihten önce TİK. (21 Nisan 1867) yürürlükteydi. Mesele de mezkûr kanuna göre intikal etmesi gerekiyor. Derecede mukaddem öz erkek kardeşlerin olması sebebiyle zevce Hint'e ¼ hisse düşer. Baki ¾ hisse öz erkek kardeşler Amr ve Bekr'e seviyyen verilir.

2.1.2.4. Babu'l-mer'a

Sayfanın kenarında meranın taimı hamış olarak verilmiştir. Şöyle ki, mer'a:⁷⁰³ Fetihten itibaren vergi alınmadan boş bırakılmış, ekilmemiş, sürülmemiş, şer-i bir tasarrufta bulunulmamış, hayvanların otlanması için bırakılmış arazidir. (Haddadiden alınmıştır.)⁷⁰⁴ Ancak bu me'hazın geçtiği *el-Cevheratu'n neyyire'nin* "ölü arazinin ihyası" bölümüne baktık, hamışte yazılan ibareye rastlayamadık.

Mesele 1:

Hz. Peygamberin " şu üç şeyde insanlar ortaktır: Ot, su ve ateş." sözü gereği kamu mallarından yararlanılmasına engel olmak büyük günah telakki edilmiştir.⁷⁰⁵ Os-

⁷⁰¹Cin, age., 113.

⁷⁰²Berki, age., 272-273.

⁷⁰³Mürteza, age., 674.

⁷⁰⁴Haddâd, Radiyyüddin Ebubekr b. Ali b. Muhammed el-Abbâdî el-Yemenî, *el-Cevheratu'n neyyire, Muhtasaru'l Kuduri* ile birlikte, (İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1301), 2: 54-56.

⁷⁰⁵Şafâk, age., 227; Mustafa Demirci, *İslam'ın ilk Üç asrında Toprak Sistemi*, (İstanbul: Kitapevi Yay., 2003), 175.

manlı Hukuku'nun İslam Hukukun'dan pek ayrı olduğu düşünülemez.⁷⁰⁶ Bu hükmün Osmanlı hukukunda izdüşümü olarak Mecellede; “Su, ot ve ateş mubahtır. Nas bu üç şeyde şürekâdır.”⁷⁰⁷ kaidesi mevcuttur. Metruk araziler eskiden beri ahalinin ortaklaşa kullanageldiği yerlerdir. Metruk arazi nevinden sayılan meralar da devletin bir söz hakkı yoktur. Başkalarına temlik edilemediği gibi tasarruf hakkı da verilemez.⁷⁰⁸

Mesele 2:

Mera (metruk) arazilerdeki davalarda, iştirak beyyinesi istiklal beyyinesine tercih olunur. Bu hüküm günümüz hukukunda dahi meriyettir.⁷⁰⁹ Meselede bu minval üzerinedir.

Mesele 3:

Metruk arazi bulunduğu yerleşim yeri ahalisinin hepsine münhasır olarak devlet tarafından terk olunmuştur. Bu veçhile rakabesi devletin elinde değil o yerleşim yerinin ahalisinin ortak olarak kullanımına hasredilmiştir. Yaylak veya kışlak olarak kullanımında rüsum denen bir bedel alınır.⁷¹⁰ Meselede yaylak rüsumu alındığına dair bir ifade yoktur. Bu bilgiler ışığında meseledeki olaya cevaz verilmemiştir.

Mesele 4:

Mera (metruk) arazilerdeki davalarda, iştirak beyyinesi istiklal beyyinesine tercih olunur.⁷¹¹ Mesele de fetva, bu minval üzerinedir.

---

⁷⁰⁶Gülnihâl Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiyede Benimsenmesi*, (Ankara: TTK. Basımevi, 1996), 149.

⁷⁰⁷Mecelle, md. 1234.

⁷⁰⁸Berki, *Toprak Hukuku*, 88; Cin, *age.*, 32-33; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 367-368; Hamza Aktan, “ihyâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22 (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 7-8; Demirci, *age.*, 176.

⁷⁰⁹Cin, *age.*, 34.

⁷¹⁰Cin, *age.*, 32-33; Aydın, *age.*, 367-368.

⁷¹¹Cin, *age.*, 34.

DEĞERLENDİRME

İncelediğimiz fetvalar mecmuada, Kitabu'l Ferâiz, fi'l Haml, fi'l Arâzi, Bâbu'l Mer'a olmak üzere dört ana başlıkta verilmiştir. Mecmua'nın 638-643 sayfeleri arasında Tezyil bölümü vardır fakat ferâiz ile alakalı fetva bulunmadığı için incelemeye alınmamıştır.

Tablo 2.1. (Değerlendirme) Fetvaların Bab Başlıklarına Göre Dağılımı.

Kitabu'l Ferâiz	fi'l Haml	fi'l Arâzi	Babu'l Mera	Toplam
133	10	127	4	274

Tablo 2.2. (Değerlendirme) Fetvaları Veren Şeyhulislamların Verdikleri Fetvaların Sayıları Ve Bab Başlıklarına Göre Genel Dağılımı.

No	Meşihat Sırası	Şeyhulislam İsimleri	Kitabu'l Ferâiz	fi'l Haml	fi'l Arâzi	Babu'l Mera'	Toplam
1	43	Çatalcalı Ali Efendi	X	X	1	X	1
2	87	Dürrizade Mehmet Arif Efendi	3	X	8	X	11
3	98	Dürrizâde Seyit Abdullah Efendi	X	X	2	X	2
4	100	Mekkizâde Mustafa Âsım Efendi	3	X	4	X	7
5	101	El-Hacc Halil Efendi	X	2	1	X	3
6	102	Seyyit Abdülvehhab Efendi	X	X	2	X	2
7	104	Kadzâde Mehmed Tahir Efendi	X	X	1	X	1
8	105	İsmetbeyzade Ârif Hikmet Bey	X	X	6	1	7
9	107	Mehmed Sadeddin Efendi	1	X	20	2	23
10	109	(Hacı) Mehmet Refik Efendi	X	X	5	X	5
11	110	Hasan Fehmi Efendi	3	X	16	X	19
12	111	Ahmet Muhtar Beyefendi (Molla Bey)	1	X	16	X	17
13	113	İmâm-ı Sultânî (Hafiz) Hasan Hayrullah Efendi	X	1	X	X	1
14	114	Kara (Hacı) Halil Efendi	X	1	3	X	4
15	115	Uryanizade Ahmet Esad Efendi	31	X	17	X	48
16	116	(Hacı) Ömer Lütfi Efendi	10	X	3	X	13
17	117	Hâlîdefendizâde Mehmed Cemâleddin	62	5	13	1	80
18	118	Mehmed Ziyâeddin Efendi	3	X	X	X	3
19	119	Pirizade Mehmed Sahib Efendi	6	X	X	X	6
20	120	Çelebizâde Hüseyin Hüsnü Efendi	3	X	1	X	4
21	121	Mûsâ Kâzım Efendi	5	1	2	X	8

Tablo 2.3. Feraiz Bahsinde Verilen Fetvaların Konuları Ve Hangi Şeyhülislam Hangi Konuda Kaç Fetva Verdiğini Gösterir

No	Şeyhülislam İsimler	Asha-bü'l ferâiz	Asabe	Zirahim	Hacb & Iskat	Mevle'l ataka	Musa leh	Beytü'l mal	İrsin manileri	İhtilaf-1 Din	İhtilaf-1 Dâr	Münâse ha	Mefkûd	Mirasa Konu Mallar	Teğallüb Fuzuli Gasp	İki Cihetten Akrabalık	Genel Toplam
1	Dürrizade M. Arif	X	X	1	X	X	X	1	X	X	X	X	X	X	2	X	4
2	Mekkizâde M. Âsım	X	X	X	X	3	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	3
3	Mehmed Sadeddin E.	X	X	X	X	1	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	1
4	Hasan Fehmi E.	X	X	X	X	1	1	X	1	X	X	X	X	X	X	X	3
5	Ahmet Muhtar E.	X	X	X	X	1	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	1
6	Uryanizade A Esad E.	1	1	2	3	3	X	1	1	1	14	2	X	X	1	1	31
7	Ömer Lütfi E.	X	1	X	X	1	2	1	1	2	2	X	X	X	X	X	10
8	Hâlidefen-dizâde M. Cemâled-din E	8	3	5	18	10	X	1	1	4	5	4	2	X	1	X	62
9	Mehmed Ziyâeddin E.	X	X	1	1	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	1	3
10	Pirizade M.Sahib E.	X	X	X	X	1	X	X	1	2	1	1	X	X	X	X	6
11	Çelebizâde H. Hüsnü	X	X	X	X	X	X	X	X	1	1	X	X	1	X	X	3
12	Mûsâ Kâzım E.	X	X	X	1	1	X	X	1	1	X	1	X	X	X	X	5
13	32. Mesele Şeyhülislam yok	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	1	X	X	X	X	1
	Toplam	9	5	9	23	22	3	4	6	11	23	9	2	1	4	2	133

Fetvalarını incelediğimiz şeyhülislamın hayatı ve eserleri Şeyhülislamın verdikleri fetva sayıları gibi bazı istatistik bilgileri tezimizin 1. Bölümü'nde "İncelenen Fetvaları Veren Şeyhülislam" adlı başlıkta ele aldık. İncelenen fetvaları veren şeyhülislam'ın ilkisi Çatalcalı Ali Efendi olup meşihat sıralaması 43 dır. Son şeyhülislam Muza Kazım Efendidir ki meşihat sıralaması 120 dir. İncelenen fetvalar 21 farklı şeyhülislam tarafından verilmiştir. İlgili bölümde en çok fetvası olan Şeyhülislam, II. Abdülhamit Han devrinde 17 yıl gibi uzunca bir süre meşihatte kalan Hâlidefendizâde Mehmed Cemâleddin Efendidir. 80 fetva ile toplam fetvaların dörtte birinden fazlasına tekbül etmektedir.

Şeyhülislamın verdikleri fetva sayılarının çokluğu veya azlığı konusunda, dönemsel ihtiyaç, şeyhülislam'ın meşihatte kalma süreleri ve Ali Mürteza'nın fetvaları derlerken aldığı kıstas önem arz etmektedir. Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi de 17 yıldan fazla meşihatte kalmasına rağmen, incelediğimiz bölümde sadece 7 adet fetvası zikredilmiştir.

Ali el-Mürteza'nın fetvaları derlerken esas aldığı kıstası zımnen eserin önsözünde bahsetse de detaylı malumat sahibi değiliz. Fetva mecmuaları'nın dönemi ile alakalı sosyo-kültürel, ekonomi, siyasi ve hukuki somut örnekler taşıması bakımından – Osmanlı Tarihi araştırmacıları için- zengin birer kaynaktırlar.⁷¹² Bu itibarla "dönemsel ihtiyaç" hakkında şu tesbitlere yer verebiliriz: Bu itibarla, II. Abdülhamit Han (1876-1909) devri siyasi buhranlar ve kaybedilen topraklar ile başlamıştır.⁷¹³ Bu hadiselerin toplumsal - dini izdüşümü fetvalara da yansımıştır. Hâlidefendizâde Mehmed Cemâleddin Efendi'nin verdiği fetvaların ciddi bir kısmı; asabelerin bir arada bulunması, hacb ve ıskat, din/ uyruk farklılığı ile alakalıdır. Farklı derecedeki asabelerin bir arada bulunması ve uyruk farklılığı fetvaları: Askerlikten ve kaybedilen topraklardan dönenlerin terikeye dâhil olması şeklinde yorumlanabilir. Tablo 7'de de görüleceği üzere fetvaların yarısına yakını hacb/ıskat ve din/devlet farklılığı gibi fetvalardan oluşması, yukarıda zikredilen hususları desteklemektedir.

Eserde zaman zaman bazı fetvaların altında şeyhülislâm isimleri zikredilmemiştir. "Bu surette" diye başlayan fetvaların kendisinden önceki fetva ile bağlantılı olması fetvayı veren şeyhülislâmın ismini de vermiştir. Lakin ferâiz bahsinin 32. Fetvasında bunun istisnası olarak şeyhülislâm ismi belirtilmemiştir. Bir diğer istisna ise yine ferâiz

⁷¹²Örsten, *Fetva Mecmuaları*, 36.

⁷¹³Cevdet Küçük, "Adülhamit II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 217.

bahsinin 44 ve 45. Meseleleri bir birinin devamı olan iki fetvadır. Lakin birinci fetva Ur-yanizade Ahmet Esad Efendi'ye, ikincisi Hâlidefendizâde Mehmed Cemâleddin Efendi'ye aittir. Aynı zamanda eserin ferâiz bölümünde toplamda 128 fetva ile en fazla fetvası bulunan iki şeyhülislâmdır. Bu ise verilen fetvaların yarısına yakını gibi bir yekün tutmaktadır. (bkz. Tablo 6)

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ferâiz bahsinde sırasıyla 33. , 112. ve 126'ncı meseleler ile Arazi bahsinde 111'inci meselerde hata vardır. İlgili meselelerin değerlendirilmesi esnasında gerekli düzeltmeleri yaptık. Mesela; ferâiz bahsindeki 33. meselede fetva'nın cevabı ile me'haz tezat teşkil etmektedir. Bu hataların basım hatası ve derleme esnasında ki bir hata olarak değerlendirdik. Zira bir fetvanın sorulmasından itibaren, fetvahanede yaptığı yolculuk dikkate alındığında, hatanın farkedilmemesi kâbil-i tatbik bir durum değildir.

Ferâiz bahsinde geçen fetvaların me'hazlar'ında Hanefi âlimlerce kaleme alınmış eserler kullanılmıştır. Yakovalı Ali el-Murteza fetvalara uygun me'hazları bulup ilgili fetvanın altına eklemesi, eserin özgünlüğünü ve fıkhi açıdan yetkinliğini artırmıştır. Ana hatlarıyla "me'haz'lar" İslam Miras Hukukunun nazariyesini ortaya koyan ders kitabı niteliğindedir. Bu anlatılanlar neticesinde eser, ilmi çevrelerce beğenilmiş ve takdire layık görülmüştür. Ayrıca me'hazlarda kullanılan eserler ile alakalı malumatı tezimizin 1. Bölümü'nde "Fetvaların Fıkıh Literatüründeki Kaynakları" başlığı altında inceledik. Bununla birlikte hangi şeyhülislam hangi kaynağı ve kaç defa kullandığını gösteren bir tablo da ekledik. (bkz. Tablo 3) Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, kaynaklardan alıntılar özet değil birebir alıntıdır.

İncelediğimiz İlaveli Mecmuâ-i Cedide'nin ferâiz bahsinde 5 fetva'nın altında "مرت مسئلته / مما مر" gibi kısa bir alıntı ifadesi yer almaktadır.(bkz. Tablo 3) Fakat bu fetvaların kendisinden önce geçen fetva ile bir bağlantısı yoktur. Mesela; bir önceki fetvada zevi'l erhâm mevzu edilirken, kısa alıntı yapılan fetvanın konusu beytü'l mâl olabiliyor. Kanaatimizce bunun sebebi, İlaveli Mecmuâ-i Cedide; Behcetü'l-fetâvâ veya Netîcetü'l-fetâvâ gibi telif değil derleme bir eser olmasıdır. Zira fetvâhanede defâtire (Mecmuâ-i Cedide) kaydedilmiş fetvalar, fetva sırası/konusu gözetilmeden konunun bütün çeşitlerinden seçilerek numune-i timsal olarak İlaveli Mecmuâ-i Cedideye alınmıştır.

Çalışmamız süresince Türkçe kaleme alınmış ferâz ile ilgili çalışmalardan ziyadesiyle faydalandık. Fakat bu konuda kaleme alınmış “müstakil” eserlerin yeteri kadar olmadığı kanaati uyandı bizde. Zira birçok müstakil eserin basımı mevcut değildir. Bu hususta ferâiz’in günümüzde pratik uygulaması mevcut değildir gibi bir mazeret beyan edilebilir. Buna şöyle cevap verilebilir: Medeni Kanunun yürürlüğe girmesinden evvelki miras davaları ile varislerin isteği üzerine İslam Miras Hukukuna göre mahkemelerce taksimat yapılmaktadır.⁷¹⁴ İlgili mahkeme ilahiyat fakülteleri veya müftülüklerden birlikişi tayin ederek taksimatı gerçekleştirmektedir. Yani azda olsa bu konuda talep olmaktadır. Ferâiz ile alakalı konuların delilleri ile birlikte açık bir şekilde anlatıldığı, örneklemelerin daha fazla verildiği ve günümüz insanının da anlayabileceği tarzda müstakil eserlerin kaleme alınması, faydadan hali değildir.⁷¹⁵ Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı’nın halkı bilinçlendirmeye yönelik gayretleri ile İlahiyat Fakülteleri’nin İslam Miras Hukuku’nu seçmeli değil müstakil ders olarak okutulması gibi saikler, ferâiz ahkâmına olan alakayı tekrardan canlandıracağı kanaatindeyiz.

Ferâiz bahsinde geçen bütün fetvalar İslam Miras Hukukunun prensiplerine göre çözümlenmiştir. Arazi ve Mera bölümündeki fetvalar ise; zamanla değişen, kanunname-lere göre vuzuha erdirilmiştir. Arazi Kanunu (21 Nisan 1858) ve Tevsi-i İntikal Kanunu (21 Nisan 1867) kısa aralıklarla yürürlüğe girmesi, arazinin intikali ile alakalı verilen fetvalarda da aynı zamanda değişimler gözlemlenmiştir. Bunun sonucu olarak eserin Arazi bahsindeki -fetvaların dörtte birine tekabül eden- 32 fetvada bu değişim bariz bir şekilde gözlemlenmiştir. Ayrıca arazi bahsinde 1. meselenin kaynağı olarak Fetevâ-i Ayniyye gösterilmiştir. Lakin bu eser ile alakalı herhangi bir malumat elde edemedik.

Arazi bahsinde geçen 51. meselede fetvanın kaynağı olarak “معمول من علی افندی” denmiştir. “معمول” ifadesini “منقول” olarak düşündük ve Fetevâ-i Ali Efendi’nin⁷¹⁶ ferâiz bahsini inceledik. Fakat mezkûr fetvaya rastlayamadık. “Ali Efendi’ye (göre) amel edilmiştir” ifadesinden yola çıkarak incelemeler “benzer bir fetva var mı?” sorusuna yoğunlaştı. Nitekim Fetevâ-i Ali Efendi’nin 1287 Bulak Matbaasında basılan nüshanın 280 ve 281. sayfaları ile 1258 Matbaa-i Amire basımlı nüshasının 734. ve 735. Sayfala-

⁷¹⁴Berki, *Kur’anda Veraset Sistemi*, 5.

⁷¹⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Yazıcı, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde İslâm Miras Hukuku Çalışmaları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 22, (2013), 311-315, 328.

⁷¹⁶Dikkate aldığımız nüsha bkz. Çatalcalı Ali Efendi, *Fetevâ-i Ali Efendi*, (Kahire: Bulak Matbaası, 1287/1870); ayrıca bkz. Çatalcalı Ali Efendi, *Fetevâ-i Ali Efendi*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1258/1842)

rında aşağıda resminini verdiğimiz fetvalar ile karşılaştık. Bu fetvalar ile 51. Meselede geçen fetva arasında konu itibariyle benzerlik görülmektedir.

Şekil 1 (280. ve 734. sahifelerdeki fetva)

زيد طابوايله تصرفنده اولان تارلا سندھ معروس اولان جوزا غاجنه مالك ايكن بلا ولد فوت اولوب ورنه بي
جوزا غاجني ضبط ايتك ايتد كرنده صاحب ارض اغاجي تارلا ايله معا طابوايله ويرم ديمكه قادر اولورمي *
الجواب اولمز * والحاصل ان القياس في جنس هذه المسائل ان من تصرف في خالص ملكه لا يمنع منه
(جامع الفصولين في الخامس والثلاثين) وباقى المسئلة يعرف مما مر آنفا *

Zeyd tapu ile tasarrufunda olan tarlasında mağruse olan ceviz ağacına malik iken, bi-la veled fevt olup veresesi ceviz ağacını zapt etmek istediklerinde, sahib-i arz “ağaç tarla ile mea’ (beraber) tapu ile veririm” demeye kadir olurmu? El-cevap: Olmaz.

Me’haz: Ve bu meselelerin cinsiyetindeki benzetme, kendi mülkiyeti ile hareket edenlerin kendisini engellememesidir. Câmiu’l-Fusuleyn 35. Bab ile daha önce geçen meselelere bakılarak bilinebilir.

Şekil 2 (280. ve 735. sahifelerdeki fetva)

زيد برقر به ده واقع يري دخي ملاك دكانه متصرف ايكن دكان حريقه محترق اولدقده اول قريه سپاهيدي
عمرو دكانك عرصه سني تغلبا ضبط وبكره طاوايله ويروب بكر دخي عرصه ده دكان بنا ايلسه زيد بكره
بناسني قلع ايتدروب عرصه مر قومهي ضبطه قادر اولورمي * الجواب اولور * مرت مسئلته من جمع
الفتاوى في اول الباب

Zeyd bir karyede vaki’ (bulunan) yeri dahi mülk dükkâna mutasarrif iken, dükkân harîkde muhterik oldukta (yangında telef olunca) ol karye sipahisi Amr dükkânın arsasını teğallüben zapt ve Bekr’e tapu ile verip Bekr dahi arsada dükkân eylese Zeyd Bekr’e binasını kal’ (söktürmek/yıktırmak) ettirip arsay-ı merkumeyi zapta kadir olur mu? El-cevap: Olur Me’haz: Daha önce geçen babda bu konudaki verilen fetvalara bakılabilir.

4 Ekim 1926’da Tapu Kanununun yürürlüğe girmesiyle miri arazi mülk haline gelmiş ve tarım politikaları yönünden sıkıntılı bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sermaye sahipleri büyük topraklara sahip olmuşlardır. Mülk haline gelmiş bir arazide devletin söz hakkının kalmaması, ekonomisi tarıma dayalı toplumlar açısından pek arzu edilen bir durum değildir. Esasen köylülerin elinde toprak bulunması ekonomik refah ve sosyal huzurun teminini amaçlamaktadır. Lakin sermaye sahiplerinin büyük topraklara sahip olması, topraksız kalmış köylülerin zor şartlarda hayat sürdürmelerine sebep olmuştur. Bu durumun tabii sonucu

olarak, köylerden şehirlere göçler artmış ve büyük şehirlerde istihdam ve işsizlik gibi daha temel sorunlar ile karşı karşıya kalınmıştır. Hatta birçok Yeşilçam filminde bu menfi tablo hicvedilmiştir. Büyük şehirlere göçler neticesinde, tarıma elverişli toprakların büyük bir bölümü atıl kalmıştır. Bu araziler 1950’li yıllardan sonra zirai makineleşme başlayanadek⁷¹⁷ ekilememiştir. Tarım ürünleri bakımından birçok kalemde istenilen verim elde edilememiş, hatta Türkiye’de yetiştiği halde dışarıdan bakliyat ve hububat ürünleri ithal edilir duruma gelinmiştir. Bu ise olumsuz tarım politikaları bakımından oluşan en çarpıcı tablodur.

Bu anlatılanlara ek olarak: Son dönem Osmanlı Devleti’nde intikal hakkı sahiplerinin genişletilmesi, bizce Osmanlı Toprak düzeninin bozulmasının sebeplerinden birisi olarak görülebilir. Bütün haldeki araziler intikalın genişletilmesi ile parçalanmış ve takibatı zor hale gelmiştir. Fakat devletin söz sahibi olduğu ve bütün haldeki arazinin kontrolü, devlet açısından daha kolaydır. Aynı zamanda düşük kâr ile yüksek miktarda tarım ürünü ekonomiye kazandırılabilir. Lakin parçalanmış arazilerde yapılan tarım için bunların söylenmesi güçtür. Bu hadise Osmanlıdan günümüze kadar devam etmektedir. Bu hususun altını çizmesi bakımından Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 7 Şubat 2019’de 30679 Sayılı Resmi Gazetede yayınladığı ARAZİ TOPLULAŞTIRMA UYGULAMA YÖNETMELİĞİ 4. Maddesi’nin d bendi hatırlanabilir. Bu maddeye göre:

*“Arazilerin doğal ve yapay etkilerle bozulmasını ve **parçalanmasını önlemek, parçalanmış arazilerde ise doğal özellikleri, kullanım bütünlüğü ve mülkiyet hakları** gözetilerek birden fazla arazi parçasının birleştirilip ekonomik, ekolojik ve toplumsal yönden daha işlevsel yeni parsellerin oluşturulmasını ve bu parsellerin arazi özellikleri ve alanı değerlendirilerek kullanım şekillerinin belirlenmesini ve arazi gelişimi hizmetlerinin sağlanması...”*⁷¹⁸

Arazi toplulaştırmanın amaçlarından birisi olarak zikredilen bu madde, bizim işaret ettiğimiz hususa değinmesi bakımından dikkat çekicidir.

⁷¹⁷Mesut Doğan, “Türkiye’de Zirai Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri”, *İÜEFEB. Dergisi*, sy. 14, (2005): 66-75.

⁷¹⁸Resmî Gazete, Sayı: 30679, erişim tarihi: 27 Temmuz 2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190207-5.htm>.

SONUÇ

Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden ferâiz ve miri arazinin intikali ile ilgili fetvalar, 1745-1918 tarihleri arasında meşihat makamına geçmiş, 20 kadar şeyhülislamın verdiği fetvalardan müşekkildir. Eserin 274 fetva içeren ilgili bölümünde, kitabı derleyen Yakovalı Ali el-Murteza gerekli gördüğü fetvaların altına Hanefi âlimlerce kaleme alınmış, Arapça fıkıh kitaplarından nakillere yer vermiştir. Bu alıntılar ana hatları ile İslam Miras Hukuku'nun özetler niteliktedir. Fetvaların altındaki me'hazlar verilen fetvaların dini/hukuki muteberliğini artırdığı görülmektedir. Ayrıca eserde tekrarlarından kaçınılmış, ferâiz ile alakalı olduğunca farklı fetvalara yer verilerek daha fazla konunun işlenmesi sağlanmıştır. Bu anlatılanlar sebebiyledir ki eser ilmi çevrelerce beğeni toplamıştır.

Osmanlı fetvâ geleneğinin güzide ürünleri olan muteber fetva kitaplarında, Hanefi mezhebinin müfta-bih görüşleri dikkate alınmıştır. Hanefi-Maturidi geleneğinin bir sonucu olarak Mecelley-i Ahkâm-ı Adliyye'nin oluşum safhasında da bu husus karşımıza çıkmaktadır. Hukuk-u Aile Kararnamesin'de bu gelenek nisbeten terkedilsede, ana akım Hanefi çizgiden ayrıldığı söylenemez. Bu geleneğinin devam ettiğini, İlaveli Mecmua-i Cedide'nin derleme safhası için de söylemek mümkündür. Zira eserin önsözünde fetvalara uygun nakillerin Hanefi fıkıh kitaplarından alındığı belirtilmektedir. Yani fetvaların Hanefi mezhebinin görüşleri dikkate alınarak verilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hususun şöyle bir iz düşümü olduğu görülür: Devlet-i Aliyye'nin kurumsallaşma sürecini tamamlamış en üst fetvâ kurumu olan ve yaptırım gücü en yüksek hukuki kurumu Şeyhulislamlık makamının Hanefi Mezhebi görüşleri çerçevesinde fetva vermesi, aynı zamanda halkın mezhebi eğilimini tavsîye ve tayin etmiştir.

Eserin derlendiği dönem Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarına tekabül etmesi, siyasi iç karışıklıklar ve müteaddit savaşların vuku bulması, verilmiş fetvaların konusunu da belirlemiştir. Çalışmamızın ferâiz bahsindeki fetvaların ciddi bir kısmı, hacb ve ıskat, din/ uyruk farklılığı, zimmi, müste'men ile alakalı olması, zimnen de olsa o dönemin sosyal hayatının nasıllığı ile alakalı bize bazı nüveler vermektedir.

Osmanlı Devleti birçok farklı din ve ırktan toplumu bünyesinde barındırıyordu. Toplumun bir parçası olan gayr-ı müslimlerin hukuki anlaşmazlıklarında mahkemelere başvurup sonuç aramaları olağan bir durumdu. Çalışmamızın Ferâiz bahsinde din ayrılı-

ğı ile ilgili sarih olarak 11 fetva mevcuttur. Bununla birlikte farklı meselelerinde içinde bulunduğu gayr-ı müslimlerle ilgili fetvalara rastlamaktayız. Gayr-ı müslim tebeânın veraset anlaşmazlıklarında Osmanlı mahkemelerine başvurup, İslam Miras Hukukuna göre fetva istemeleri, fetvâhaneye duyulan güvenin ve İslam Miras Hukuku'nun naslar çerçevesinde kazandığı yorum yeteneğinin izharı olması bakımından dikkat çekicidir.

İlaveli Mecmua-i Cedide isimli eserin ferâiz ile ilgili fetvaları, İslam Miras Hukuku'nun kaidelerine göre şekillenmiştir. Başından sonuna kadar fetvalarda bir değişim söz konusu değildir. Buna mukabil padişahların çıkardığı kanunnameler ile miri arazinin intikalinde fetvaların değişimi göze çarpmaktadır. Ebussuud Efendi'nin sistemleştirdiği fetvâ-i şerife haline getirdiği miri arazinin intikali konusunda, padişaha geniş yetki sahası bırakıldığı görülmektedir. Mesela; Arazi Kanunda intikal hakkı sahipleri dar tutulurken, Tevsi-i İntikal Kanunda bu hak sahipleri sekiz dereceye kadar çıkartılmıştır. Çıkarılan bu kanunnamelerin sonucu olarak miri arazi bölümündeki fetvaların değiştiği görülmektedir. Bu anlatılanlar neticesinde, Osmanlı Devleti'nde örfi/şer'i hukuk ayrımının bir örnekleme olarak görmek mümkündür.

Çalışmamız süresince Türkçe kaleme alınmış ferâiz ile ilgili çalışmalardan ziyadesiyle faydalandık. Fakat bu konuda kaleme alınmış “müstakil” eserlerin yeteri kadar olmadığı kanaati uyandı bizde. Aynı zamanda kaleme alınmış ferâiz ile ilgili eserlerin birçoğu piyasada mevcut değildir. Bu hususta ferâiz'in günümüzde pratik uygulaması mevcut değildir gibi bir mazeret beyan edilebilir. Lakin Medeni Kanunun yürürlüğe girmesinden evvelki miras davaları ile varislerin isteği üzerine İslam Miras Hukukuna göre mahkemelerce taksimat yapılmaktadır. İlgili mahkeme ilahiyat fakülteleri veya müftülüklerden bilirkişi tayin ederek taksimatı gerçekleştirmektedir. Yani azda olsa bu konuda talep olmaktadır. Ferâiz ile alakalı konuların delilleri ile birlikte açık bir şekilde anlatıldığı, örnek mesele çözümlere daha fazla yer verildiği ve günümüz insanının da anlayabileceği tarzda müstakil eserlerin kaleme alınması, faydadan hali değildir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın halkı bilinçlendirmeye yönelik gayretleri ile İlahiyat Fakülteleri'nde İslam Miras Hukuku'nu seçmeli değil müstakil ders olarak okutulması gibi saiklerin, ferâiz ahkâmına olan alakayı tekrardan canlandırabileceği kanaatindeyiz.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarında bazı siyasi ve sosyo-ekonomik sebeplerle çıkarılan Arazi Kanunu ve Tevsi-i İntikal Kanunu ile miri arazide intikal hakkı sahipleri tedrici olarak genişletilmiştir. İntikal hakkı sahiplerinin genişletilmesi yoluyla toprakla-

rın bölünmesi, devletin toprak üzerindeki denetimini ciddi manada kısıtlamıştır. Bununla birlikte ekim alanlarının daralması sebebiyle köyden şehire göçler hızlanmış ve daha farklı sorunlar gün yüzüne çıkmıştır. Cumhuriyete geçiş sürecinde parçalanmış miri topraklar mülk haline gelmiş ve miri arazinin kontrolü devletin elinden çıkmıştır. Günümüz Türkiye'sinde bu konuyla alakalı bazı somut adımlar atılmakla beraber, hala Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin tarım politikalarının ihyası bakımından çözüme kavuşturması gereken önemli bir sorun olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, Erhan. “Sipahi” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 256. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Akgündüz, Ahmet. “Ebüssuûd Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10:365-371. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- _____. “Gedik” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 541-543. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- _____. “Dürerü’l-hükkâm” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 27-28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- _____. “el-Fetâva’l-Bezzâziyye” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6: 113-114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Aktan, Hamza. “İhyâ” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 7-8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- _____. *Mukayeseli İslam Miras Hukuku*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1991.
- Ali Haydar Efendi. *Teshîlu’l Ferâiz*. Sad. Orhan ÇEKER. Konya: Tekin Kitapevi, t.
- Altunsu, Abdülkadir. *Osmanlı Şeyhulislamı*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.
- Ansay, Sabri Şakir. *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*. Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 2002.
- Aruçi, Muhammed. “Mehmet Refik Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 517-518. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Atar, Fahrettin. “Fetva”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 486. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Ayar, Talip. *Osmanlı Devletinde Fetva Eminliği*. Ankar: DİB. Yayınları, 2014.
- Aydın, Mehmet. Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2013.
- _____. “Gasp”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13:388-390. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Bardakoğlu, Ali. “İkrah” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 30-37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- _____. “Câmi’u’l-fusûleyn” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7: 108-109. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- _____. “Ferağ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 351. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Barkan, Ömer Lütfi. *Türkiyede Toprak Meselesi*. Ankara: Gözlem Yayınları, 1980.
- Berki, Ali Himmet. *İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal*. sad. İrfan Yücel. Ankara: DİB. Yayınları 1986.
- _____. *Miras ve Tatbikat*. Ankara: Yeni Matbaa, ts.
- Berki, Sadeddin. *Kur’anda Veraset Sistemi*. İstanbul: Binbirdirek Kitapevi, 1984.
- Berki, Şakir. *Toprak Hukuku*. Ankara: AÜHFY, 1967.
- Bilge, Mustafa L. , *DİA.* , “İsmetbeyzade Ârif Hikmet Bey”, c. III, s. 365-366.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ts.
- Bozkurt, Gülnihâl. *Batı Hukukunun Türkiyede Benimsenmesi*. Anka: TTK. Basımevi, 1996.
- Bursalı, Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbağa-i Âmire, 1333/1917.
- Buzpınar, Ş. Tufan, *DİA.* , “Uryanizade Esad Efendi”, c. XI, s. 346.

- Cin, Halil. *Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*. Konya: Selçuklu Üniversitesi Yayınları, 1987.
- _____. *Osmalı Toprak Düzeni Ve Bu Düzenin Bozulması*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.
- _____. “Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 22, sy. 1 (1966)
- _____. “Türk Tarihi ve Hukuk”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 2, sy. 2, (1984):3-16.
- Çatalcalı Ali Efendi. *Fetevâ-i Ali Efendi*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1258/1842.
- _____. *Fetevâ-i Ali Efendi*. Kahire: Bulak Matbaası, 1287/1870.
- Demirci, Mustafa. *İslam'ın ilk Üç asrında Toprak Sistemi*. İstanbul: Kitapevi Yayınları, 2003.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi Yayınları, 2005.
- Doğan, Mesut. “Türkiye’de Zirai Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri”. *İÜEFEB. Dergisi*, sy. 14, (2005): 66-75.
- Döndüren, Hamdi, “Fetva” *ŞİA*. 2: 351-352. İstanbul: Şamil Yay., 1999.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Şüf’a”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 248-252. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Düzenli, Pehlul, “Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi: Bibliyografik Bir Değerlendirme”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. c.3, sy. 5, (2005)
- _____. “Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebussuud Efendi ve Fetvâları”. Doktora Tezi, Selçuklu Üniversitesi, 2007.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî. Beyrut: Daru’l er-Risaleti’l Alemiyyeti, 2009.
- _____. *Kâmûsu’l A’lâm*, Edr. Mihran, İstanbul Mihran Matbaası, 1891.
- El Haskefî, Alâuddîn Muhammed b. Ali. *Eddürru’l Muhtâr*. Lübnan: Dâru’l Kutubu’l İlmiyye, 2002.
- El Mürteza, Yakovalı Ali, *İlaveli Mecmua-i Cedide*, s. 590, Matbaa-ı Hayriyye, İstanbul, 1326-1329 /1911.
- el-Bezzâzî, Hâfizuddîn Muhammed b. Muhammed el-Kerderî. *el-Fetâva’l-Bezzâziyye*. (*el-Fetâva’l-Hindiyeye* ile birlikte) Kahire: Bulak, Daru’s-Sadr, 1310/1892.
- El-Cürçânî, es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed. *Şerhu’s-Sirâciyye fi’l Ferâiz ve’l Mevâris*. Mekke: Mektebet-u Nezâre’l Bâzz, 2012.
- el-Fetâva’l-Hindiyeye*, Daru’s-Sadr, Kahire: Bulak Matbaası, 6:1310.
- el-Mevsilî, Abdullah b. Muhammed. *el-İhtiyâr li-Ta’li’l Muhtar*, Lübnan: Daru’l Erkam, 1417/2001.
- el-Murtaza, Yakovalı Hacı Ali Mürteza b. Zübeyr, *İlaveli Mecmûa-i Cedide* İstanbul: Matbaa-i Hayriyye, 1329/1911.
- Emecen, Feridun. “Dönüm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9: 521. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Eraslan, Sadık. *Meşihat-i İslamiyye ve Ceride-i İlmiyye Osmanlılarda Fetva Makamı ve Yayın organı*. Ankara: DİB. Yay., 2009.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Esen, Bilal. Hanefi Usûlcülerinde İctihat Teorisi. Ankara: TDV. Yayınları, 2012.
- es-Secâvendî, Muhammed b. Abdurreşit. *Şerhu’s Sirâciyye*, Mekke: Mektebetu’l Arabiyyetü’s Suudiyye, 2012.
- Gedikli, Fethi. *Osmanlı Hukuku-Makaleler*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2012.

- Genç, Mehmet. “Mukâta‘a”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 129-132. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Gözübenli, Beşir. “Ariyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3:380. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- _____. “Fuzûlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 239-240. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Günay, Hacı Mehmet. “Metrük”. 29: 416-417. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- _____. “Vakıf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 478. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Hacak, Hasan. “İrtifak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 460-464. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Haddâd, Radıyyüddin Ebubekr b. Ali b. Muhammed el-Abbâdî el-Yemenî, *el-Cevheratu'n Neyyire*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1301/ 1885.
- Halis Efendi, Çeşmizâde. *Hulâsatü'l-vecibe*. İstanbul: Hacı Muharrem Efendi Matbaası, t.y.
- Has, Şükrü Selim. “Mülteka'l-Ebhur”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 549-552. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Heyd, Uriel, *Türk Kültür ve Hukuk Tarihi Üzerine Makaleler*. Derleyen Ferhat Koca, Akara Okulu Yay. , Ankara, 2014.
- İbn Mâce, el-Hâfız-ı Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Gazvîni, *Sünen-i İbn Mâce, Daru'l İhyâ el-Kutubi'l Arabiyyeti*, Kahara 1918.
- İbn Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, c. XV, Beyrut, ts.
- İbn-i Âbidîn, *Reddül Muhtâr ale'dürrü'l Muhtâr Şerh-i Tenvîru'l Ebsâr*, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, c. X, Riyad 1423.
- İbrahim el-Halebi, *Mecmeu'l Enhur Şerh-u Mülteka'l Ebhur*, Asitane Yayınevi, İstanbul tr.
- _____, *İlmiye Salnamesi*. İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1334/1918.
- İpşirli, Mehmet. “Şeyhü'l-İslâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 91-96. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- _____. “Ahmet Muhtar Beyefendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 105. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- _____. “Çerkez Halil Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 312. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- _____. “Dürrizâde Mehmed Ârif Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- _____. “Dürrizâde Seyit Abdullah Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- _____. “Hâlidefendizâde Mehmed Cemâleddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7: 309-310. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- _____. “Hasan Fehmi Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 320-322. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- _____. “Hüseyin Hüsnü Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 552-553. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- _____. “İmâm-ı Sultânî Hayrullah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17: 75-76. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- _____. “Kadıızâde Mehmed Tahir Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 97-98. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

- _____. “Kara Halil Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 361-362. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- _____. “Mehmed Sâdeddin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 365-366. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- _____. “Mekkîzâde Âsım Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 478. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- _____. “Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 3285-286. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Kallek, Cengiz. “Fetâvâ-yı Ali Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 438. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Karagöz, İsmail, *Kur’an ve Miras*, Ankara: Kar Yayınları, 2016.
- Karaman, Hayrettin. *İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1978.
- _____. *İslam Hukukunda İctihat*. Ankara: DİB. Yayınları, 1975.
- _____. *İslam’ın Işığında Günün Meseleleri*. 3 cilt bir arada, İstanbul: İz Yayınları 2009.
- _____. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Kâtib Çelebi, Keşfü’z-zunûn ‘an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn. İstanbul: Dersaadet, 1310/1894.
- Kaşıkçı, Osman, “Zaman Aşımı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 114-115. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Kayserili, Mesut Efendi. *Mirât-ı Mecelle*, İstanbul: Âsitâne, t.y.
- Kazıcı, Ziya. *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: İFAV. Yayınları, 2009.
- Kenanoğlu, M. Macit. “Miri Arazi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30: 158. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Keskioğlu, Osman. *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*. Ankara: DİB. Yayınları, 2003.
- Kılıç, Muharrem, *Osmanlı Fetva Literatüründe Gayrimüslimlere Tanınan Din ve İbadet Özgürlüğü*. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy.13, 2009.
- Koca, Ferhat, *DİA*, “Fetvahane”, c. XII 12, s. 497.
- _____. “el-Cevheretü’n-neyyire”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 64-66. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- _____. “el-Ferâ’izü’s-Sirâciyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 367368. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- _____. “el-Fetâva’t-Tatarhâniyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 446-447. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- _____, *Külliyat*, Ankara: Okulu Yayınları, 2002.
- Koçak, Muhsin. “Gurre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14:211-212. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Kur’an-ı Kerim*.
- Küçük, Cevdet. “Adülhamit II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 217. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Mardin, Ebu’ula. *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*. Ankara: TDV. Yayınları, 2009.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, İstanbul: Matbaa-i Osmani, 1308/1892.
- Aydın, Mehmet Âkif. – Hamîdullah, Muhammed. “Köle”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35: 239. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Mehmed Nuri Efendi, *Mecmuâ-i Cedîde*, İstanbul: Esat Efendi Matbaası, 1299/1873.
- Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308/1892.
- Molla Hüsrev, *Dürerü’l-Hükkâm fî Şerhi Gurerü’l-Ahkâm*, İstanbul: Fazilet Neşriyat, ts.

- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB. Yayınları , 1993.
- Resmî Gazete, Sayı: 30679, erişim tarihi: 27 Temmuz 2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190207-5.htm>.
- Okur, Kâşif Hamdi, Fetvada Dil ve Üslup, Ay Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, İslam Hukukunda Miras Engeli Olarak Din Ayrılığı, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII (2007), sayı 3.
- _____, *Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Fıkıh Alanındaki Tartışma ve Yaklaşımlar, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 12, Sayı 23, 2014, 9-31*
- Örsten, Seda, *Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, sayı 4, 2007 (Güz).
- Öz, Mehmet. “Reâyâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 490. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Özcan, Tahsin. “Mehmed Ziyâeddin Efendi”. 490-491. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- _____. “Mehmet Refik Efendi”, 44: 73-74. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- _____. “Pirîzade Mehmed Sahib Efendi”. 44: 290-291. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Özen, Şükrü, *Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, c. 3, sayı 5, yıl 2005, ss. 249-378.
- Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Âlimleri*. Ankara: TDV. Yayınları, 2013.
- Öztürk, Nazif. “Mukataalı Vakıf” . 31: 132-134. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Sava Paşa. *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüt*. Çev. Baha Arıkan. Ankara: DİR. Yayınları, 1955. 2: 33.
- Seydişehri, Mahmut Esat Bin Emin. *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*. İstanbul: Esra Yayınları, 1994.
- Şafak, Ali. *İslam Arazi Hukuku ve Tatbikatı*. İstanbul: Türdav Yayınları, 1977.
- Şahin, Osman. *Fetvâ Âdâbı*. Samsun: Ceylan Ofset, 2009.
- Şeyhzâde, Konyalı Ahmed Ziya Efendi, Ucâletü'l-Ferâiz, İsmail Bilgili, Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi'nin Ucâletü'l-Ferâiz Adlı Eseri, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 21 (2013), 395- 408.
- Şemseddin Sami. *Kâmusu't Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002.
- Şemsuddin es-Serahsî. *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l Mağfire, 13:1989.
- Mehmet Şener, *Miras Terimleri*, DEÜİFD. , sayı VIII, İzmir 1994, s. 25-42.
- Şürünbülâlî, *Gunyetu Zevi'l-Erham fi Buğyeti Dureri'l Hukkam*, Beyrut Daru'l İhya et-Turasi el-Arabi, c. I, 1987.
- Taşkın, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2005.
- Tirmizi, el-İmamu'l Hâfız Ebî İsa Muhammed b. İsa. *El-Câmi'ul- Kebir*, Beyrut: Daru'l Arabi'l İslamî, 1996.
- Tulum, Mertol, *Büyük Türkçe Sözlük (sadeleştirilmiş ve genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî)*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Tesisleri, 1986.
- Ünal, Halit. “Bedâiu's-Sanâi” . 5: 294. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Yaman, Ahmet, *Fetvada Kaynak ve Yöntem Sorunu Üzerine*, SÜİFD. sayı 28 (2009): 8
- Yaylalı, Davut. “el-İhtiyâr” . 38: 487-488. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Yazıcı, Abdurrahman, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde İslâm Miras Hukuku Çalışmaları, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 22, (2013): 309-328.
Zümrüt, Osman. *İslam Hukukunda Miras Engellerinden Öldürme (Katl) Suçu ve Sonuçları*. Ankara: Yalçınemel Yayınevi, 1989.

